

UNIVERZITA PARDUBICE

Filozofická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Literární dílo Miloše Doležala

2024/2025

Aneta Kosinová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Aneta Kosinová**
Osobní číslo: **H22124**
Studijní program: **B0288A090002 Historicko-literární studia**
Téma práce: **Literární dílo Miloše Doležala**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury**

Zásady pro vypracování

Práce se zaměří na tvorbu Miloše Doležala, a to zvláště básnickou, prozaickou a esejistickou. Za součást Doležalova díla bude považováno i jeho angažmá rozhlasové. Interpretační cíle budou tematicko-motivické, ale i rétorické a žánrové. Gros práce bude spočívat ve zmapování kritického ohlasu.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Balaščík, Miroslav: *Postgenerace. Zátíší a bojiště poezie 90. let 20. století*. Brno, Host 2010.
Deset let poté. Česká a slovenská literatura po roce 1989 (Sborník z konference Bezručovy Opavy, 13. a 14. září 2000; ed. Michal Jareš). Praha, ÚČL AV ČR a Opava, Slezská univerzita a Slezské zemské muzeum 2000.
Piorecký, Karel: *Česká poezie v postmoderní době*. Praha, Academia 2011.
Šrámek, Petr (a kol.): *Pod cizím nebem bloudili jsme spolu. Rozpravy s básníky 90. let*. Praha, FF UK 2009.
Štolba, Jan: *Nedopadající džbán*. Praha, Torst 2006; *Lomcování slovy*. Praha, Cherm 2011.
Vajchr, Marek: *Vyložené knihy*. Praha, Společnost pro Revolver Revue 2007.
V souřadnicích mnohosti. Česká literatura první dekády 21. století v souvislostech a interpretacích (ed. Alena Fialová). Praha, ÚČL AV 2014.
V souřadnicích volnosti. Česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích (ed. P. Hruška, L. Machala, L. Vodička, J. Zizler). Praha, ÚČL AV 2008.
Další literatura dle domluvy; též bude vycházet ze zpracované recepce Doležalova díla.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Petr Šrámek, Ph.D.**
Katedra literární kultury

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2024**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2025**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Mgr. Bc. Kateřina Korábková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 14. listopadu 2024

Prohlašuji:

Práci s názvem Literární dílo Miloše Doležala jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byl jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnici Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 13.6.2025

Aneta Kosinová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat především vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Petru Šrámkovi, Ph.D., za odbornou pomoc, podporu, trpělivost a za cenné rady a čas, který věnoval mé práci. Dále děkuji své rodině, přátelům a studijním kolegům a kolegyním za podporu a vzájemnou pomoc při studiu.

ANOTACE

Bakalářská práce se zaměřuje na literární tvorbu Miloše Doležala, zejména na jeho poezii, která je analyzována z hlediska motivů, témat, kompozice a jazykových prostředků. Zohledněna je i kritická recepce autorova díla. Cílem je přiblížit Doležalovu poetiku a charakteristické rysy jeho tvorby a zasadit ji do kontextu mladé básnické generace, s níž bývá často spojován. Stručně je představena také jeho prozaická, esejistická, rozhlasová a publicistická činnost, která významně rozšiřuje spektrum jeho autorské práce. Teoretická část vymezuje klíčové poetologické pojmy a přibližuje typologii mladých českých básníků podle Trávníčka, Balaščíka a Pioreckého, která slouží jako vodítko pro zařazení Doležalovy poezie do širšího literárního rámce. Praktická část se věnuje analýze Doležalových sbírek a přehledu jejich kritického ohlasu, jenž doplňuje celkový obraz o jeho tvorbě a jejím vývoji v čase.

KLÍČOVÁ SLOVA

Poezie mladé generace, spirituální poezie, Miloš Doležal, poetika

TITLE

Literary work by Miloš Doležal

ANNOTATION

The bachelor's thesis focuses on the literary work of Miloš Doležal, with particular emphasis on his poetry, which is analyzed in terms of motifs, themes, composition, and linguistic and poetic devices. The critical reception of the author's work is also taken into account. The aim is to present Doležal's poetics and the characteristic features of his writing, and to place his work within the context of the young generation of poets with whom he is often associated.

His prose, essays, radio work, and journalism are also briefly introduced, as they significantly broaden the scope of his authorial output. The theoretical part defines key poetological concepts and presents the typology of young Czech poets as outlined by Jiří Trávníček, Miroslav Balaščík, and Karel Piorecký, which serves as a framework for situating Doležal's poetry within a broader literary context. The practical part focuses on the analysis of Doležal's poetry collections and provides an overview of their critical reception, which contributes to a more comprehensive understanding of his work and its development over time.

KEYWORDS

Poetry of the young generation, spiritual poetry, Miloš Doležal, poetics

OBSAH:

1. Úvod.....	1
2. Otázky poetiky	3
2.1 Poetika a čtení poezie	4
2.2 Kompozice, téma a motiv.....	4
2.3 Lyrický subjekt.....	5
2.4 Volný verš jako forma svobody a paměti.....	5
3. Typologie mladé básnické generace	6
3.1 Typologie podle Jiřího Trávnička	7
3.1.1 Reynkovská stopa.....	7
3.1.2 Zprůzračňování.....	8
3.1.3 Vůle ke gestu	8
3.1.4 Oslovení realitou	9
3.2 Typologie podle Miroslava Balaščíka	9
3.2.1 Empirický typ	10
3.2.2 Spirituální typ	10
3.2.3 Magický typ.....	11
3.2.4 Reflexivní typ	12
3.3 Typologie podle Karla Pioreckého.....	12
3.3.1 Spirituální poezie.....	13
3.3.2 Poezie věčnosti	14
3.3.3 Imaginativní poezie	14
4. Miloš Doležal jako tvůrce	15
4.1 Novinářská, rozhlasová a publicistická práce Miloše Doležala.....	15
4.2 Miloš Doležal jako básník.....	17
4.3 Miloš Doležal jako prozaik a dokumentarista.....	18
4.4 Ocenění.....	19
5. Podivice.....	19
5.1 Kompozice	19
5.2 Téma a motivy.....	21
5.3 Básnické a jazykové prostředky	24
5.4 Shrnutí	25
6. Obec	25
6.1 Kompozice	26
6.2 Téma a motivy.....	27

6.3	Básnické a jazykové prostředky	28
6.4	Shrnutí	29
7.	Les.....	30
7.1	Kompozice	30
7.2	Téma a motivy.....	31
7.3	Básnické a jazykové prostředky	33
7.4	Shrnutí	33
8.	České feferony	34
8.1	Kompozice	35
8.2	Téma a motivy.....	36
8.3	Básnické a jazykové prostředky	38
8.4	Shrnutí	39
9.	Čas dýmu	40
9.1	Kompozice	40
9.2	Téma a motivy.....	41
9.3	Básnické a jazykové prostředky	44
9.4	Shrnutí	45
10.	Sansepolcro	45
10.1	Kompozice	46
10.2	Téma a motivy.....	48
10.3	Básnické a jazykové prostředky	50
10.4	Shrnutí	50
11.	Bodla stínu do hrudního koše.....	51
11.1	Kompozice	51
11.2	Téma a motivy.....	52
11.3	Básnické a jazykové prostředky	54
11.4	Shrnutí	55
12.	Ezechiel v kopřivách	56
12.1	Kompozice	56
12.2	Téma a motivy	57
12.3	Básnické a jazykové prostředky	59
12.4	Shrnutí	60
13.	Jana bude brzy sbírat lipový květ.....	60
13.1	Kompozice	61
13.2	Téma a motivy.....	62

13.3	Básnické a jazykové prostředky	64
13.4	Shrnutí	65
14.	Trnem rejnoka	66
14.1	Kompozice	66
14.2	Téma a motivy.....	66
14.3	Básnické a jazykové prostředky	67
14.4	Shrnutí	68
15.	Maso se stává slovem (jedenáct básní pro Josefa Toufara).....	69
15.1	Kompozice	69
15.2	Téma a motivy.....	69
15.3	Básnické a jazykové prostředky	70
15.4	Shrnutí	70
	Resumé	74
	Summary	75
	Seznam literatury:	76

1. Úvod

Předkládaná bakalářská práce se zaměřuje na básnické dílo Miloše Doležala, významného představitele současné české poezie, a jeho poetiku v kontextu mladé básnické generace. Doležalovo dílo je charakteristické svou tematickou rozmanitostí, hlubokým duchovním rozměrem, citlivým vztahem k místu a historii, ale také výraznou formální a jazykovou specifikou. Cílem práce je důkladně analyzovat Doležalovu básnickou tvorbu a přiblížit její hlavní rysy, témata a vývojové linie. Současně se práce snaží zasadit autora do širšího kontextu české poezie přelomu 20. a 21. století prostřednictvím literárně-teoretických přístupů.

V teoretické části práce jsou nejprve definovány základní pojmy, které souvisejí s poetikou, kompozicí básnického textu a využitím volného verše. Tento základní teoretický rámec umožní přesnější uchopení Doležalovy tvorby z hlediska formy i obsahu. Následně je pozornost věnována typologii mladé básnické generace podle tří vybraných literárních kritiků a teoretiků – Jiřího Trávnička, Miroslava Balaštíka a Karla Pioreckého. Jejich pojetí představují různorodé, ale vzájemně se doplňující způsoby, jak systematizovat současnou básnickou produkci, a slouží jako vodítko k přesnějšímu zařazení Miloše Doležala v rámci literárního pole.

Praktická část práce je zaměřena na samotnou analýzu jednotlivých básnických sbírek Miloše Doležala. Každá kapitola je věnována jedné konkrétní sbírce a rozděluje se na několik částí: kompozice, témata a motivy, básnické a jazykové prostředky a stručné shrnutí. Tento jednotný analytický rámec umožňuje nejen hlubší porozumění každé konkrétní sbírce, ale i jejich vzájemné srovnání. Sleduje se, jak se proměňuje autorův styl, tematické zaměření i míra experimentu s jazykem a formou. Důraz je kladen zejména na interpretaci duchovních, historických a autobiografických prvků, které jsou pro Doležalovu poezii typické.

Výsledkem práce by mělo být celistvé pojetí básnické tvorby Miloše Doležala s důrazem na její specifickou poetiku a místo v kontextu současné české literatury. Analýza jednotlivých sbírek spolu s literárně-teoretickým ukotvením poskytne základ pro zhodnocení Doležalova přínosu české poezii, a to jak po stránce tematické, tak i formální.

Doležalovo dílo je v literatuře přijímáno nejen pozitivně, ale i s určitou dávkou kritiky. Jeho poezie bývá označována za náročnou, často filozofickou, avšak zároveň silně emocionálně působivou. Vychází z tradice české poezie 20. století, kterou dále rozvíjí a aktualizuje. Po roce 1989 se v jeho tvorbě objevují nové formy a výrazové prostředky – experimenty s jazykem, návrat spirituálních motivů či využití volného verše s introspektivní funkcí – které posouvají jeho poezii do současného kontextu a činí ji vrstevnatou a otevřenou různým interpretacím.

Na konci dvacátého století se objevila řada různých básníků, literárních skupin a směrů a byly publikovány stovky nových sbírek. Podle Vladimíra Křivánka změna po listopadu 1989 vytvořila pro českou poezii nové možnosti na začátku devadesátých let. Pro básníky všech generací se vytvořil nový publikační prostor, který byl výhodný především pro autory, kteří nemohli nebo nechtěli vydávat texty v normalizačním Československu. Začali být vydáváni autoři, kteří žili v exilu nebo své texty vydávali v samizdatu, představili se básníci undergroundu a vraceli se autoři spirituální orientace, katolíci a křesťanští humanisté.¹

Generace mladých básníků podle Miroslava Balaštíka byla spojována s oživením rozdělení literární tradice a vytvořením nového prostoru pro vzájemnou komunikaci. Mladí autoři se už nemohli opírat o žádné úkoly poezie, ani o její společenskou roli. Tato generace básníků však měla zároveň svobodu v hledání nových zdrojů inspirace. Mladí básníci měli k dispozici všechny předchozí básnické tradice a nebyli ovlivněni žádnými politickými nebo ideologickými omezeními, které by jim říkaly, co je důležité a co naopak ne. Smyslem básnické tvorby v tomto období bylo v první řadě sdílet a sdělovat poezii.²

Petr Hruška charakterizuje 90. léta jako období s rozostřenou tváří, jak se do ní naráz nahnula všechna zakázaná literatura z minulých období. Knihy z čtyřicátých a padesátých let byly poprvé vydávány jako novinky, samizdatové texty ze sedmdesátých let se objevovaly vedle čerstvě vznikajících děl stejných autorů, a díla dříve opomíjených klasiků z devatenáctého století byla vydávána vedle debutů začínajících básníků.³

Podmínky svobodné publikace bez cenzury usnadnily vstup generaci mladých básníků do světa literatury. Každý mladý autor, který našel nakladatele a měl dostatečné finanční prostředky, mohl svou knihu vydat bez větších problémů. Pokud to však nešlo, mohl se uchýlit k samizdatové výrobě, kdy své texty sdílel mezi přáteli s žádostí o jejich kopírování a šíření.⁴

Mladí autoři za minulého režimu čelili obtížné a komplikované cestě k vydání svého knižního debutu, mnozí z nich se dočkali publikace až poté, co zestárli. Porevoluční doba byla úplným opakem. Básníci publikující v 90. letech měli možnost vydávat svou poezii bez jakýchkoli omezení. V literární kritice a mezi čtenáři byla velká poptávka po nových jménech,

¹ KŘIVÁNEK, Vladimír. *Desetiletí neklidu*. In. *Deset let poté: česká a slovenská literatura po roce 1989*. Praha, ÚČL AV ČR. Slezská univerzita a Slezské zemské muzeum 2000, s. 66.

² BALAŠTÍK, Miroslav. *Postgenerace: zátiší a bojiště poezie 90. let 20. století*. Studium. Brno: Host, 2010, s. 123.

³ HRUŠKA, Petr. *Poezie*. In. ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Literární řada. Praha: Academia, 2014, s. 51.

⁴ Tamtéž, s. 69.

což někdy vedlo k přeceňování debutantů nebo k tomu, že se někteří mladí autoři, kteří v 90. letech vydali několik zajímavých knih, byli považováni za klasiky příliš brzy.⁵

Na přelomu století došlo k zásadní změně v roli básníků a spisovatelů ve společnosti. Už to nebyla doba, kdy literatura měla jasně ideologické funkce, jako třeba vzdělávání, osvětu, výchovu nebo šíření morálních a náboženských hodnot a snažila se vytvářet utopické vize o ideálním světě. Pro tuto novou generaci autorů je typický posun od společenských témat k zaměření na osobní nebo existenciální otázky.⁶

Na konci 20. století byla literatura plná výrazných a dramatických gest, což se projevilo například v poezii autorů jako Jáchym Topol, Jaromír Typl, Martin Langer, nebo v básních v próze Jaroslava Pížla a básních Víta Kremličky. Tito autoři vytvářeli své estetické efekty pomocí jazykových hrátek a experimentů se slovy, zvuky a významy, podobně jako básníci šedesátých let. Postupně však začala v literatuře převažovat touha po přehlednější formě a čistotě stylu.⁷

Básníci mladé generace však nabízejí i jiné formy poezie než jen rychlé chrlení slov, jazykové hry nebo obraznou svobodu vyjadřující vnitřní svět. Mnozí autoři mladší generace se zaměřují na novou věcnost, tedy na podrobné zachycení každodenní reality. Příkladem jsou verše Petra Motýla, Boženy Správcové a Petra Hrušky, které plně využívají detaily každodenního života. Tato poezie se buď zaměřuje na příběhy, odkrývající skryté děje za zdánlivě klidnou realitou, nebo vytváří kontrast s poezií, která se více zaměřuje na vnitřní reflexi a spirituální úvahy.⁸

Na konci dvacátého století byl v poezii výrazný spirituální odkaz různých generací, například od Bohuslava Reynka, Jana Zahradníčka, Zbyňka Hejdy nebo Jiřího Kuběny. Ožívají také texty spisovatelů ze Skupiny 42, především Jiřího Koláře a Ivana Blatného. Každý mladý autor se vypořádával s různými vlivy a postupně si vytvářel svou vlastní básnickou tradici, hledal svůj jedinečný hlas. Devadesátá léta minulého století byla obdobím neklidu, který vytvořil vhodné podmínky pro rozvoj české poezie a pro vznik různých podob mladé básnické tvorby.⁹

2. Otázky poetiky

Poezie jakožto specifická forma uměleckého projevu vyžaduje zvláštní způsob čtení i teoretického uchopení. V této kapitole se zaměřuji na základní pojmy a přístupy, které jsou

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž, s. 70.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž.

důležité pro porozumění poezii Miloše Doležala. Vycházím především z *Poetiky* Josefa Hrabáka, ze *Základních pojmů poetiky* Emila Staigera a ze studií Petra A. Bílka a Andrey Kapustové, přičemž klíčový důraz kladu na otázky žánrového rozlišení (epika a lyrika), na význam motivu a kompozice a na problematiku volného verše, který hraje v Doležalově poezii zásadní roli.

2.1 Poetika a čtení poezie

Josef Hrabák ve své knize *Poetika* chápe poetiku nikoli jako izolovanou disciplínu, ale jako součást širší literární kultury, která reaguje na proměny společnosti, ideologie i estetiky. Poetika podle něj neslouží pouze ke klasifikaci formálních prostředků, ale pomáhá pochopit způsob, jakým literatura sděluje a jak komunikuje s čtenářem.¹⁰ Tato otevřenost k širším kontextům je pro analýzu poezie Miloše Doležala klíčová – jeho texty totiž silně reagují na historické události i osobní a kulturní paměť.

Emil Staiger pak přispívá k čtení poezie svým důsledným rozlišením tří základních stylů: lyrického, epického a dramatického.¹¹ Pro čtení Doležala, který osciluje mezi vyprávěním a reflexí, je důležité zvláště rozpoznání přechodů mezi lyrickým a epickým módem.

Lyrický styl, jak jej Staiger popisuje, se soustředí na vnitřní prožitek a evokaci vzpomínky – často s vědomím její nenávratnosti.¹² V tomto stylu nacházíme typický prostor pro Doležalovu poezii, která tematizuje ztrátu, konečnost, osobní zkušenost s dějinami.

2.2 Kompozice, téma a motiv

Podle Josefa Hrabáka je kompozice jedním z hlavních nositelů významu literárního díla. Podle Hrabáka je při zkoumání kompozice důležité přihlížet k autorovu vztahu k látce i jeho ideologickému zázemí, jelikož právě „kompozici je nutno sledovat v souvislosti s postojem autora k látce a s jeho ideologickou pozicí“, protože tyto faktory ji výrazně ovlivňují.¹³ V poezii Miloše Doležala, která často působí dojmem fragmentárnosti a volné asociace, je právě zkoumání kompoziční výstavby nezbytné pro porozumění sdělení, které text nese. Kompozice u Doležala často neodpovídá klasickému lineárnímu vývoji, ale je podmíněna tematickými návraty, opakováním motivů a juxtapozicí obrazů – tedy formami, jež mohou být interpretovány i jako odraz paměťového procesu.

Hrabák dále definuje motiv jako „nejmenší tematické stavební celky“.¹⁴ Tyto jednotky tvoří kostru básnického sdělení. U Doležala se motivy jako víra, domov, smrt nebo vina často

¹⁰ HRABÁK, Josef. *Poetika*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 12–13.

¹¹ STAIGER, Emil. *Základní pojmy poetiky*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 12.

¹² Tamtéž, s. 49.

¹³ HRABÁK, Josef. *Poetika*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 233.

¹⁴ Tamtéž, s. 107.

opakují a fungují jako symboly určitých životních zkušeností. Jejich opakování spolu s volně uspořádanou kompozicí vytváří osobitou poetiku paměti – poezie se tak nezabývá jen tím, co si člověk vybavuje, ale i tím, jak jazyk samotný ovlivňuje podobu vzpomínky.

Téma jako širší kategorie zahrnuje například reflexi dějin, křesťanské tradice či obecně lidské utrpení. V Doležalově poezii se tato témata objevují opakovaně a formují se v těsné vazbě na konkrétní historické zkušenosti a osobní prožitky. Nejde však pouze o jejich konstatování – Doležal s nimi pracuje v hluboce ideovém a existenciálním rámci, který jim dodává význam přesahující individuální rovinu. Právě tato tematická hloubka činí z jeho básní nejen výpověď o světě, ale i reflexi lidské odpovědnosti, víry a paměti.

2.3 Lyrický subjekt

Andrea Kapustová ve své studii *Valence lyrického subjektu* chápe lyrický subjekt jako klíčový prvek lyrického textu, který propojuje významové vrstvy. Vystupuje jako součást fikčního světa, vztahuje se k autorovi i ke komunikační situaci s čtenářem. Čtenář hraje zásadní roli – na základě textu si konstruuje vlastní představu subjektu.¹⁵

Kapustová navazuje na rozlišení Miroslava Červenky mezi subjektem díla (hypotetickým tvůrcem) a lyrickým subjektem (entitou uvnitř textu). Tyto roviny se při čtení často překrývají. Zavádí pojem *valence lyrického subjektu*, tedy jeho schopnost vázat na sebe různé jazykové prvky – gramatickou osobu, obrazy, komunikační situaci. Lyrický subjekt funguje jako ústřední sloveso významového celku básně.¹⁶

Petr A. Bílek rozvíjí pojetí lyrického subjektu jako čistě textové entity – neidentifikovatelné s autorem. Vystupuje jako persona, stylizovaná maska, která zprostředkovává subjektivitu. Jeho svět je často fragmentární a smysl vzniká v samotném aktu řeči – nejde o to kdo mluví, ale že se mluví.¹⁷

2.4 Volný verš jako forma svobody a paměti

Volný verš se od tradičního metrického verše odlišuje absencí pravidelného rytmu a rýmu. Jeho základ nespočívá v mechanickém opakování metrických vzorců, ale v jazykové intonaci, přirozeném tempu a rytmu myšlení. Tato forma otevírá prostor pro hlubší emocionální a existenciální výpověď, což ukázali například Walt Whitman, František Halas nebo Vladimír Holan.¹⁸ V Doležalově poezii se volný verš stává prostředkem, který umožňuje zachytit

¹⁵ KAPUSTOVÁ, Andrea. Valence lyrického subjektu (Jak také vnímatel rekonstruuje z básnických textů lyrický subjekt). *Česká literatura* 2011, 59, 394–395.

¹⁶ Tamtéž, s. 396–397.

¹⁷ BÍLEK, Petr A. K hledání hranice, kdo kde, co v lyrice mluví. *Česká literatura*. 2006, roč. 54, č. 2/3, s. 141.

¹⁸ ČERVENKA, Miroslav. *Pohledy zblízka: zvuk, význam, obraz*. Praha: Torst 2002, s. 70.

roztříštěnost vzpomínek a jejich nelineární strukturu, čímž se otevírá prostor pro intimní, silně prožitý výraz.

Miroslav Červenka říká, že volný verš se podobá tomu, jak se vyvíjejí literární žánry – ty totiž ztrácejí jasné hranice a řídí se spíše tím, co je poetické nebo působivé než nějakým pevným zařazením. Volný verš tak může využívat různé odkazy na starší básnické formy, ale dělá to volně a podle toho, co se právě hodí k tomu, co chce básník sdělit. Jde tedy o svobodnou hru s jazykem a významem.¹⁹

Miroslav Červenka upozorňuje, že volný verš není absencí formy, ale formou jiného typu – formou, která dovoluje básníkovi zachytit komplexní a často nesdělitelné vnitřní stavy.²⁰ Právě tento aspekt je pro Doležala typický: jeho básně nejsou formálně neuspořádané, ale jejich vnitřní hudba, založená na syntaktickém rytmu a opakování, vytváří specifickou estetiku související s hledáním řádu ve světě bez řádu.

Volný verš v podání Miloše Doležala navíc umožňuje specifický způsob práce s pamětí. Fragmentárnost formy odráží roztříštěnost vzpomínek, jejich nelineární povahu i emocionální intenzitu. Tato forma není pouze estetickým rozhodnutím, ale představuje také existenciální a etickou volbu. Poezie se v tomto pojetí stává prostorem, kde se odehrává zápas o pravdu a hledání smyslu.

3. Typologie mladé básnické generace

Podle Miroslava Balaščíka mladá básnická generace zahrnuje autory, kteří začali psát a vydávat své první sbírky až po roce 1990. Klíčovým prvkem pro jejich zařazení je kritické zhodnocení jejich poezie, které nezohledňuje předchozí literární kontext a nesnaží se je přiřadit k žádné konkrétní skupině nebo směru.²¹

Miroslav Balaščík uvádí, že tito autoři netvoří jednotnou skupinu, která by do literatury přišla se společným programem, sdílela podobné básnické hodnoty nebo se hlásila ke stejné tradici. Jsou to především individuální tvůrci, u jejichž textů lze najít společné básnické rysy a tendence, ale jde pouze o několik různých básnických typů.²²

Podle Petra Hrušky není možné tvrdit, že poezii devadesátých let lze jednoduše roztrždit do několika kategorií nebo směrů, protože by to bylo proti její podstatě. Skutečná literatura je vždy výsledkem jedinečného autorského projevu, který musí zůstat originální a nesmí se úplně podřídít žádné konkrétní poetice. I když nelze popřít, že existují určité společné rysy mezi

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

²¹ BALAŠČÍK, Miroslav. *Postgenerace: zátiší a bojiště poezie 90. let 20. století*. Brno, Host 2010, s. 117.

²² Tamtéž, s. 118.

autory této dekády, tato snaha je spíše o zdůraznění podobností než o potlačení individuální originality. Tam, kde se něco podobného najde, musí být zároveň přítomna i důležitá rozdílnost.²³

3.1 Typologie podle Jiřího Trávnička

Miroslav Balaščík ve své analýze básnické tvorby z let 1990–1996 vychází z typologie, kterou dříve zpracoval Jiří Trávniček, a na jejím základě rozlišuje čtyři hlavní typy poezie. Balaščík píše, že podle Trávnička může být poezie autorů, o kterých mluví, někdy až moc přehnaná – plná obrazů a výrazů, které ale působí spíš jako předvádění techniky než jako opravdová výpověď. Může to sklouznout k něčemu mechanickému a trochu prázdnému. Naopak větší smysl a budoucnost vidí Trávniček v tom, co nazývá Reynkovskou stopou – tedy v básních, které jsou klidnější, duchovnější a víc navazují na vnitřní prožitek než na vnější efekty. Jak doslova píše Balaščík: „větší perspektivu vidí naopak v Reynkovské stopě, která je jakousi protiváhou obrazného maximalismu gestiků a navazuje spíše na tradici duchovní lyriky.“²⁴

3.1.1 Reynkovská stopa

Poezie Reynkovské stopy je ovlivněna tvorbou českého básníka Bohuslava Reynka a vyznačuje se silným propojením s přírodou, hlubokou lyrikou a duchovním nebo náboženským podtextem. Tento typ poezie usiluje o nalezení vnitřní pravdy a harmonii mezi člověkem a přírodním světem, přičemž se soustředí na hluboké vnímání reality. Je introspektivní, klidná, lyrická a zároveň filozofická. Často obsahuje prvky symboliky a mystiky a zaměřuje se na každodenní, ale zároveň posvátné aspekty života a přírody. Jazyk poezie je jemný a meditativní, s důrazem na osobní prožitky a spiritualitu.

Básnický odkaz Bohuslava Reynka byl po únoru 1948 potlačen, a svého uznání se dočkal až po roce 1989. Reynkovo dílo představuje opozici vůči obraznému maximalismu a stylizaci: „Nabízí příležitost ke konfrontaci spíše v hloubce než v šíři a spíše v dalším prohledávání toho stálého, ba nejstálějšího než v produkování nových básnických světů.“²⁵

Podle Trávnička do této kategorie patří Pavel Kolmačka, Martin Josef Stöhr a Miloš Doležal. Miloš Doležal se svou poezií blíží k Reynkovi, ale i Zbyňku Hejdovi. Doležal stejně jako Hejda se snaží o minimalismus, využívá zeměpisné reálie, dokonce ze stejných míst na Vysočině – a především posedlost všemi věcmi posledními. V jeho prvotní básnické sbírce

²³ HRUŠKA, Petr. – ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Literární řada. Praha: Academia, 2014, s. 51.

²⁴ BALAŠČÍK, Miroslav. *Postgenerace: zátiší a bojiště poezie 90. let 20. století*. Brno, Host 2010, s.119.

²⁵ TRÁVNÍČEK, Jiří. – KOŽMÍN, Zdeněk. *Na tvrdém loži z psiho vína: česká poezie od 40. let do současnosti*. Brno: Jota, 1998, s. 263.

Podivice se vše odehrává na hřbitově: „*Básník předvádí defilé předků, litanicky vyvolává posloupnosti místních hrobníků a převraceje valéry podzimu, pravého času eschatologického.*“ Trávníček píše, že „*ve sbírce Obec Doležal posouvá své zařikávání k vyprávění: jednotlivé básně vyplňují příběhy generací místních figur, příběhy, které autor vypráví ve věčně distancovaném postoji, jakoby bez účasti citové i tvárné*“.²⁶

3.1.2 Zprůzračňování

Poezie typu zprůzračňování se soustředí na odkrývání skrytých, hlubších významů, které byly dříve nejasné nebo zahalené. Tento typ poezie usiluje o jasnost, zpřesnění vnímání světa a hledání pravdy prostřednictvím osvětlování jevů, idejí a věcí, které byly dříve zahalené mlhou. Básníci tohoto směru používají průzračný, čistý jazyk, který umožňuje zjednodušit složité, abstraktní myšlenky a proměnit je v konkrétní, srozumitelné obrazy. Tato poezie často zahrnuje introspekci, filozofické zkoumání a reflexi reality.

Podle Jiřího Trávníčka do této kategorie patří Petr Borkovec, který se nejdříve vypravuje dovnitř jazyka, a to pod úhlem kletby a zařikávadla. Jeho poezie – například sbírka *Poustevna, věštírna, loutkárna* – evokuje atmosféru 60. let, ačkoli je sám nezažil. Připomíná je především tím, jak se snaží v jazyce nalézt něco prvotního: „*bud' si jistej / rybama za krkem / že studěj moc / bud' si jistej a uslyš nás / [...] triangel z větví / [...] uslyš / jó? / ještě tak vzývaly*“.²⁷

Dalším básníkem, kterého do této kategorie Jiří Trávníček zařadil, je Bohdan Chlíbec. Mezi jeho klíčové postupy patří spojování intimního prostoru s atmosférou města.²⁸

Básník Bogdan Trojak vstoupil do české poezie svou prvotinou *Kuním štětcem*. Trojak je podle Trávníčka básníkem, který šetří slovem a zná významovou sílu zámlky i motivického opakování: „*Stmívání v bukovém lese. Večer je rytíř loupežný, jenž v mošně slunce nese. Halasno! Noc už jede na svojí herce hnědé*...“²⁹

3.1.3 Vůle ke gestu

Poezie vůle ke gestu je typ, který klade důraz na konkrétní, často fyzické vyjádření emocí a myšlenek. Tato poezie se zaměřuje na akce, gestikulaci a silné, přímé vyjádření vnitřního stavu. Může zahrnovat intenzivní, někdy až dramatické obrazy a situace, ve kterých jsou jazyk a forma použity k vytvoření okamžitého dojmu nebo efektu.

Nejvýraznějším představitelem této kategorie se stal básník Jaromír Filip Typlt, jehož programní extrémnost se projevuje totalizací obrazem a gestem. Poezie se podle něj musí stát

²⁶ Tamtéž, s. 264–265.

²⁷ Tamtéž, s. 266.

²⁸ Tamtéž, s. 268.

²⁹ Tamtéž, s. 269.

životním závazkem, plným oddáním kultu. Jeho debut *Koncerto grosso* je charakteristický exaltovaným stylem, rockovou energií, touhou po působivosti a surreálním zpracováním obrazů. Jiří Trávniček se ptá: „*Čemu v Typltově poezii věřit: tomu, co o sobě říká, tedy jeho slovům programním, nebo tomu, jak dělá svou poezii? Romantický kněz tvorby nebo alomodový surrealista?*“³⁰

Dalším představitelem tohoto typu je dle Trávnička Martin Langer, který je Typltovým tvůrčím blížencem. Zpočátku to vypadá jako by se potřebovaly vybit všechny vlivy, které jeho poezií procházejí: dekadence, baroko, surrealismus a náboženská mystika. Postupně však dochází k tomu, že slova občas nelnou ke stylizacím a u těch mytologických lze poznat, že jde jen o jednorázovou výpůjčku, něco je občas nahozeno, občasný mluvní patos ulpívá na povrchu. V mnoha místech se Langrova poezie přibližuje k poetice Václava Hraběte. Dalšími významnými představiteli této kategorie jsou Karel Jan Čapek, Jaroslav Pízl nebo Norbert Holub.³¹

3.1.4 Oslovení realitou

Poezie typu oslovení realitou se zaměřuje na přímý a konkrétní kontakt s každodenním životem, často v kontrastu k idealizovaným nebo abstraktním obrazům. Tato poezie se vyznačuje přítomností reálných, konkrétních obrazů a situací, které jsou často vnímány jako součást běžné existence. Může jít o zobrazení lidí, měst, přírody nebo sociálních problémů, které jsou zobrazeny bez idealizace, spíše s touhou po autenticitě a pravdivosti.³²

Trávniček do této kategorie řadí Petra Motýla, Petra Hrušku, Boženu Správcovou a Roberta Fajkuse. Básníci tohoto směru se často obracejí k vlastní zkušenosti, k tomu, co je kolem nich, a snaží se zachytit realitu, jak ji skutečně vidí. Oslovení realitou může zahrnovat jak osobní, tak i kolektivní pohled na svět, často s cílem zvýraznit každodenní situace, které mohou mít hlubší význam.³³

3.2 Typologie podle Miroslava Balaščíka

Miroslav Balaščík uvádí, že definice básnických typů v tvorbě básníků mladé generace se zaměřují na dvě hlavní tendence: vztah k tradici a básnickým vzorům (například Trávničkova Reynkovská stopa) nebo na obecné pojmy související s poezií jako žánrem (typologie Ivy Málkové, vůle ke gestu či oslovení realitou Jiřího Trávnička). Žádná z těchto kritických studií

³⁰ Tamtéž, s. 258.

³¹ Tamtéž, s. 259.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž, s. 271.

však neodhaluje nové nebo originální básnické typy, které by si zasluhovaly specifické pojmenování.³⁴

Devadesátá léta dvacátého století měla význam inkubátoru poezie, v němž se vyvíjeli všechny důležité orgány určené k jejímu životu. Na těchto informacích je tato typologie založena.³⁵

Balaščík uvádí, že v poezii 90. let můžeme rozlišit čtyři typy podle jejich zaměření. Prvním je empirický typ, který se vztahuje k běžně sdílené realitě. Druhým je magický typ, založený na víře, že slovo má sílu tvořit realitu. Třetí je spirituální typ, jehož horizont je spojen s metafyzickou autoritou, často odvozenou z náboženské zkušenosti. A posledním typem je reflexivní, kde se hlavní pozornost zaměřuje na myšlení subjektu a otázku lidské identity.³⁶

3.2.1 Empirický typ

Básně empirického typu se zaměřují na každodenní realitu a skutečné prožitky. Autoři tohoto typu poezie věří, že svět kolem nás může nabídnout vnímání, které samo o sobě má poetickou sílu. Často popisují konkrétní zážitky nebo události. Cílem empirické poezie je odhalit pravdu o světě a ukázat, jak situace mohou samy o sobě mluvit a odhalovat svůj vnitřní řád, čímž získávají hlubší význam.³⁷

Básníci mladé generace v této typologii navazují na tradici Skupiny 42. Příkladem je tvorba Petra Motýla, zejména jeho sbírky *Jazykem haldy*, *Černá pěna Ostravice* a *Šílený Fridrich*. Motýl čerpal inspiraci z Ostravska, jeho poezie je plná hluku, roztržených příběhů a hovorů z hospod. Motivy venkova a každodenní reality se objevují i v poezii Miloše Doležala, například ve sbírkách *Podivice* a *Obec*, i když motivy vesnice zařadíme spíše do spirituální poezie.³⁸

3.2.2 Spirituální typ

Miroslav Balaščík se domnívá, že spirituální poezie je spjatá zejména s křesťanským pohledem na svět, má své výrazné zástupce v starší generaci, jako jsou Jiří Kuběna, Ivan Martin Jirous a Jaromír Zelenka. Mladší autoři, jako Vít Slíva, Zdeněk Volf a Roman Szpuk, se ve své tvorbě odklonili od explicitní křesťanské symboliky, což pokračuje u generace narozené kolem roku 1970, mezi něž patří Petr Borkovec, Martin Stöhr, Miloš Doležal a Petr Čichoň.³⁹

³⁴ BALAŠČÍK, Miroslav. *Postgenerace: zátiší a bojiště poezie 90. let 20. století*. Brno, Host 2010, s. 123.

³⁵ Tamtéž, s. 117.

³⁶ Tamtéž, s. 124.

³⁷ Tamtéž, s. 123.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ HRUŠKA, Petr. – ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Literární řada. Praha: Academia, 2014, s. 52.

Podle Miroslava Balaštíka se tato poezie zaměřuje na reálné vnímání světa, zobrazuje konkrétní situace a místa. Básník se snaží přenést čtenáře do vesnice, její krajiny a přírody, které jsou hlavními prvky poezie. Venkov je zde spojován se způsobem života, který vychází z náboženského a přírodního řádu. V poezii mladší generace je patrná tendence používat rýmy a rytmus, což dodává textům určitý hudební nádech.⁴⁰

Miroslav Balaštík se domnívá, že u mladší generace básníků je obtížné najít podobnou explicitnost a energii. Víra v duchovní hodnoty a vyšší řád je v jejich verších spíše subtilní, přičemž transcendentní rozměr bývá vyjádřen jen jemnými náznaky nebo nečekanými kontrasty. Báseň, která se zabývá tajemstvím, jež přesahuje lidskou moc, stále častěji vychází z každodenní reality. Hledá v ní náznaky hlubšího smyslu, místo aby se uchylovala k abstraktním pojmům. Zaměřuje se na konkrétní situace, krajiny, lidi a jejich každodenní život. Tento text efektivně spojuje to, co bývalo dosud rozlišováno jako spirituální a civilní proud v české poezii. V Pavlu Kolmačkovi, a jeho sbírce *Moře* z roku 2010, má tento směr možná svého nejvýznamnějšího představitele. Vedle něj však stojí i další autoři, jako Robert Fajkus se sbírkou *Prašivina* z téhož roku, Martin Stöhr a jeho sbírka *Přechodná bydliště* z roku 2004, nebo Miloš Doležal se sbírkou *Čas dýmu*, která vyšla o rok dříve. Také Petr Borkovec s knihami *Needle-book* (která vyšla ve stejném roce jako *Čas dýmu*) a *Berlínský sešit / Zápisky ze Saint-Nazaire* z roku 2008 se do této skupiny zařazuje. V porovnání s předchozím desetiletím je vidět výrazný odklon od křesťanské motiviky a stále silnější zaměření na existenciální napětí, které je skryté v každodenních lidských vztazích a vazbách. Tato civilní spiritualita je však patrná i u starších autorů, kde se také ukazuje jako účinná. Příkladem mohou být Vít Slíva se sbírkami *Grave* a *Rodný hrob*, Vladimír Šrámek se sbírkou *Rec chce syna* nebo Jaroslav Erik Frič, jehož undergroundové skladby mají zvláštní melancholickou syrovost, často propojenou s hudbou a vydávanou na zvukových nosičích, jako například *Jsi orkneyské víno*.⁴¹

3.2.3 Magický typ

Magický typ poezie je v opozici k empirickému typu, jehož základem není společně sdílená zkušenost, která by se v básni vyjadřovala prostřednictvím konkrétního vidění a časoprostorového kontextu. Tento typ poezie vychází z víry, že tvořivost může přímo ovlivnit realitu a tím ji vytvořit.⁴²

⁴⁰ BALAŠTÍK, Miroslav. *Postgenerace: zátiší a bojiště poezie 90. let 20. století*. Brno, Host 2010, s. 125.

⁴¹ HRUŠKA, Petr. – ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Literární řada. Praha: Academia, 2014, s. 53.

⁴² BALAŠTÍK, Miroslav. *Postgenerace: zátiší a bojiště poezie 90. let 20. století*. Brno, Host 2010, s. 127.

Básně magického typu jsou psány jako zaklínadla nebo magické formule. Jejich cílem není odhalit skryté tajemství, ale přetvořit obraz metafyzické autority. Význam slov vytváří atmosféru básně, která je založena na volné imaginaci, jazykových změnách, básnických významech slov a jejich zvukové stránce.⁴³

Magický typ poezie má své kořeny v surrealistické, avantgardní, experimentální a mystické poezii. K tomuto typu poezie se hlásí i Karel Jan Čapek se svými sbírkami *Menuet s krejčovskou pannou* a *Karel je nemocný a předcítá*. Čapek ve své poezii vytváří svět plný fantazie, kouzelných jmen, útržků příběhů a nečekaných pauz, přičemž klade důraz především na rytmus veršů. Poezie Petra Čichoně se zaměřuje na náboženská a mytická témata. Křesťanské motivy jsou přítomné i ve sbírkách Pavla Petra, jako jsou *Křest za hluboké noci* a *Rána střeleb*, ale celkově jeho poezie připomíná obraznou směsici, která vytryskla z velkého napětí a není racionálně zpracována.⁴⁴

3.2.4 Reflexivní typ

Jestliže se empirická poezie zaměřuje na skutečnost a její vyjádření ve verších, spirituální poezie klade důraz na metafyzický řád a magická poezie se soustředí na schopnost tvořit slova tak reflexivní poezie hledá básníkovo pravé já. Tento pravý projev já spočívá ve zpochybňování předem daných hodnot. Charakteristickým rysem reflexivní poezie je zaměření na existenciální otázky. Jediný, kdo může na tyto otázky odpovědět, je právě já, protože jen ono je schopné najít odpovědi. V básních se objevuje druhé já, ke kterému se lyrický subjekt obrací a vede s ním dialog. Tento typ básnického hrdiny najít v poezii T. S. Elliota nebo L. Hughese a v české poezii u autorů jako Jan Zábrana, Ivan Wernisch nebo Ivan Slavík.⁴⁵

3.3 Typologie podle Karla Pioreckého

Karel Piorecký zastává tezi, že Trávníčkův přístup je cenný ve své kreativitě, kterou obohacuje pojmoslovný rejstřík v originalitě, s níž přistoupil k rozlišení typů či tendencí mladé generace v devadesátých letech. Rozlišení je založeno na základě vztahu k jazyku, hodnotovému řádu a realitě. Karel Piorecký zvolil jiný přístup rozlišení typologie, záměrně rezignuje na pojmoslovnou originalitu a sleduje, jak se v tomto období poezie naplňují tradiční koncepty jako například spirituální či surrealistická poezie a sleduje, jak se mladá generace básníků od těchto tradic odklání.⁴⁶

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž, 128.

⁴⁶ PIORECKÝ, Karel. *Česká poezie v postmoderní situaci*. Praha: Academia, 2011, s. 11.

3.3.1 Spirituální poezie

Tomuto typu poezie se budu věnovat více než předchozím, protože do této kategorie je zařazen Miloš Doležal. Jedním z charakteristických rysů mladé poezie devadesátých let 20. století je profilace její podstatné části jako spirituální poezie, křesťansky nebo katolicky orientované. Karel Piorecký poznamenává, že je zde jistý paradox, protože po listopadu 1989 v české společnosti žádný trvalý příklon ke spiritualitě nenastal.⁴⁷

Karel Piorecký upozorňuje na tři konkurenční termíny pro tento typ lyriky: spirituální poezie, křesťansky orientovaná poezie a katolická poezie. Tento problém Piorecký spojuje s terminologickým dilematem, pro které současná literární teorie nemá jednoduché řešení. Piorecký cituje Jaroslava Meda, který se již dříve vyjadřoval k tomuto problému ve sborníku *Víra a výraz*: „Vrátil bych se k pojmu spirituální literatura. Jsem při užívání tohoto pojmu velice opatrný, protože spirituální literatura může být literatura, která v podstatě vůbec nemá s křesťanstvím nic společného. Proto spíše volím termín křesťansky orientovaná, a to z důvodů určité šíře tohoto pojmu, abych se vyhnul úzkému termínu katolická literatura.“ Piorecký však dodává, že se jeho přístup liší od Medova, protože se zaměřuje na jiný materiál.⁴⁸

Karel Piorecký preferuje termín spirituální poezie, protože považuje ostatní označení za zavádějící. Ta podle něj naznačuje silné spojení s křesťanskou symbolikou, biblickými odkazy nebo katolickou liturgií a dogmaty. Piorecký označuje za spirituální poezii tu lyriku, jejíž fikční svět je významně ovlivněn důrazem lyrického subjektu na duchovní a náboženskou dimenzi života.⁴⁹

Podle Pioreckého je tento typ lyriky charakteristický s tradicionalismem, který nespočívá pouze ve venkovské situovanosti mluvčích, ale také v jejich usilování o klasicky působící tvar básně, tedy tvar pravidelně stroficky členěný, dodržující rýmová schémata i metrum.⁵⁰

Karel Piorecký zastává myšlenku, že jedním z hlavních rysů této kategorie je rétoričnost, kdy lyrický subjekt (básník) vystupuje jako mluvčí skupiny lidí, někdy jako prorok nebo kazatel. Dalším rysem je bojovnost, kdy se stylizuje do role rytíře, který chrání duchovní hodnoty a tradice před hrozbami od jiného, opozitního světa. Naopak, u některých básníků, jako je například Pavel Petr, se může objevit introverze, kdy lyrický subjekt vystupuje jako kající nebo flagelant (sebeobviňující se postava). V této poezii je svět, který básník vytváří, často

⁴⁷ Tamtéž, s. 75.

⁴⁸ Tamtéž, 76–77.

⁴⁹ Tamtéž, 78.

⁵⁰ Tamtéž, 114.

umístěn daleko od aktuálního světa, což je odlišuje od básníků prvního typu, kteří se více zaměřují na bezprostřední realitu.⁵¹

3.3.2 Poezie věčnosti

Poezie věčnosti, jak ji popisuje Piorecký, je jednou z hlavních tendencí v poezii 90. let. V této poezii se klade důraz na popisování konkrétních vizuálních nebo zvukových vjemů, přičemž lyrický subjekt (básník) se dostává do pozadí. Místo toho, aby byl hlavní postavou, soustředí se poezie na přenos těchto vjemů, které mají působit jako autentické a co nejméně stylizované. Tato poezie často používá popisný jazyk, který se blíží próze, a vyhýbá se obrazným vyjádřením, která jsou běžná v tradiční poezii.⁵²

Civilismus je nejstarším z možných označení tohoto typu poezie. S tímto pojmem je spojena snaha o překonání subjektivismu ve prospěch neosobní předmětnosti a také tendence otevírat tematiku básní směrem ke všední realitě moderního světa.⁵³

Piorecký poezii věčnosti sleduje, analyzuje a interpretuje prostřednictvím pozorování lyrického subjektu a konstruování modelu jeho fikčního světa. Podle Pioreckého je důležitá autorská poetika a celek autorova díla je jednotkou natolik proměnlivou, že na jejím základě lze jen těžko budovat obecnější, typologizující výklad.⁵⁴

3.3.3 Imaginativní poezie

Karel Piorecký popisuje imaginativní poezii tak, že je v ní záměrně potlačena racionální stránka lyrického subjektu, aby se místo ní projevil iracionalita, náhoda a hra. Tato poezie je dílem autorů, kteří buď vědomě, nebo spíše intuitivně, navazovali na avantgardní, a především surrealistickou tradici poezie.⁵⁵

Podle Karla Pioreckého do imaginativní poezie patří autoři surrealistického okruhu Bruno Solařík, Roman Telerovský a Blažej Ingr. Zvláštní pozornost si zaslouží poezie Tomáše Přídala. Přídalaova imaginativní poezie prostupuje k literárnímu postmodernismu.⁵⁶

Karel Piorecký cituje Tomáš Přídala, který říká, že „*imaginativní lyrika se v 90. letech ukazuje být doménou subjektu který je ztělesněním vnitřní svobody a kreativní energie a jenž staví se do prudké opozice vůči falešným zdánlivě samozřejmým autoritám a pokusům oklešťovat individuální lidskou svobodu*“.⁵⁷

⁵¹ Tamtéž, s. 115.

⁵² Tamtéž, s. 116.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž, s. 122.

⁵⁵ Tamtéž, s. 192.

⁵⁶ Tamtéž, s. 200.

⁵⁷ Tamtéž, s. 257.

4. Miloš Doležal jako tvůrce

Pro pochopení básnické tvorby Miloše Doležala je důležité znát nejen jeho literární dílo, ale také životní osudy a prostředí, které jej formovaly. Tento životopis zachycuje nejen profesní dráhu Miloše Doležala, ale také jeho rodinné a kulturní zázemí, které se prolíná s jeho kariérou. Miloš Doležal se narodil 1. července 1970 v Hájí u Ledče nad Sázavou. V dětství vyrůstal na rodovém statku v obci Horní Paseky, později žil v Ledči nad Sázavou. Po dokončení střední školy se v osmnácti letech přestěhoval do Prahy, kde začal studovat vysokou školu. V roce 1992 zahájil svou profesní dráhu jako redaktor v časopise *Perspektivy* a zároveň působil jako asistent dramaturga Karla Krause v Divadle za branou II. Kromě toho se v této době živil i netradičními pracemi, jako byl hlídač v azylovém domě pro matky s dětmi v Havlíčkově Brodě a grafik v Kongresovém centru Praha. V letech 1998 až 2018 byl redaktorem a dramaturgem Českého rozhlasu, kde se podílel na tvorbě rozhlasových pořadů. V roce 2001 se zúčastnil tříměsíčního stipendijního pobytu v Itálii, konkrétně v Sansepolcro a Římě, kde se zdokonaloval v oblasti kultury a umění. V roce 2018 se z Prahy vrátil zpět na Vysočinu, usadil se v rodné obci Horní Paseka, kde nyní žije. Jeho manželka Jana Franková byla herečkou, která působila v Realistickém divadle, Divadle za branou II a Divadle U stolu.⁵⁸

4.1 Novinářská, rozhlasová a publicistická práce Miloše Doležala

Miloš Doležal začal v 80. letech minulého století publikovat reportáže v regionálních periodikách *Cesta Vysočiny* a *Zemědělské noviny*. Od 90. let přispíval do řady významných českých novin a časopisů: *Souvislosti*, *Perspektivy*, *Katolický týdeník*, *Lidové noviny*, *Respekt*, *Hospodářské noviny*, *Babylon*, *Literární noviny*, *A2*, *Revolver Revue*, *Kritická příloha Revolver Revue*, *Proglas*, *Host*, *Týden*, *Reflex*, *Reportér*, *Týdeník Rozhlas* a dalších. V revue *Souvislosti* působil i v redakční radě.⁵⁹

V oblasti divadla se podílel na několika významných projektech. Napsal texty písní pro divadelní představení *O Malence* pro Divadlo Dagmar v Karlových Varech, které mělo premiéru v roce 1999. V roce 2005 přebásnil lidové písně z jidiš pro představení *Shpil zhe mir a lidele in yidish*, které bylo uvedeno v Divadle Na prádle.⁶⁰

Doležalova kniha *Jako bychom dnes zemřít měli* inspirovala operu *Toufar*, kterou v roce 2013 uvedla Opera Národního divadla Praha pod režijním vedením Petra Zelenky. Jeho

⁵⁸ [Redakce Revolver Revue]. Miloš Doležal. Online. In *Revolver Revue*. [cit. 2025-02-19].

Dostupné z: <https://www.revolverrevue.cz/author/103-milos-dolezal>

⁵⁹ PIORECKÝ, Karel – PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Miloš Doležal. Online. In *Slovník české literatury po roce 1945*. 13. 10. 2020. [cit. 2025-03-01]. Dostupné z:

<https://slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1351&hl=milo%C5%A1+dole%C5%BEa+>

⁶⁰ Tamtéž.

divadelní inscenace *Zpráva o zázraku* byla uvedena na Sklepní scéně Divadla Husa na provázku v Brně v roce 2015, s obnovenou premiérou v roce 2018.⁶¹

V rozhlasovém prostředí se Doležal profiloval jako autor a spoluautor mnoha dokumentů, literárních pořadů, uměleckých portrétů a kompozic. Mezi jeho rozhlasové projekty patří například *Atentát na Heydricha*, *Případ Babice!*, *Český exil*, *Osudný krok Jana Masaryka*, *Nepokořený duch – Milada Horáková*, *Válečný zápisník Rudolfa Hrubce* a *Tichý blázen Ota Pavel*. V letech 1998–2018 pravidelně spolupracoval s Českým rozhlasem a podílel se i na rozhlasových dokumentech pro *BBC* a *Radio Česko*. Od roku 2020 do konce roku 2022 natáčel kulturně-historický podcast *Na cestě* pro online deník *Aktuálně.cz*.⁶²

Jan Šulc upozorňuje, že Miloš Doležal se ve své tvorbě zaměřuje především na paměť. Pomalu mizející dvacáté století zpracovával nejen ve své rozsáhlé esejistické, publicistické a editorské práci, ale také prostřednictvím svých rozhlasových pořadů. K jeho významným dílům patří kniha čtrnácti rozhovorů *Cesty božím (ne)časem*, která je jen malým výřezem jeho pečlivé spisovatelské činnosti. Toto dílo bude i pro budoucí generace cenným pramenem informací o tom, co všechno české společnosti minulého století přineslo a jak se s tím vyrovnávali výjimeční lidé, kteří byli duchovně založení. Mezi těmito lidmi, které básník oslovil, byli například Marie Zahradníčková, Marie Tomášová, Stanislav Zedníček, Bohumil Pavlok, Rudolf Vrba, Gertruda Gruberová-Goepfertová a Antonín Bradna.⁶³

Doležal se podílel i na tvorbě televizních dokumentů o válečných událostech na Vysočině, například *Kobylí důl 1945* a *Hřiště 1944* pro Českou televizi. Také působil jako odborný poradce a scénárista pro cykly jako *Neznámí hrdinové* (2008), *Heydrich – konečné řešení* (2011), *Rudí prezidenti* (2018) a *Generálové* (2020). Režisér Roman Vávra podle jeho scénářů natočil dokumenty *Mrtvolu sproved'te ze světa* (2015) a *Jako bychom dnes zemřít měli* (2016), ve kterém se Doležal také objevil jako herec v roli příslušníka Státní bezpečnosti.

Doležalova profesní dráha je bohatá na kulturní a umělecké projekty, které zahrnují novinářinu, literaturu, divadlo, rozhlas, televizi a podcasty. Je známý svou širokou kulturní angažovaností a příspěvky k české literární, historické a kulturní scéně.⁶⁴

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž.

⁶³ ŠULC, Jan. Verše Miloše Doležala vzdorují ztrátě historické paměti. *Hospodářské noviny* 2004, č. 12, 19. 1., s. 11.

⁶⁴ PIORECKÝ, Karel – PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Miloš Doležal. Online. In *Slovník české literatury po roce 1945*. 13. 10. 2020. [cit. 2025-03-01]. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1351&hl=milo%C5%A1+dole%C5%BEa+>

4.2 Miloš Doležal jako básník

Podle Aleny Pribáňové je hlavním tématem poezie Miloše Doležala dočasnost lidského života na tomto světě a smrt. Doležal smrt popisuje jednoduše a někdy až morbidně, což má dle jejího názoru za cíl připomenout pomíjivost života. Jeho básně nevyprávějí jen o čase mezi narozením a smrtí, ale také o proměnách přírody během roku. Doležal v poezii často zobrazuje venkov, přičemž jeho rodná Vysočina hraje v jeho verších důležitou roli. V těchto básních se odráží silné spojení s rodinou a místní komunitou.⁶⁵

Miloš Doležal patří mezi současné básníky, kteří s volným veršem pracují mimořádně citlivě a promyšleně. Jeho přístup vychází z tradice, jak ji definovali, jak čeští teoretici jako Miroslav Červenka, tak světoví básníci a myslitelé poezie, například Ezra Pound, T. S. Eliot nebo Roman Jakobson.

Doležal využívá volný verš jako živý, organický nástroj, který mu umožňuje přirozeně zachytit emoce, myšlenky a duchovní přesahy. Není to forma svobody pro svobodu samu, ale cesta k autentickému výrazu. Jeho poezie tak stojí v tradici modernistického chápání volného verše – jako formy, která je otevřená, ale zároveň hluboce ukotvená ve smyslu, rytmu a paměti.

Jan Šulc se domnívá, že Miloš Doležal je básníkem, který se vyznačuje erudiicí a venkov v jeho poezii je vždy zobrazen velmi konkrétně a realisticky. Přesto v jeho verších cítíme, že díky jemné práci s náznaky a odkazy na základní lidské otázky a hodnoty, dokáže básník dosáhnout hlubšího významu. Použitím širokého kulturního kontextu, například pečlivě vybranými citáty, dedikacemi či vzácně zmiňovanými jmény se mu daří povýšit konkrétní témata na něco obecnějšího a univerzálnějšího.⁶⁶

Důležitým tématem poezie Miloše Doležala je domov, ale Miloš Doležal sám v rozhovoru se studenty FF UK uvedl, že domov do určitého věku vnímal jako konflikt. Miloš Doležal vidí drama v samotném rozhodnutí – zda někoho opustit nebo zůstat, odejít či setrvat. Z domova odešel v osmnácti letech a začal žít v Praze bouřlivý život, ale v osobní krizi začal hledat pevné podloží. Řídí se tím, že když je člověku zle, má jít na místa, kde mu bylo v dětství dobře: „*Ale rozpor, kde jsem vlastně doma, se tím úplně nevyřešil [...] Jsem rozkročen mezi Vysočinou a Prahou. Nevím, jestli zrovna nejšťastněji, už takto pendluju víc než půlku života...*“⁶⁷

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ ŠULC, Jan. Verše Miloše Doležala vzdorují ztrátě historické paměti. *Hospodářské noviny* 2004, č. 12, 19. 1., s. 11.

⁶⁷ ŠRÁMEK, Petr (a kol.): *Pod cizím nebem bloudili jsme spolu. Rozpravy s básníky 90. let.* Praha, FF UK 2009, s. 117–118.

Kromě lineárního pojetí času mezi narozením a smrtí se Doležalova poezie zaměřuje i na cyklický čas přírody. V jeho verších je patrné spojení mezi lidským životem a přírodními cykly, přičemž příroda není vnímána pouze jako pozadí, ale jako aktivní součást lidského prožívání.⁶⁸

4.3 Miloš Doležal jako prozaik a dokumentarista

Miloš Doležal ve své prozaické a dokumentární tvorbě zaměřuje na období dvou totalitních režimů v českých dějinách – nacistického a komunistického. Jeho příběhy se soustředí na střet jedince s mocí, přičemž jeho hrdinové nejsou pasivními oběťmi, ale samostatně jednajícími osobami, které se rozhodují podle svého svědomí a morálních zásad. Klade důraz na tenkou hranici mezi hrdinstvím a zradou, jak ukazuje například v knize *Čurda z Hlín*.⁶⁹

Strohé a krátké příběhy a obrazy těžící z vlastních zážitků z osmdesátých let Miloš Doležal publikoval v souboru *Jízda na skle ochcanou strání* a s výmluvným podtitulem *Střepy a střepiny z městečka 70. a 80. let v Československé socialistické republice*.⁷⁰

Knihy *Čurda z hlíny* a *Do posledních sil* jsou dokumentární povídky z období protektorátu, jde především o příběhy skutečných protagonistů dobového života na pomezí non-fiction, aby je mohl Miloš Doležal publikovat, musel nastudovat dopodrobna studie pramenů.⁷¹

Doležalova nejznámější dokumentární próza *Jako bychom dnes zemřít měli* odhaluje okolnosti číhošťského zázraku a životní cestu faráře Josefa Toufara, včetně jeho věznění Státní bezpečností. Další knihy jako *Krok do tmy*, *Když není motorka, lépe chodit pěšky* a *Velký pátek číhošťského faráře Josefa Toufara* se zaměřují na související témata a historii této události.⁷²

Pro mládež napsal knihu *Pepito, (ne)plivej!*, která vypráví příběh skupiny skautů, kteří po válce odváděli ruskou velbloudici do pražské zoologické zahrady. Doležal také publikoval rozhovory s perzekuovanými osobnostmi, které vyšly v několika knihách, a v souboru *Za shromáždil* portréty a nekrology významných postav.⁷³

⁶⁸ PIORECKÝ, Karel. – PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Miloš Doležal. Online. In *Slovník české literatury po roce 1945*. 13. 10. 2020. [cit. 2025-03-01].

Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1351&hl=milo%C5%A1+dole%C5%BEa+>

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ HRUŠKA, Petr. – ŠIDÁKOVÁ-FIALOVÁ, Alena a *V souřadnicích neklidu: Česká literatura druhé dekady jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2024. s. 402.

⁷¹ Tamtéž, s. 403.

⁷² PIORECKÝ, Karel. – PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Miloš Doležal. Online. In *Slovník české literatury po roce 1945*. 13. 10. 2020. [cit. 2025-03-01]. Dostupné z:

<https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1351&hl=milo%C5%A1+dole%C5%BEa+>

⁷³ Tamtéž.

Doležal je silně spjat s Vysočinou, což se projevuje i v jeho tvorbě. Vydal svazky sebraných rčení, skazek a lidových historek z tohoto regionu, například *Režná bába* a *Černé svyně křen*.⁷⁴

4.4 Ocenění

Miloš Doležal získal několik významných ocenění za svou literární a novinářskou činnost. V roce 2012 získal cenu Kniha roku Lidových novin za publikaci *Jako bychom dnes zemřít měli*. V roce 2013 byla jeho kniha *Jako bychom dnes zemřít měli* nominována na prestižní cenu Magnesia Litera v kategorii Kniha roku. Tato kniha, zaměřená na číhošťský zázrak a osudy faráře Josefa Toufara, byla široce uznána pro svůj historický a dokumentární přínos. V roce 2023 získal cenu Magnesia Litera za sbírku *Jana bude brzy sbírat lipový květ* v kategorii Kniha roku. Tato ocenění reflektují Doležalův významný přínos české literatury a dokumentární tvorbě.⁷⁵

5. Podivice

První básnickou sbírku Miloše Doležala vydalo v roce 1995 nakladatelství Atlantis a jejím dějištěm je pro autora důvěrně známá Vysočina.⁷⁶

Sbírka *Podivice* byla v roce 1995 nominována na Cenu Jiřího Ortena, kterou však nakonec získal Petr Borkovec, básník podobné orientace i ražení. Podle názoru Jindřicha Jůzla byl Borkovec v době udělení ceny umělecky vyspělejší než Doležal.⁷⁷

5.1 Kompozice

Sbírka *Podivice* začíná nahlédnutím do zápisníku Josefa Vondry, kde jsou uvedena úmrtí a jejich okolnosti, zahrnující několik generací příbuzných a přátel. Celá sbírka je rozdělena do tří oddílů: V září Áron orá, Samé zimy a Vysočiny. První oddíl V září Áron orá obsahuje jedenáct básní. Oddíl Samé zimy zahrnuje patnáct básní, přičemž báseň nazvaná ...zimo, děsivá jsi, je věnovaná Petru Paynovi a báseň Výkop v zimě Tomáši Smetanovi. Poslední oddíl Vysočiny se skládá z dvaceti dvou básní, všechny jsou pojmenované a většina z nich v názvu obsahuje měsíc z druhé poloviny roku, například Sobota v říjnu, Když říjen v listopad nebo Listopadové nebe.⁷⁸

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ ZBOŘIL, Jonáš. Rozhovor s básníkem Milošem Doležalem. In *Seznam.cz* [online]. 25.4.2023 [cit. 2025-01-25]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/kultura-literatura-umi-probouzet-mrtve-rika-basnik-ktery-ziskal-knihu-roku-229930>

⁷⁶ ZIZLER, Jiří. Poezie. In. ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Literární řada. Praha: Academia, 2014, s. 138.

⁷⁷ JŮZL, Jindřich. Podivná Podivice. *Obratník* 2, 1996, č. 12, s. 22.

⁷⁸ Doležal, Miloš. *Podivice*. Brno: Atlantis, 1997, s. 49–73.

V básni Zářijový závan, která je z data 10. září a věnována Vítu Venclovi básník zachycuje období, které je velmi vratké, pomalu odcházející léto nahrazuje podzim, který je chladný. Naznačuje i že svatba nemusí být veselou událostí: „*možná už podzim / možná zima / možná že truhla / pro mě připravena / a stojí rohu truhlárny / možná že svatba / možná zádušní / možná že truhlu / do studny nespustí / a džberem víno vytáhnou / možná už podzim / možná zima / – přiložíš v ohni vyhasíná –*.“⁷⁹

Podivice je vesnice na Vysočině, kde žije básníkův rod několik generací. Čtyřicet čtyři básní je zde v koloritu z Českomoravské vysočiny, Josef Pazderka zde vidí napětí mezi dvěma póly; motivy smrti, zániku a nového začátku: „*Kde něco končí, jiné začíná, kde jeden člověk umírá, druhý se rodí*.“⁸⁰

Karel Křepelka upozorňuje, že Miloš Doležal patří mezi básníky, kteří nesdělují pouhý stav mysli, ale zaměřují se především na stav duše a na výpověď srdce. Jedná se o spirituální poezii, která si příliš nelahodí s falešnou duchovností a podléhají jí mladí tzv. katoličtí básníci. Výrok sv. Antonína zní: „*modlitba není dokonalá, pokud si uvědomujeme, že se modlíme*“,“ podle toho se Karel Křepelka domnívá, že Miloš Doležal skutečnost svých básní pouze pokorně přijímá.⁸¹

Karel Křepelka tvrdí, že výrok o tom, že tato básnická sbírka představuje poezii domova, může na první pohled působit jako příliš jednoduché tvrzení, ale přesto je pravdivý: „*Po letech ideologicky nebo antiideologicky motivovaného odpadlictví se poezie opět vrací ke svým duchovním kořenům, které jsou právě synonymem slova ‚domov‘*.“⁸²

V oddíle Samé zimy se básník zaměřuje na přechod mezi zimou a jarem. V první části popisuje zamrzlou řeku, ledňáčka, jenž vyletěl z ledu, a vánici. Ve druhé části se věnuje Velikonocům, ale ukazuje jejich temnou stránku, která připomíná rudé víno, hořké byliny a slunce zalité krví. V básni Řeka v prosinci básník popisuje ideální zimu: „*I. řeka je mrazem / svalená / v nánosech svrabů sněhu / dusí se / kachna ji přeletem přeškrtně / II. zobance zmrazků / vrásčí koryto / zaseklé do břehu / ledňáček azuru / z kamene ledu / obživle vyletěl křivák ker / v žiloví peřejí / kuch / hřbet ryby hřebeny / hladinu prosekl / zmrtevěl duch / samé zimy, samé zimy*.“ V básni Velikonoce básník popisuje temnou stránku jara: „*kostrbaté pěšiny / rudé víno a hořké byliny / kadidlo ze Šeby / v kapse hřeby / pod beránkem hrnce / plné krve slunce / na dno nedosáhne / oběti palné / hrnce s výhni krve / vedle břízy túje / dřevo na kříž / úpění blíž*“.⁸³

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ PAZDERKA, Josef. Debutant s kořeny. *Katolický týdeník* 6, 1995, č. 52, 24. 12., příl. *Perspektivy*, č. 12, s. 7.

⁸¹ KŘEPELKA, Karel. Útěcha z poezie. *Proglas* 6, 1995, č. 9/10, s. 76.

⁸² Tamtéž.

⁸³ DOLEŽAL, Miloš. *Podivice*. Brno: Atlantis, 1997, s. 31–46.

Poslední oddíl Vysočiny pokrývá celý rok, vzpomíná na říjnové dny, lednové aleje, jarní oblevu a další okamžiky. V básni Říjnové dny popisuje vůni borového lesa hořícího pryskyřicí, dým stoupající z klestí a pole, která jsou rozježděná traktory: „*dřevoryty větví / křížením rozviklají / hole stromů / průchozí zašmátrá / podél plotu / k rozmočeným stohům / ženo z ryzáčka / doprovod mě / nad vesnici / kde borový les / hoří pryskyřicí / v cestách / ze zrn jeřabin / kaluže krve / traktory rozjezdí / vysbíraná pole / hřbitovy ve větrech / větry v sadu.*“ V básni Leden se básník zaměřuje na chlad a zimu: „*I. aleje vyzábly / do řad kůlů, odsouzenců / z bachrů mraků / vyvápňení / II. chrchle zmrazků / z vyceněných planěk plotů / zkamenění / III. sajtny rakví / v takových mrazech / nepovolí vskříplé tělo / to až s jarem / propadnutí, shnilé dřevo / v jeden hnůj.*“⁸⁴

Jan Wiendl ve své recenzi na sbírku píše, že „*dominující atmosféra podzimu a zimy, kdy příroda jako by umírá, ustrnuje a současně je protkána paprsky jara a léta, zrození a života, které opět vyúsťují do smrti*“.⁸⁵

5.2 Téma a motivy

Sbírka *Podivice* obsahuje několik základních témat: čas, spiritualitu, mezilidské vztahy a hledání sebe sama. Motiv času je ve sbírce neustále přítomný. Autor si ve sbírce klade spoustu duchovních otázek, hraje si s tématem přítomnosti víry, ale i s pochybnostmi a krizí víry v dnešním světě. Hledání vlastní identity je jedním z hlavních motivů Doležalovy poezie. Člověk podle Doležala hledá své místo ve světě a často je zmatený tím, kým skutečně je.

Ve sbírce se prolínají prvky lyrického a epického stylu, přičemž každý z těchto stylů přispívá k celkovému charakteru a vyznění díla. Sbírka, která se soustředí na témata smrti, zániku a pomíjivosti, využívá venkovského prostředí Vysočiny jako kulisy pro básnické obrazy, a to jak v introspektivním lyrickém pojetí, tak ve vyprávěcím epickém stylu a síle napětí.

Lyrický styl se v *Podivicích* projevuje především v introspekci a subjektivních prožitcích. Básně jako *Po vybírání brambor*, *Po pohřbu* nebo *K samotě* zachycují vnitřní svět jednotlivce, jeho pocity smutku, nostalgie a ztráty. Doležal využívá přírodní motivy, které slouží jako zrcadlo pro lidské emoce, čímž vytváří prostor pro hluboké emocionální prožitky, které rezonují s čtenářem. Tato introspekce a subjektivní reflexe minulosti jsou klíčové pro pochopení poetiky celé sbírky.

Epické prvky se v díle objevují v popisech venkovského života a každodenních činností, což poskytuje konkrétní zobrazení reality. Básně jako *V orání* nebo *Cestou do Podivic* se

⁸⁴ Tamtéž, s. 49–73.

⁸⁵ WIENDL, Jan. Podél podivických mezí. *Tvar* 6, 1995, č. 21, 14. 12., s. 22.

zaměřují na konkrétní události a zvyky, které jsou součástí venkovské tradice. Tyto obrazy nejen popisují venkovský život, ale i vytvářejí širší obraz světa, ve kterém se propojují tematika života a smrti, a čtenář se v nich může setkat s pocity pomíjivosti a ztráty. Epický styl zde tedy funguje jako prostředek k zobrazení každodenního světa, ve kterém se dějí události s hlubším filozofickým podtextem.

Podle mínění Petra Matouška sbírka *Podivice* odkazuje k domovu jako k symbolickému krbu, kde vznikají ty nejdůležitější lidské hodnoty. Doležal se obrací ke stejnojmenné obci na Vysočině, kde jeho rod žije tři a půl století a on sám tam dospíval, stále se považuje za jednoho z místních. K obyvatelům na Vysočině i k vysočinskému prostředí má stále mnohem blíže než k Praze, kde si připadá jako cizinec. Pokouší se zjistit, kdo „*zformoval kus mého já, kdo mi dal podobu a kdo nade mnou drží ochrannou ruku*“ a zkouší „*pojmenovat rodovou zkušenost*“.⁸⁶

Dílo opěvuje chválu vesnice jako prostor přirozeného života. Martin C. Putna vnímá Doležalův pohled na venkov jako sebezáchovný čin tvora, který do světa chalup patří celou svou bytostí, ať už v Praze pobývá, jakkoliv dlouho: „*Mezi ním a vesničany není žádná distance, žádného střetu dvou světů: On cítí úctu před těmi, kteří žijí v prvobytné, jakýmikoliv konflikty a otřesy nezničitelné harmonii.*“⁸⁷

Podle Jiřího Zizlera je hlavním tématem celé sbírky neustálý proces zániku a mizení, jenž probíhá od povrchu do hloubky. Významnou roli hraje voda, která ničemu neodolá, v níž se rozplývá jak řeč, tak tělo. Všechny formy podléhají změnám, protože měknutí, tlení a rozpad jsou základními vlastnostmi přírodní existence. Růst, zrání, smrt a rozklad jsou také nevyhnutelnými fázemi lidského života. V Doležalově poezii je vše odsouzeno k zániku, ale zároveň je i připraveno na znovuzrození.⁸⁸

V oddílu V září Áron orá je významným tématem podzim, což odpovídá i samotnému názvu. V básni *Podzimní záznamy* básník čtenáře upozorňuje na věci, které jsou na podzimu krásné, jako když se kouří z komína, člověk tím více cítí teplo domova, dále barvení stromů do všech barev, výlov rybníka nebo mlhavé ráno: „*I. kostrbaté hlavy nad klášterním nádvořím / plují, plují do mokřin / omrzlá síň / II. prvního října / útlé kouře z komínů / zatržený den / tělo s krabičkou sirek / ustupuje do pozadí a umlká / tančí světem / mlžná smutná hudba / žloutne,*

⁸⁶ MATOUŠEK, Petr. Pozorovatel vesnického mýtu: Poezie: Úspěšný debut Miloše Doležala. *Lidové noviny* 8, 1995, č. 236, 9. 10., s. 11.

⁸⁷ PUTNA, Martin C. Zápisník VI: 2, Miloš Doležal, ruralista robustní. *Souvislosti* 6, 1995, č. 3, s. 232.

⁸⁸ ZIZLER, Jirí. Poezie. In. ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Literární řada. Praha: Academia, 2014, s. 138.

javorový klen / III. Výlov rybníka / oko vody mhouří / oheň na hrázi / do vrby kouří / stigmata podzimní / zatoulaní úhoři / nikdo už je nepřivola / utíkají, teskná škoda.“⁸⁹

Jan Wiendl představuje tezi, že básně Cestou do Podivic, V zoufalosti a Když říjen v listopad obrací celkové směřování celé sbírky. Básně v sobě ukrývají napětí, které se vytváří z intenzity autorova vlastního zážitku. Vyznívá z nich motiv města, jenž slouží jako vábivý magnet, hlásí cestu za seberealizací nebo životním posláním, tento motiv vytrhává člověka ze známého prostředí neboli z domova a staví ho tím do role cizince v rodném kraji. Podle Jana Wiendla je toto jádrem básnickovy kreativity, která nepramení z toho, co prožil ve svém rodném kraji, ale je založená právě na tom, že byl odloučen od domova a toto je způsob, jak se s odtržením z domova vyrovnat: „*Většina básní, jenž svědčí o ztotožnění s touto hodnotou, tak rozpor spíš skrývá než aby ho odhalila.*“⁹⁰

Veronika Plachá a Jan Wiendl ve svých recenzích zdůrazňují, že v poezii by mělo jít především o to, najít sebe skrze sebe. Motivy jako příroda, vesnická pospolitost nebo městské ulice jsou v Doležalově poezii často pouze kulisami, které skrývají jeho osobní či básnickou situaci: „*Doležal jako básník existuje v krutém napětí mezi dvoji láskou, neustále si vybírá mezi domovem, který je daným a zvoleným. Pohybuje se na cestě, jež představuje zoufalství i naději současně.*“ Plachá a Wiendl se shodují v tom, že pokud by Doležal podlehl pouze jedné z těchto možností, přestal by být básníkem.⁹¹

Miloš Doležal v rozhovoru v roce 1995 pro časopis *Tvar* řekl, že celý první oddíl sbírky nazvaný *V září Áron orá* je pohledem jámy vykopaného hrobu za vzdalující se starou ženou neboli Doležalovou babičkou.⁹²

Petr Matoušek zmiňuje, že slova Doležalovy prvotiny se „*prý rodila těžce jako úroda z hlíny pomalu a úporně*“. Tvořil je ve svém panelákovém bytě v Praze, kde mu chyběli známí a tím si je vyvolal a připomněl, chtěl tím zabránit vyloučení z rodného kraje: „*Podnětem k zintenzivnění sbírky se stala smrt jeho babičky, která umřela právě v ten okamžik, když ji přijel pozvat na svou svatbu. Autor ve sbírce sleduje fungování a neustálou obnovu vesnického mýtu a zároveň ho fascinuje spojení živých i mrtvých a jejich vzájemná blízkost.*“⁹³

Pavel Kotrla, stejně jako autoři předchozích recenzí, sdílí názor, že Doležalova poezie je úzce spjata s venkovským prostředím: „*Jeho obraz je podobný tomu, jež známe z díla*

⁸⁹ DOLEŽAL, Miloš. *Podivice*. Brno: Atlantis, 1997, s. 11–28.

⁹⁰ WIENDL, Jan. Podél podivických mezí. *Tvar* 6, 1995, č. 21, 14. 12., s. 22.

⁹¹ PLACHÁ, Veronika. Nad poezií Miloše Doležala. *Psí víno* 2001, č. 17, 4. 7., s. 19–20.

⁹² DOLEŽAL, Miloš. Pět odpovědí – Miloše Doležala: „Já se tam vrátím.“ Otázky položil Pavel Janáček. *Tvar* 6, 1995, č. 17, 19. 10., s. 3.

⁹³ MATOUŠEK, Petr. Pozorovatel vesnického mýtu: Poezie: Úspěšný debut Miloše Doležala. *Lidové noviny* 8, 1995, č. 236, 9. 10., s. 11.

Bohuslava Reynka. *Avšak Doležalův méně lyrizující jazyk postrádá Reynkovu metaforičnost, dokonce by se dal nazvat strážlivým.*“ Podle Kotrly čtenář v Doležalově poezii sleduje osudy vesnických postav, přičemž konkrétní jména těchto postav zajišťují věrohodnost jejich příběhů.⁹⁴

5.3 Básnické a jazykové prostředky

Miloš Doležal ve své prvotně používá symboliku k vyjádření hlubších filozofických nebo duchovních významů. Příroda, krajina, roční období nebo různé objekty mohou ve verších nést symbolický význam, jenž přesahuje jejich běžnou interpretaci. Příkladem jsou stromy, řeky nebo hory, které symbolizují stálost, plynutí času nebo vztah mezi životem a smrtí.

Karel Piorecký říká, že zájem lyrického subjektu o přírodu v Doležalových básních je součástí širšího souboru myšlenek, které ukazují, jak je jeho svět zasazený do širšího rámce lidského života. Piorecký také tvrdí, že Doležalova poezie není jen o hlubokých náboženských nebo duchovních tématech. Lyrický subjekt (hlavní postava básní) se neprezentuje jako někdo, kdo jen vyznává víru nebo se zaměřuje na abstraktní hodnoty. Jeho život je složitější, rozmanitější a obsahuje mnohem více různých aspektů. Religiozita je jen jedním z mnoha rysů jeho osobnosti.⁹⁵

Lucie Tučková ve své interpretaci v časopisu *Kontexty* píše, že sbírka *Podivice* odhaluje Doležalovo zařikávání, vyvolávání mrtvých a odkazování ke smrti. Zaměřila se také na to, jak autor vnímá krajinu kolem sebe, a to je dle ní příliš intenzivní. Zvířata, stromy a krajina Vysočiny jsou v básních prezentovány téměř expresivními obrazy, které se agresivně zaryjí do vědomí autora: „*Odpovídá tomu úspornost v užívání slov, hudebnost (místy ladící, jindy až záměrně užitá kakofonie), v básních se střídá pevně stavěný verš vázaný s volným rýmem. Svým tvarem básně odpovídají vnitřnímu napětí celé sbírky. Stále nové dotýkání kraje [...] poskytuje možnost nádechu, za nímž vždy neomylně následuje úlek, vědomí nemožnosti pohybu, ustrnutí v uhranutí konečnosti.*“⁹⁶

Podle Jindřicha Jůzla je Miloš Doležal básníkem, který se dokáže pohybovat mezi konkrétními a abstraktními pojmy a ovládá techniky jako je anafora, aliterace, elipsa sloves či specifické umístění příslovcí: „*A to je právě kámen úrazu: po několika stranách se již nemohu ubránit pocitu jisté strnulosti a sterilnosti textu [...] Občasná metaforika či jazykové hrátky věc nezachraňují.*“ Tento názor potvrzuje i to, že Doležal se ve své tvorbě pokouší měnit strukturu

⁹⁴ KOTRLA, Pavel: V popředí zájmu smrt. *Tvar* 8, 1997, č. 16, 2. 10., s. 22.

⁹⁵ PIORECKÝ, Karel. *Česká poezie v postmoderní situaci*. Praha: Academia, 2011, s. 103.

⁹⁶ TUČKOVÁ, Lucie. Listování básnickými sbírkami Miloše Doležala. *Kontexty* 11, 2019, č. 2, s. 95.

textu a poetiku jednotlivých sbírek. Jindřich Jůzl také uvádí, že básník se snaží přecházet od lyrické reflexe k prozaickému textu a od veršovaných útvarů k dlouhým pasážím.⁹⁷

Miloš Doležal v rozhovoru pro časopis *Tvar* řekl, že Hrobařův monolog směřuje z hrobu, napříč, na truc: „*Svým vyprávěcím způsobem předznamenává sbírku Obec.*“⁹⁸

5.4 Shrnutí

Díky pozitivnímu ohlasu na Doležalův debut vyšlo o dva roky později druhé vydání. Autor do něj vložil některé básně z cyklu *Kamení*, který původně vyšel v roce 1996 jako limitovaný novoroční tisk. Karel Piorecký však tvrdí, že tyto úpravy sbírce neprospívají. I když básně z tohoto cyklu zapadají do celkového tematického i formálního rámce sbírky, je na nich znát, že vznikaly v jiné době nebo situaci. Svět v *Podivicích* už je plně dokončený a nové texty ho spíše doplňují, než že by jej rozvíjely. Básně z cyklu *Kamení* se na první pohled liší svou stručností, ale kratší forma nevyznívá příliš dobře – Doležal je silnější v delších, vyprávěcích pasážích a v pasážích, kde pracuje s opakováním a refrénem, tedy s prostředky podobnými těm v hudební kompozici.⁹⁹

6. Obec

Sbírka *Obec* z roku 1996 vydaná nakladatelstvím Atlantis vykazuje podobnosti s dílem Spoonriverská antologie od Edgara Lee Masterse, která byla vydaná v roce 1915. Tato sbírka je považována za klasiku americké poezie a zobrazuje příběhy různých postav prostřednictvím jejich básnických portrétů. Tyto portréty jsou jednoduché, ale mají silný příběh, často zaměřený na smrt a konce životů. Obě sbírky mají společné to, že se zaměřují na portréty mrtvých a jejich příběhy. E. L. Masters staví své básně jako epitafy (pomníky) těchto lidí, kteří shrnují svůj život a objasňují, jak zemřeli. Ale zatímco Masters ve své sbírce nechává každého mrtvého mluvit za sebe, Doležal v *Obci* zapojuje lyrický subjekt, který má ve sbírce svou roli. Na rozdíl od Mastersova díla, kde je lyrický subjekt pouze organizátorem sbírky, Doležalovo dílo zahrnuje i jeho vlastní hlas a pohled na svět. Kromě toho Mastersovy portréty jsou subjektivní výpovědi jednotlivých postav o jejich životě a smrti, zatímco v Doležalově sbírce najdeme i jiné stylistické prvky, které se liší v tom, jak jsou příběhy a postavy prezentovány. Takže, zatímco obě sbírky mají podobnou tematiku zaměřenou na smrt a portréty mrtvých, liší se v tom, jak

⁹⁷ JŮZL, Jindřich. Podivná Podivice. *Obratník* 2, 1996, č. 12, s. 22.

⁹⁸ DOLEŽAL, Miloš. Pět odpovědí – Miloše Doležala: „Já se tam vrátím“. Otázky položil Pavel Janáček. *Tvar* 6, 1995, č. 17, 19. 10., s. 3.

⁹⁹ PIORECKÝ, Karel. *Česká poezie v postmoderní situaci*. Praha: Academia, 2011, s. 105–106.

jsou tyto příběhy podávány, a v roli lyrického subjektu, který ve sbírce *Obec* hraje aktivnější roli.¹⁰⁰

6.1 Kompozice

Kompozice sbírky odráží autorův zájem o vnitřní konflikty, mezilidské vztahy a obecně o člověka ve světě, jenž je často obtížně pochopitelný. Volná struktura verše a tematické cykly Doležalovi umožňují vyjádřit různé stránky lidského života, od osobních pocitů a emocí až po širší filozofické a společenské úvahy.

Podle Lucie Tučkové sbírku ohraničují tři básně, úvodní báseň *Obec* popisuje vysočinské okolí tak, jak jej básník vnímá svým srdcem. Lucie Tučková zmiňuje báseň *Náves*, která se v textu objevuje až v druhé polovině a připomíná jí nevyhnutelnou skutečnost: „*kdo do tě vstoupí / hlas se mu do země zaryje / krok uplyne / tělo se ztratí*“, neboť podle Lucie Tučkové není v Doležalově světě možné se z vlastního zapuštění kořenů vyviklat, aniž by došlo k jejich porušení. Předposlední báseň sbírky se jmenuje *Zvon*, „*jehož zvuk je nehmataelný a nestálý jako by byl přece tím pevným, co se všemi, kdo předcházeli, jsou a přijdou, dokáže spojit, i odkázat na svět mimo zdejší hranice*“. Slouží jako neustálá připomínka toho, že každý lidský život v daném místě končí.¹⁰¹

Ivo Harák ve své recenzi pro časopis *Weles* uvedl, že kompozice sbírky je pečlivě promyšlená a propracovaná. Podle něj tato kompozice ukazuje celistvost a souhrn, který tvoří umělecký znak, přičemž záleží na čtenáři, zda v textu objeví spojitost.¹⁰²

Jindřich Jůzl napsal recenzi pro časopis *Obratník*, v níž uvádí, že sbírku otevírá anaforická báseň, která je charakteristická svou sémantickou mnohostí: „*Obec je ves, vskříplá mezi Šafrancí a Pustolhotsko. OBEC je pata rozdrásána pilníkem nebo rašplí. OBEC je struhadlo pištící ve větrujektavci.*“ Texty uvnitř sbírky podle Jůzla stvrzují tuto mnohost a jedinečnost a vytvářejí okruh vlastních dějin. Báseň *Štuchálcí* uzavírá knihu a přináší vědomí vlastní smrti, posloupnosti osudů a dějin.¹⁰³

Jan Lukeš pro *Literární noviny* napsal, že jde o básnické pokračování představ o venkovském prostředí, duchovnu a vysočinské krajiny. Básník podle Lukeše *Obcí* navazuje na prvotní sbírku *Podivice*. Podle Lukeše slovo *obec* u Doležala nabývá několik významů a jeho kolářovsky černá lyra rozeznívá tóny, jaké nemají u Doležalových současníků obdoby.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 187–188.

¹⁰¹ TUČKOVÁ, Lucie. Listování básnickými sbírkami Miloše Doležala. *Kontexty* 11, 2019, č. 2, s. 96.

¹⁰² HARÁK, Ivo. Ještě jednou k *Obci*. *Weles* 2, 1997, č. 2, s. 51.

¹⁰³ JŮZL, Jindřich. *Obec* je cokoli chcete. *Obratník* 2, 1995/1996, č. 14/15, s. 62.

¹⁰⁴ LUKEŠ, Jan. Knihovnička Literárních novin: Katolické knihkupectví a distribuce *Zvon*. *Literární noviny* 7, 1996, č. 31, 31. 7., s. 16.

6.2 Téma a motivy

Ve sbírce *Obec* se prolínají různá témata a motivy, které zkoumají mezilidské vztahy a postavení jednotlivce ve společnosti. Tato sbírka je silně filozofická a existenciální, což je odrazem autorova zaměření na otázky života, smrti a smyslu lidské existence. Básník tyto motivy využívá k hluboké polemice nad smyslem života, pomíjivostí a člověkem, který žije ve světě, jenž je často plný konfliktů a nejasností.

Ve sbírce *Obec* se opět projevuje silné propojení lyrického a epického stylu, přičemž každý z těchto prvků přispívá k celkovému vyznění díla. Sbírka se zaměřuje na venkovskou komunitu a její členy, přičemž prostřednictvím básnických portrétů jednotlivců vytváří obraz pospolitosti a sounáležitosti.

Lyrický prvek v *Obci* je patrný především v autorově schopnosti zachytit subjektivní prožitky a emoce jednotlivých postav. Básně jako *Řídící učitel*, *Vracel se s koňma od kováře Lva* nebo *Hostinský Mucha* se soustředí na vnitřní svět těchto postav, jejich pocity, myšlenky a vzpomínky. Doležal využívá přírodní motivy a detaily každodenního života, které slouží jako zrcadlo pro jejich emoce, čímž vytváří prostor pro hluboké emocionální prožitky, které rezonují s čtenářem.

Epický prvek se v díle objevuje v popisech venkovské komunity a jejích členů. Básně jako *Samouk Jiřata*, *Hrobař Strachota* nebo *Tramvaják Holas* zobrazují konkrétní postavy a jejich role v rámci obce. Tato zobrazení nejsou pouze popisem reality, ale i způsobem, jakým autor vytváří obraz světa, ve kterém se život a smrt prolínají. Epika zde funguje jako prostředek k zobrazení každodenního života a jeho propojení s širšími tématy existence a pomíjivosti.

Podle Iva Haráka Miloš Doležal ve sbírce projevuje cit pro nadsázku a symboliku. Jednotlivé vyprávějí situace se stávají středem sjednocení možností lidského života při současném výběru a nevyjádřeném hodnocení. Ivo Harák se domnívá, že Doležalova poezie je účastná, ale není sentimentální: „*Vidí dichotomii mezi dávným patriarchálním světem venkovským [...] a světem moderním.*“ Podle Haráka je ve venkovském světě odchylka potvrzení řádu a v moderním světě ticho přehlušováno informacemi a veškerý pořádek zůstává utopen na dně dopravních kalamit, které jsou zaviněny rychlostí a hektičností života. Minulost ale také není příliš idealizována, ale shledávána ve svých rozporech.¹⁰⁵

¹⁰⁵ HARÁK, Ivo. Ještě jednou k *Obci*. *Weles* 2, 1997, č. 2, s. 51–52.

Autor v rozhovoru pro časopis *Tvar* řekl, že jeho dramatický náhled na postavy souvisí s jeho profesí, usiluje v krátkém prostoru a intervalu otevřít celý lidský život. Miloš Doležal tvrdí, že „*domov je jediné místo, kde můžeme dokonale poznat sami sebe*“.¹⁰⁶

Miloš Doležal v rozhovoru s Josefem Pazderkou pro *Katolický týdeník* řekl, že pro něj je *Obec* záznam lidských osudů, které se odehrávají na Českomoravské vysočině, v kraji, ve kterém žil od narození. Zdá se mu, že v *Obci* zaznívá určitý charakterový rys české povahy: „*Je to snad určitá kolísavost, bezprostřednost, povolnost, přizpůsobivost. [...] Jako kdyby se národ vždycky zhluboka nadýchl k velkému výkonu a pak na ty velké ideje velmi rychle zapomněl. Nedělám z toho, ale žádné politikum, ani se nestavím do role soudce. K tomu se necítím povolán.*“¹⁰⁷

6.3 Básnické a jazykové prostředky

Doležal ve sbírce používá různé jazykové prostředky, aby podtrhl hlubokou existenciální myšlenku této sbírky. Autor ve sbírce dbá na obraznost, především na metaforiku obrazy přírody, krajiny, těla nebo paměti jsou často zobrazeny v hlubokém, někdy temném a zneklidňujícím kontextu, což posiluje existenciální vyznění básní. Ve sbírce je viditelná práce s kontrasty, hlavně mezi osobními pocity a filozofickými úvahami, životem a smrtí, přírodou a společností. Tento kontrast je vyjádřen nejen v obsahu, ale i v jazyce, kdy jsou v jedné básni propojeny zcela odlišné motivy a obrazy.

Veronika Plachá pro časopis *Psí víno* v recenzi napsala: „*Doležal se pokusil aktualizovat staré povědomí o smrti jako paradoxně nejpřirozenější součást každodenního života. Doležal chce po vzoru předků ‚z Pasecka a z Drnovicka‘, kterým sbírku věnoval, chce smrt zcivilnit v její duchovní podobě to popisuje báseň Po pohřbu stejně tak ve fyzické podobě při ‚kusu řeči‘ s hrobařem v básni K samotě.*“¹⁰⁸

Podle Iva Haráka jednotný styl střídavě využívá básnických ozdob, které koncentrují a zjednodušují výraz celé básně: „*Silně prozaizovaný volný verš spadá většinou do daktylotrochejského, vědomí tradic a vlastní zřetelný hlas nám představují novou osobnost české literatury.*“¹⁰⁹

¹⁰⁶ DOLEŽAL, Miloš. Pět odpovědí – Miloše Doležala: „Já se tam vrátím“. Otázky položil Pavel Janáček. *Tvar* 6, 1995, č. 17, 19. 10., s. 3.

¹⁰⁷ PAZDERKA, Josef. Debutant s kořeny. *Katolický týdeník* 6, 1995, č. 52, 24. 12., příl. *Perspektivy*, č. 12, s. 7.

¹⁰⁸ PLACHÁ, Veronika. Nad poezií Miloše Doležala. *Psí víno* 2001, č. 17, 4. 7., s. 19.

¹⁰⁹ HARÁK, Ivo. Ještě jednou k *Obci*. *Weles* 2, 1997, č. 2, s. 52.

Podle Jindřicha Jůzla jsou básně postavené na výrazném nemetaforickém sdělení, tíhnou k prozaizaci, že často jen zlomek veršů připomíná básnický útvar: „*Autor dokonale ovládá schopnost kondenzace děje – vzniká tak krátký, dynamický útvar.*“¹¹⁰

Miloš Doležal v časopisu *Tvar* uvádí, že sbírka tíhne více k monologu a morytátu než ke klasické blíže mluvené básni. Šest desítek krátkých balad se váže k jarmarečnému setkání vesničanů na náměstí, které je připodobněno fóru střední Evropy, může podle autora ukázat více než historiografie.¹¹¹

Michał Stefański ve své studii uvádí, že poezie Miloše Doležala jiskří nejen neotesaným humorem, ale také humorem absurdním a šibeničním, který je charakteristický pro českou literaturu, ale Janusz Drzewucki se podle Stefaňského vyjádřil ještě jasněji: „*Sledujeme příběhy hrdinů Doležalových básní a smíchy se válíme po zemi. [...] Smíchem i slzami básník ve svých verších zvětšuje památku lidí, které osud rozházal po celém světě, kteří překročili hranici mezi [...] životem a smrtí.*“¹¹²

Petr Cekota soudí, že Doležal v této sbírce dokazuje schopnost vytvořit poetický obraz krajiny, který nejenže vyvolává pocit blížící se smrti, ale zároveň působí trochu kýčovitě.¹¹³

6.4 Shrnutí

Sbírka *Obec* zaměřená na problematiku mezilidských vztahů, zatímco *Podivice* se zaměřují na individuální perspektivu a na vztah jedince se svou rodnou krajinou.

Jindřich Jůzl ve své recenzi píše, že *Obec* představuje dílo, v němž málo co dokáže pohoršit: „*Na rozdíl od sbírky Podivice, která je nesoustředěná a vykonstruovaná, Obec je Doležalův pokus o výrazné zaostření a zpřesnění vlastní poetiky, soustředí se na přesně daný tematický okruh, jde o specifické sdělení ve zhuštěném útvaru. Tato poetika může mít pokračování, ale tematickému prostoru hrozí brzké opakování.*“¹¹⁴

Podle recenze Tomáše Kubíčka v časopise *Duha* se básník ve sbírce snaží zavrhnout používání složitých básnických obrazů, popírá báseň jako tajemství mezi vysloveným a naznačeným, nechává promlouvat básnický text jako pouhé vykládání příběhů a situací: „*Obec se v jeho pojetí stává mikrosvětlem osudů, mapovaných prostřednictvím poezie.*“ Tomáš Kubíček se domnívá, že pro vnímání této poezie je důležité neposlouchat jednotlivé básně

¹¹⁰ JŮZL, Jindřich. *Obec je cokoli chcete. Obratník 2*, 1995/1996, č. 14/15, s. 62.

¹¹¹ DOLEŽAL, Miloš. Pět odpovědí – Miloše Doležala: „Já se tam vrátím“. Otázky položil Pavel Janáček. *Tvar 6*, 1995, č. 17, 19. 10., s. 3.

¹¹² STEFAŃSKI, Michał. Stigma humoru: Poznámky k recepci české literatury v Polsku. *Aluze 13*, 2009, č. 3, s. 60.

¹¹³ CEKOTA, Petr. [Kdybychom chtěli soudit...]. *Host 15*, 1999, č. 3, březen, Recenzní příloha, s. 23.

¹¹⁴ JŮZL, Jindřich. *Obec je cokoli chcete. Obratník 2*, 1995/1996, č. 14/15, s. 62–63.

sbírky, ale pouze se soustředit na vyznění celku. Přemýšlení sbírky *Obec* jako jediné skladby může mít vliv na čtenářovu rozporuplnost mezi jednotlivými básněmi.¹¹⁵

7. Les

Básnická sbírka *Les* byla vydána v roce 1998 nakladatelstvím Atlantis. Obálka sbírky připomíná Janu Sukovi potměšlý obraz osamělé ženy, probíjející se vichrem k lesu, jako by tam chtěla najít svůj úkryt, domov nebo hrob. Každý les připomíná dům, sloupoví jeho stromů podpírá jeho klenbu neviditelné katedrály. Les se stává předehtou k pralesní neprostupnosti, k bloudění v temnotách, jimiž nepronikne denní jas a do nichž mohou své bledé světlo vylévat jen hvězdy, milenky samotářů: „*Do lesa odcházíme očistit a nadýchat se, možná se tam můžeme i převléknout, proměnit. Katarze, pravidelné a hluboké dýchání, proměna – to jsou základní vrstvy Doležalových básní.*“¹¹⁶

7.1 Kompozice

Básnickou sbírku *Les* otevírají tři citáty. První citát Karla Jaromíra Erbena, vdechuje lesnímu příšeří život zlověstným pohybem duchů, čímž podporuje temnou atmosféru celé sbírky. Druhý citát, od sv. Bernarda z Clairvaux, podle Jana Suka říká, že „*les v sobě skrývá více poučení než kdejaká kniha, protože každý strom je obdařen významným poznáním*“. Třetí citát Jana Nečase z Písečného má podle Jana Suka k Doležalovým veršům nejbliže: „*Tam v lese, tam v lese, tam duše zmůže se.*“¹¹⁷

V Doležalově pojetí citát od sv. Bernarda z Clairvaux není dle Hanušky abstraktním prostorem, navíc často ho překračuje pro něj otevřenější krajina neboli venkovské prostředí a inspiruje tím k rozjímání: „*Les ti dá více než knihy. Učitelé věd tě nikdy nenaučí tomu, čemu tě naučí stromy a skály.*“¹¹⁸

Sbírka se skládá ze tří oddílů: *Stromy, lesy, houštiny, Za a Cesty*. První oddíl *Stromy, lesy, houštiny* je podle slov Ivy Málkové představen v metaforách pohádek a pověstí.¹¹⁹ V básni *Smrk* básník zmiňuje postavu hejkala, jenž je pohádkovou postavou, která k lesu neodmyslitelně patří: „*Hejkal rajónu / smrti lekavec / zahnal svit oken / strnul před ním / les.*“ Báseň *Kmínek moruše* zaznamenává pověst o Jidášovi, jenž ohoří na Bílou sobotu: „*Na Bílou sobotu / v ohništi vzteklině / ohoříš / Jidáší.*“¹²⁰

¹¹⁵ KUBÍČEK, Tomáš. 3x Atlantis. *Duha* 11, 1997, č. 1, s. 22.

¹¹⁶ SUK, Jan. Tam v lese duše zmůže se. *Nové knihy* 39, 1999, č. 9, 3. 3., s. 1.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ MÁLKOVÁ, Iva. [Polní práce Petra Borkovce...]. *Host* 15, 1999, č. 3, březen, Recenzní příloha, s. 23.

¹²⁰ DOLEŽAL, Miloš. *Les*. Brno: Atlantis 1998, s. 52.

Druhý oddíl *Za* přináší litotetické zprávy o nenahraditelném odchodu blízkých osob a o jejich lidských slabostech i nadějích. Podle Ivy Málkové je oddíl *Za* rozhovorem s neživými, Doležal v něm rozvíjí to, co načal ve sbírce *Obec*, básně jsou věnovány Doležalovým blízkým osobám, které již nejsou mezi námi.¹²¹ Báseň *Vzdech* je věnována Sergejovi Machoninovi: „*Zadřely se v hrdle žuly / zkameněl těla plech / zády v jícen země / v rakvi čela čep / drhne, přičí, boří se / v průšlapech sivé Hekaté / kouř nad kouř / ze živých vychrtne / vymrzlý kalamář země / inkoustu se v něm nedořežeš / vytekl, ztratil se / ztrouchnivěl vzdech.*“¹²²

Iva Málková zastává názor, že třetí oddíl *Cesty* sní a prošlapává, aby přesto odzadu přišli k nám tři kulhávající andělé: smrtelnost, závrať a žal: „*Z trpělivého naslouchání, pozorování, rozmlouvání se rodí a trvá pokorná poezie Miloše Doležala.*“¹²³

7.2 Téma a motivy

Důležitým tématem ve sbírce je vztah mezi přírodou a člověkem a les jako symbol mezi životem a smrtí. Les jako přírodní prostředí vyjadřuje vznešenou krásu, ale zároveň představuje nebezpečí a nepochopitelnost. Les zde není pouze přírodním prostředím, ale i místem, kde si postavy nebo sám autor kladou otázky o smyslu své existence. Tento motiv zkoumá vztah mezi jednotlivcem a nekonečným vesmírem.

Lyrický prvek je v *Lese* výrazně přítomen v autorově schopnosti zachytit subjektivní prožitky a emoce jednotlivce. Básně jako *Smrk*, *Osika* nebo *Vrba* na starém hřbitově se soustředí na vnitřní svět přírody a její vztah k lidským emocím. Doležal využívá přírodní motivy, které slouží jako zrcadlo pro lidské pocity, čímž vytváří prostor pro hluboké emocionální prožitky, které rezonují s čtenářem.

Epický prvek se ve sbírce projevuje v popisech přírody a jejího vztahu k lidskému životu a smrti. Básně jako *Vilémovický tis*, *Břečťan* nebo *Lípy* kolem kostela zobrazují konkrétní přírodní objekty a jejich symboliku v kontextu lidského života a smrti. Tato zobrazení přírody nejen popisují její krásu, ale i vytvářejí širší obraz světa, ve kterém se propojují témata života a smrti.

Báseň *Úplněk* působí na čtenáře tajemně a kouzelně zároveň, poznamenává, že úplňková noc je kouzelná, ale současně i nebezpečná: „*Za úplňkové noci / vylézají z hnízd a nor běsi / stínaté mátohy / psi na ně z dálky štěkají / když plouží se cestou i po poli / ke světlům domů, kde bydleli / do lesa, ke stromu / kde viseli.*“¹²⁴

¹²¹ MÁLKOVÁ, Iva. [Polní práce Petra Borkovce...]. *Host* 15, 1999, č. 3, březen, Recenzní příloha, s. 23.

¹²² DOLEŽAL, Miloš. *Les*. Brno: Atlantis, 1998, s. 52.

¹²³ MÁLKOVÁ, Iva. [Polní práce Petra Borkovce...]. *Host* 15, 1999, č. 3, březen, Recenzní příloha, s. 23.

¹²⁴ DOLEŽAL, Miloš. *Les*. Brno: Atlantis, 1998, s. 52.

V oddíle Cesty v básni Aničce autor ve svém duchařském rozmlouvání odkrývá lásku k životu, která je prostoupená neustálou předtuchou smrti: „*Aničko, než tě prvně srdce zabolí / sedni ke mně na kolo / pojedem na chvíli odtud / do lesa, za Ledeč do polí / kde jen skřivan, ostrice a lípa / nám budou blízkostí / a v jejich šťastném pobývání / uslyšíš výšku, zemi, touhu.*“¹²⁵

Karel Piorecký tvrdí, že Miloš Doležal se v této sbírce částečně vrací k duchovní tematice, ale je zde jasněji patrný hlubší význam jeho přírodní lyriky, která má také silný duchovní rozměr. Stromy v představách lyrického subjektu odcházejí stejně jako lidé do Ráje, kde se s nimi opět setká.¹²⁶

Podle Lucie Tučkové jsou v básních zobrazeny osudy, ať už tragické, pokroucené, tajemné nebo humorné, které nejsou prezentovány jen jako dokumentární záznam, ale procházejí filtrem poezie. Ta navždy zůstává osobním zrcadlením, jež se formuje nejen ve slovech a historických událostech, ale i ve vlastním, jedinečném způsobu sdílení.¹²⁷

Milan Děžinský tvrdí, že les na první pohled působí jako temný a ponurý svět. Mezi křivými větvemi létá hejkal, za úplňku vycházejí běsi, v mrazivém větru se plazí stíny a v zelené vodě plave vodníková paruka. Všechno je doprovázeno vzdáleným, ale stále hmatatelným psím štěkotem. Doležalův les má atmosféru připomínající gotický román nebo Erbenovy Svatební košile, stromy v něm jsou svědky dávných událostí: „*Košaté lípy opřené v zemi / tak zelenkavé lupeny prýští / tak mámvivě voní / tak měkké dřevo mají / tolika hlasy skřípají / To v kořenech pletený / dávný hřbitov svírají*“ – les je jako lehký vánek, co rozfoukává osud.¹²⁸

Názor Petra Hanušky je ten, že obrazová a výrazová subtilnost není zdůrazněna pouze náhodou, jelikož Doležal směřuje k projasněnosti a stručné síle lidové poezie: „*Včerejší svět, ať zemřelých druhů nebo prarodičů nenechává pohlitit chřtánem času. Protějšší břehy života a smrti nepropojuje jen věčný most odchodu z fyzického zániku, ale svorníkem mezi námi a těmi co nás k smrti celují je vědomí následnosti, sdílení přebíraného místa.*“ Tento jev popisují básně Vilémovický tis, Buk u Křižovatek, Jeřáb u Hamrů, Topoly u Bojiště.¹²⁹

Lucie Tučková upozorňuje na dramatickosti prostředí, úkazů, rostlin, což je v básnickových verších všim jiným než statickým obrazem, stejně tak i Keře: „*Ostnáče zhublých keřů / trčí z plachet sněhů / nikoho nepustí / šlehnou / rejpnou/ zkrvaví / mstí se, zakletí.*“¹³⁰

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ PIORECKÝ, Karel. *Česká poezie v postmoderní situaci*. Praha: Academia, 2011, s. 106.

¹²⁷ TUČKOVÁ, Lucie. Listování básnickými sbírkami Miloše Doležala. *Kontexty* 11, 2019, č. 2, s. 96.

¹²⁸ DĚŽINSKÝ, Milan. Nová knížka Miloše Doležala. *Host* 15, 1999, č. 3, březen, Recenzní příloha, s. 13.

¹²⁹ HANUŠKA, Petr. [Bohdan Chlíbec prosvěcuje...]. *Host* 15, 1999, č. 3, březen, Recenzní příloha, s. 23.

¹³⁰ TUČKOVÁ, Lucie. Listování básnickými sbírkami Miloše Doležala. *Kontexty* 11, 2019, č. 2, s. 96.

Iva Málková v recenzi pro časopis *Host* píše, že sbírkou *Les* Miloš Doležal vykruhuje další obruč pro zpevnění svého životního prostoru: „*Jsou v něm konkrétní lidé, místa i běžné události. Vše, co utváří individuální i nadindividuální paměť. Lidské i naturální pevně kotví v prožitku a v prostotě, v nejobyčejnější přírodní scénérii a pohybuje se v dostředných cestách.*“¹³¹

7.3 Básnické a jazykové prostředky

V Doležalově poezii se často objevuje personifikace, což znamená, že dává neživým věcem nebo pojmům lidské vlastnosti. Díky tomu působí příroda a krajina živěji a blíží člověku. Stejným způsobem básník oživuje i takové pojmy, jako jsou čas, smrt nebo láska, aby je čtenář mohl lépe cítit a pochopit.

V této sbírce podle Lucie Tučkové nacházíme nejkonzentrovaneji formulaci veršů coby prastarého zaříkávání. Její hlavní část *Stromy, lesy, houštiny*, jak plyne z názvu, mluví hlavně o rostlinné říši básníkovy domovského prostředí. Spolu s hudebností a uzavřeností do sebe samých se básně z této části *Les*a jeví jako sepsané pro hlasité, ne-li rovnou scénické čtení.¹³²

Milan Děžinský v recenzi pro časopis *Host* napsal, že Miloš Doležal si les zpřístupňuje neustálým oslovováním, které se postupně mění v oslavování básníkovy svérázného náboženství: „*Ty strome klanivče / kveteš už v Ráji / Haluzko Prostořeká / Štěpnice Jatá / Planičko na kost odraná / Ptáčnice Ruplá / Podšmikli vás podřízli stáhli / čekejte / čekejte na nás v Ráji*“ (úryvek z básně *Za mrtvé stromy*).¹³³

Podle Radima Kopáče Doležal jako básník občas ztrácí síly a potom mu nezbyvá nic jiného než se úpěnlivě modlit, naštěstí takových transparentních vyjádření víry ve všemocnost a spásnou sílu křesťanského Boha najdeme ve sbírce minimálně: „*Religiozita tu není okázale předváděna natož s takovým patosem jako v autorově prvotině, nanejvýš ji tušíme; podobně sympaticky jako třeba v poslední knížce brněnského básníka Martina Stöhra Přechodná bydliště (2004).*“¹³⁴

7.4 Shrnutí

Sbírkou *Podivice* a *Les* mají společnou tematiku v přírodě, autor používá přírodu jako metaforu k vnitřním myšlenkám postav. Sbírkou *Obec* a *Les* od Miloše Doležala mají některé společné filozofické a poetické prvky, jako je důraz na existenciální otázky, vztah jednotlivce a světa a použití symboliky se liší v jejich zaměření. *Les* je více introspektivní a zaměřuje se na

¹³¹ MÁLKOVÁ, Iva. [Polní práce Petra Borkovce...]. *Host* 15, 1999, č. 3, březen, Recenzní příloha, s. 22.

¹³² Tamtéž.

¹³³ DĚŽINSKÝ, Milan. Nová knížka Miloše Doležala. *Host* 15, 1999, č. 3, březen, Recenzní příloha, s. 13.

¹³⁴ KOPÁČ, Radim. Expresivní vzkazy Miloše Doležala. *Babylon* 13, 2003/2004, č. 6, 23. 2. 2004, s. 4.

vztah mezi člověkem a přírodou, zatímco *Obec* se soustředí na jednotlivce v kontextu společenských, historických a politických struktur. Obě sbírky tak nabízejí různé pohledy na lidskou existenci, jeden skrze přírodu a introspekci, druhý skrze společenské vztahy a historickou paměť.

Jan Suk tvrdí, že Doležalova prvotina *Podivice* oslavovala podivickou kolébku, v níž bylo zakleto autorovo dětství. Druhá sbírka *Obec* nese nádech antické družnosti, ale je protkána disharmonií, která odráží charakter současného světa. V této sbírce básník přechází od osobního líčení k evokaci historických postav a samotu nahrazuje hospodským ruchem. V jejích verších se střídají snové obrazy vesnických staveb, pohřbů a náznaky příběhů, které připomínají Holanovu poetiku. Podle Jana Suka je třetí Doležalova sbírka meditativní, autor v ní maluje detaily jemně jako čínský malíř, vnímající samet mechů a vřesů. Les plesnivých růží a rozhrnuté ruce asketů vyjadřují autorovu filozofii smrti, která je neodmyslitelnou součástí jeho poezie. V oddíle nazvaném *Za je smrt přítomná v posmrtném rekviem*: „*Hrob kdysi živých se stává neméně živou ošatkou, do níž se hřebenem vyčesává z vlasů jíl a kde se uklidňuje po kameni hlad, ačkoli všechno se děje bez jediného slova.*“ Jan Suk podotýká, že Doležalovy neobarokní žalmy pronikají pach tlení, avšak kořeny stromů, které vědí mnohem víc než člověk, v nich jako nejostřejší dýka prorážejí lebku smrti.¹³⁵

Podle Lucie Tučkové *Obcí a Lesem* se také započalo Doležalovo vyprávění výseků ze života předků, malých i velkých hrdinů, zrádců anebo zlodějů, a otáčení za těmi, kdo odešli, jež se organicky prostoupilo s básnickou promluvou: „*Nelze srovnávat texty prozaické, úseky z rozhovorů, dokumentů psaných či nahraných s básněmi (nejčastěji ve volném verši), v nichž se tentýž autor, zdálo by se, téměř k témuž vrací.*“¹³⁶

8. České feferony

Název knihy v úplnosti zní *České feferony aneb Dojmy, chutě, potulky a uslyšení (fejetony a jiné)*. Široký titul podle Jiřího Krejčího mnohé naznačuje. Autor hned v úvodu na přebalu knihy odkrývá společné téma různorodých textů: „*Tyto obrázky, dojmy, chutě a uslyšení odkazují ke krajině postkomunistických Čech. K okresu malých poměrů. K farnosti, nad kterou se vznáší pach spařeného zelí a zvětralého piva a kde se do guláše pro větší ostrost přidávají pálivé uherské feferonky.*“¹³⁷

¹³⁵ SUK, Jan. Tam v lese duše zmůže se. *Nové knihy* 39, 1999, č. 9, 3. 3., s. 1.

¹³⁶ TUČKOVÁ, Lucie. Listování básnickými sbírkami Miloše Doležala. *Kontexty* 11, 2019, č. 2, s. 96.

¹³⁷ KREJČÍ, Jiří. České feferony. *Host* 16, 2000, č. 9, listopad, Recenzní příloha, s. IV–V.

Podle Petra Hrbáče jde o reflexe, které jsou často hodně fejetonovité, krátké nebo o mnoho delší básničky, to jsou *České feferony* vydané v roce 2000 nakladatelstvím Atlantis.¹³⁸

Jiří Krejčí považuje Vysočinu za krajinu, jejíž paměť přesahuje životy současníků a zároveň slouží jako dějiště malých příběhů. Podle něj se za obrazy *Českých feferonů* skrývá nevyslovené a františkánsky prosté tajemství: „*Tato krajina, v níž jak řekl Halas ‚vzala víra nohy na ramena‘, nosí svou duši nejen v nápisech na hřbitovních kamenech a tvářích starců, ale i v postavách venkovských farářů, opincích, pábitelích a podivínech.*“¹³⁹

8.1 Kompozice

Kompozice knihy obsahuje silné stopy společenské reflexe, kritiky a osobních úvah. Tematické cykly, obraznost, hra s jazykem a provokativní tón vytvářejí dílo, které nejen reflektuje aktuální dění, ale také nabízí hlubší zamyšlení nad individuálním a kolektivním prožíváním současnosti.

Některé názvy textů odkazují ke konkrétním datům i časovým údajům, příkladem jsou texty *Díval jsem se včera*, *Listopadový večer*, *Adventní noc*, *Na Štědrý den*, *Květen*, *na náves vylezem* a *Jaro*. Další texty odkazují i ke konkrétním místům například *Naše malé milé útulné městečko*, *Rybník*, *Obec žalu* nebo *Zámek*.¹⁴⁰

Podle názoru Jana Štolby není nutné, aby byl čtenář odborníkem na literaturu – i běžnému čtenáři může informace o tom, kde a kdy byl text poprvé publikován, pomoci lépe pochopit jeho historické a společenské pozadí. Jak píše: „*Čtenář nemusí být literárním vědcem, aby mu údaj, kde a kdy otiskly Lidové či Ledečské noviny, případně studentský časopis Babylon, nepomohl vnímat dobový kontext textu.*“¹⁴¹

Jan Štolba nepovažuje za dobrý nápad mísit poezii a fejetony společně, básně okolo sebe mají mít vedle sebe prostor, ještě více ty, které jsou skoro jen pracovními záznamy z básníkovy notesu. Z opačné strany jsou fejetony jen susedstvím poezie zbytečně rozmlžovány, jsou zbavovány denní prostoty a hranatosti. Mnohé fejetony se Janu Štolbovi zdály příliš idylické a figurkářské a v blízkosti básníkovy zápisníku dostávají nádech volných lyrických próz: „*Tak nevím... Pocitu žánrové rozbředlosti jsem se nezbavil, notes plný zápisků mě však přitahuje.*“¹⁴²

¹³⁸ HRBÁČ, Petr. Styky na nejnižší úrovni. *Tvar* 11, 2000, č. 15, 21. 9., s. 21.

¹³⁹ KREJČÍ, Jiří. *České feferony*. *Host* 16, 2000, č. 9, listopad, Recenzní příloha, s. IV–V.

¹⁴⁰ DOLEŽAL, Miloš. *České feferony, aneb, Dojmy, chutě, potulky a uslyšení: (fejetony a jiné)*. Původní česká próza a esejistika Bílá řada. Brno: Atlantis, 2000, 112 s.

¹⁴¹ ŠTOLBA, Jan. A chtělo se mi utéct. *Host* 16, 2000, č. 10, prosinec, s. 11–12.

¹⁴² Tamtéž.

8.2 Téma a motivy

Mezi důležitá témata a motivy v knize patří historická traumata, národní symboly a kolektivní paměť. Tato témata se proplétají s osobními vzpomínkami a reflexemi. Autor zkoumá, jak minulost formovala českou kolektivní identitu a ptá se, jaký to má význam pro současnost.

V knize *České feferony* Doležal skutečně kombinuje různé styly, ale s výraznějším zaměřením na lyriku a epiku. Lyrický prvek je přítomen v jeho schopnosti zachytit vnitřní svět postav a jejich emocionální prožitky. Básně a fejetony jsou často introspektivní a plné reflexí na každodenní život. Doležal využívá přírodní i městské motivy k prohloubení těchto prožitků, čímž čtenářům umožňuje prožít pocity postav velmi osobně.

Epický prvek je pak v této knize přítomný zejména ve způsobu, jakým Doležal vykresluje prostředí malého českého městečka a jeho obyvatele. Způsob, jakým jsou postavy, jejich vztahy a každodenní život vykresleny, pomáhá ukázat širší obraz celé komunity – jednotlivé osudy se totiž propojují a odrážejí život celé společnosti.

Celkově tedy Doležal v *Českých feferonech* využívá lyriku pro subjektivní prožitky, epiku pro vykreslení prostředí a dramatické prvky pro vykreslení napětí a konfliktů mezi postavami. Kombinace těchto prvků přispívá k hloubce a komplexnosti sbírky, která se dotýká osobních i univerzálních témat.

Podle Jiřího Krejčího zde nejde o moralizování či pranýřování společenských nešvarů. Jsou to drobné reflexe pro autora dobře známého prostředí, například obrázky ze života českého venkova na konci jednoho století. Čtenář vidí, jak se to tu hemží postavičkami, které jsou v určité míře poznamenané komunistickým režimem.¹⁴³

Podle Petra Čermáčka se autor sentimentálně ohlíží a v postkomunistické vesnici shledává vše zdegenerované. Doležal píše o konkrétních lidech, jejichž osudy mají důležitý význam. Jsou důkazem historických událostí, jež jsou nezapomenutelnou stopou v běžném lidském životě. Čermáček podotýká, že jde o stopy bizarní, ale právě na nich vynikne vše podstatné: „*Ve štítech obydli místo svatých dřepí Gejša, Mickey Mouse či gumová gorila.*“ Podle Čermáčka je rej autorových postaviček četbou lehkou a přitom zásadní, což je u těchto druhů textů nejlepší spojení: „*Ukazuje také, že literatura, která je situována regionálně, může být (a je) svou výpovědí až nečekaně obecná.*“¹⁴⁴

¹⁴³ KREJČÍ, Jiří. České feferony. *Host* 16, 2000, č. 9, listopad, Recenzní příloha, s. IV–V.

¹⁴⁴ ČERMÁČEK, Petr. Malé ostré obrázky. *Sedmá generace* 9, 2000, č. 6, červen, s. 17.

V textech Už táhne temnota nebo Rozednívá se, přicházejí k nám se vracejí vzpomínky na zesnulé a hřbitovní tematika, to čtenáři dle Petra Hrbáče prozrazuje, kde je Doležalova parketa. Autor to moc dobře ví, ale nevnucuje to ani sám sobě, pohrává si se svou radostí ze smutku, který je dostatečně zmírněný, aby mohl být příjemný. Petr Hrbáč se domnívá, že Doležalův pohled není agresivní a pouze výjimečně se v něm objeví novinářský tón. To se například stane, když se zmiňuje starosta, který z vlastních peněz hradí ceny pro vítězné králíkáře, ale nikomu to neříká, čímž se stal samolibým lidumilem.¹⁴⁵

Petr Hrbáč říká, že „jistá žánrovitost některých obrázků určitě nepřesahuje míru dobrého vkusu, přesněji řečeno v postmoderní optice něco jako vkus není stejně problém“.¹⁴⁶

Podle Jana Štolby Miloše Doležala přitahují odvěké lidské rituály nebo spíše to, co z nich žalostně, ale houževnatě zůstalo. Pouť, kácení májky, masopustní rej, ze všeho nejvíc všemožné tance smrti, pohřby a krchovy, stíny mrtvých mezi námi. Jan Štolba však oceňuje, že Doležal ke svému tématu oplývá vytrvalou shovívavostí. Jan Štolba ve své recenzi naznačuje, že i pokud by čtenář pochyboval o osobním zaujetí autora, mnohé lze vycítit mezi řádky – zkušenost s atmosférou maloměsta si totiž většina z nás nese, byť jen zprostředkovaně. Známé jsou nám výjevy z venkova a malých měst, které autor evokuje pomocí detailů, jako jsou „věčně okopané zahrádky a po nedělích spravovaná emběčka“. Tyto obrazy pomáhají čtenáři navázat vztah k textu i bez přímé osobní zkušenosti s prostředím. Jan Štolba píše: „I Doležalovi do jeho obrázků tichá poslední hrůza českého venkova vstupuje, on jí však vždy, ve snaze prohloubit, zmytictět svůj pohled a ‚podat dobrou zprávu‘, nakonec zuláme hrany.“¹⁴⁷

Po přečtení několik próz podle Jana Štolby má čtenáře uchvátit dojem, že český venkov žije v ustavičném přiovilém masopustu, kde se najde vždy důvod k oslavě, ale vždy se něco přihodí, například liják v Kácení májky nebo i v Lesní pouti a lidé se s peprnými výkřiky rozprchnou, nadávky se karnevalově mísí s rozjařením, chlapi jsou vždycky tak trochu rozverní šibalové, zatímco ženy slouží jako napomínatelky a vyvaděčky z hospod. Lidské podlosti, vady a jiné činy, při nichž zamrzá úsměv na rtech, jsou podány s typickou hrabalovskou nadsázkou, ale již bez Hrabalovy ironie. Štolba oceňuje, že Doležal nenutí čtenáře k jednoznačnému morálnímu hodnocení – eticky silné momenty nechává spíše volně plynout a nedává jim jasné poučení nebo poselství. Například v básních Tady a Tam, Podzim: skryté radosti, táhlé nářky takové situace jen naznačuje, ale nesoudí je ani nevysvětluje.¹⁴⁸

¹⁴⁵ HRBÁČ, Petr. Styky na nejnižší úrovni. *Tvar* 11, 2000, č. 15, 21. 9., s. 21.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ ŠTOLBA, Jan. A chtělo se mi utéct. *Host* 16, 2000, č. 10, prosinec, s. 11–12.

¹⁴⁸ Tamtéž.

Podle Petra Hrbáče jde o příjemné a laskavé texty, z nichž je patrné, že autor se s lidmi na venkově pravidelně setkává, nikoli je pouze občas potkává.¹⁴⁹

8.3 Básnické a jazykové prostředky

Knihy *České feferony* je bohatá na básnické a jazykové prostředky. Autor ve většině textech využívá slang nebo hovorový jazyk, čímž je zajištěna větší autenticita a čtenářova blízkost k textu. Slang také ukazuje na neformálnost a neoficiálnost, což souvisí s autorovým zaměřením na každodenní život, konkrétní problémy a realitu každodenního života. V několika textech se objevuje hyperbola, která slouží k zesílení významu. Tento jazykový prostředek Doležal využívá k tomu, aby vyjádřil extrémní pocity, jako jsou frustrace nebo nespokojenost s aktuálním stavem společnosti. Hyperbola pomáhá vytvářet výrazné obrazy a podporuje emoční intenzitu. Použití metafor, ironie, hyperboly, opakováním, slangu a dalších prostředků dodává knize dynamiku a zároveň zintenzivňuje její kritický a provokativní charakter. Tyto prostředky umožňují Doležalovi vytvářet silné obrazy a podněcovat čtenáře k hlubšímu zamyšlení nad současným světem.

Hlavní klad fejetonů vidí Petr Hrbáč v tom, že se samy komentují, autor se nepouští do vysvětlování ani čtenáři nepodsouvá svůj vlastní názor. Jeho pozorování nejdou příliš do hloubky a díky tomu, že jsou přesná tak není potřeba, aby čtenář nad textem příliš dlouho uvažoval.¹⁵⁰

Podle Petra Hrbáče ani hyenismus občanů rabujících vraky ohořelých kamionů, a možná i věci z pozůstalosti zahynulých řidičů, neposkytuje Doležalovi prostor k jakémukoli moralizování: „*olejové skvrny se vsákly, ale něco vyčítavého a úzkostného tam trčí v krajině.*“ Hrbáč dodává: „*Ono to sice trčí, ale to Doležal konstatuje tak jemně a nevtíravě, že si pokládám otázku, jestli má Miloš Doležal vůbec na něco nějaký názor, a i kdyby neměl, ani bych se nedivil.*“ Jeho ročník narození a doba, ve které dospíval, podle Hrbáče příliš nepodporovaly rozvoj vlastních, a hlavně skutečných názorů. Přesto ze všech těch příjemných a laskavých fejetonů pro něj vyplývá jeden závěr: „*Líbí se mi ty písanky a možná trochu i ty lidičkové, ale necítím k nim absolutně nic. Asi bych je nemohl mít rád. Ale to je možná můj problém.*“¹⁵¹

Podle Jiřího Krejčího čtenář může být na pochybách, které z textů lze označit slovem fejeton a které spadají do nejasné kategorie A jiné. Čtenář dle Jiřího Krejčího vidí, že autorovy verše svou přesvědčivostí převažují nad prozaickými texty. Jiří Krejčí se domnívá, že některé popisované příhody jsou zbytečně přehnané, což ve výsledku snižuje jejich účinek. Seřazení

¹⁴⁹ HRBÁČ, Petr. Styky na nejnižší úrovni. *Tvar* 11, 2000, č. 15, 21. 9., s. 21.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž.

textů působí příliš náhodně a Krejčí také upozorňuje, že obálka knihy by si zasloužila kritiku, protože je ilustrátorsky nevhodná a kontrastuje s výtvarným zpracováním Doležalových básnických sbírek. Nicméně, jak Jiří Krejčí dodává, to vše nezmění skutečnost, že kniha *České feferony* je stále potřebná: „*Feferonkami zaženete vlažnost, přiživíte rozhodnost a probudíte chybějící živel vášně.*“¹⁵²

Jan Štolba oceňuje, když autor s gustem zachycuje přímou řeč svých postav, která je často různě zpovykaná či ušpiněná. Zároveň ale čtenář může postřehnout, že autor svůj apetit mnohdy mírní, aby původně syrovou promluvu v zájmu toporné názornosti čítankově uhladil: „*Doležal si sice připouští ‚neučesanou‘ skutečnost k tělu, vespod však chce vždy odhalit nějaké její ‚moudré uspořádání‘, dotknout se kořenů, nahmatat vitální podstatu venkovského žití.*“¹⁵³

Skutečná ironie, jež by postihla napětí a neusmířenost situace, není podle Štolby básnickovou silnou stránkou. Bez ní se vše odehrává trochu lopotně, humor působí snaživě, z point zůstanou zbytečně doslovné narážky a výkřiky, v obraze lijákem rozehnané lesní pouti by stačil jeden přesný detail: „*Botičky se chystají v kořenech*“. Štolba vyzdvihuje Doležalovu chuť pro detaily. Nejvýmluvnější detaily jsou ty, které jsou nejdiskrétnější, na něž se nelepi žádný okatý význam či bujarý humor: „*V amplionu dochrčela sovětská hymna, návsí se přehnal traktor s fúrou hnoje a za ním vjelo mezi domky žluté zmrzlinářské auto s pronikavou znělkou.*“¹⁵⁴

8.4 Shrnutí

Sbírka *České feferony* se od předchozích knih Miloše Doležala, jako jsou *Podivice* nebo *Les*, výrazně liší. Doležal v ní používá víc ironii a sarkasmus a zaměřuje se na společnost, její stereotypy a dějinné události. Nesnaží se ale čtenáři vnucovat svůj názor – spíš jen pozoruje a nechává prostor k vlastnímu zamyšlení.

Naopak *Podivice* a *Les* jsou klidnější a zamyšlenější sbírky, které čerpají hlavně z přírody. Doležal v nich přemýšlí o životě, smrti a čase, a to často v krajině Vysočiny, odkud pochází. Příroda tu není jen prostředím, ale i způsobem, jak mluvit o lidském prožívání.

Sbírka *Obec* je někde mezi – je sice pořád spjatá s venkovem, ale víc než přírodu sleduje, jak lidé na vesnici žijí, jaké mají zvyky a jak spolu fungují.

Celkově se dá říct, že Doležal píše buď velmi tiše a citlivě o přírodě a duchovních věcech (*Podivice*, *Les*), nebo s jemnou ironií a nadhledem o společnosti a jejích problémech (*České*

¹⁵² KREJČÍ, Jiří. *České feferony*. *Host* 16, 2000, č. 9, Recenzní příloha, s. IV–V.

¹⁵³ ŠTOLBA, Jan. A chtělo se mi utéct. *Host* 16, 2000, č. 10, prosinec, s. 11–12.

¹⁵⁴ Tamtéž.

feferony, Obec). I když jsou tyto přístupy rozdílné, dobře se doplňují a ukazují, jak široký záběr jeho poezie má.

9. Čas dýmu

Čtvrtou sbírku Miloše Doležala *Čas dýmu* s podtitulem *lyrický deník* vydalo v roce 2004 stejně jako předchozí sbírky nakladatelství Atlantis.¹⁵⁵

Vladimír Novotný zastává názor, že sbírka se soustředí na harmonickou scénérii lidské duše, jistěže nikoli idylickou, ale tíhne ke zklidnění a ztišení. Autor se podle Novotného snaží vnést do lidské mysli klid a vědomí rovnováhy: „*Doležal se opírá zvláště o topos rodného kraje a o smysl pro krajinu, která může v člověku a tvůrci oporou ve chvílích krizí a nejistot.*“¹⁵⁶

Jiří Zizler tvrdí, že ve sbírce se nejen zvyky, ale i život samotný mění v dým. Podle Jiřího Zizlera je to dým Doležalových mrtvých přátel, zvířat z dětství, neporušených krajin, táty a mámy, neznámých tváří, hlasů a vlastních skutků.¹⁵⁷

9.1 Kompozice

Kompozice sbírky *Čas dýmu* se vyznačuje specifickou kompozicí, která odráží autorovu citlivost k tématům, jako jsou čas, paměť, existenciální úvahy a pocit ztráty. Kompozice této sbírky je volná, ale zároveň dobře strukturovaná, což autorovi umožňuje plynule přecházet mezi různými tématy a emocionálními stavy. Autor se zaměřuje na propojení osobních reflexí s myšlenkami a úvahami o čase, paměti, ztrátě a smyslu života. Sbírka využívá symboliky, obraznosti, protikladů a introspekce, aby vytvořila komplexní a hlubokou reflexi nad pomíjivostí a relativitou času.

Čas dýmu má ráz básnického deníku a dle názoru Jiřího Zizlera zachycuje sevření nemocí a mezních situací, které ohrožují náš pobyt na tomto světě.¹⁵⁸

Sbírka je rozdělena na čtyři oddíly Z přelomů, Zápisky z nemoci, Tady a tam a Rodinná vigilie. První a třetí oddíl představují jádro celé sbírky. Přítomnost je totiž onou pomyslnou hranicí, která se přelamuje mezi tím, co je tady, v našem světě, a tím, co je tam ve světě mrtvých, smrt je nezbytným stínem každého života.¹⁵⁹

První oddíl je uvozen slovy Marca Chagalla: „*Lampička čadí. Před kuchyňskými kamny podřimují lopaty, pohrabáče. Všechno strnulo. Prázdné kastroly se povalují.*“ Oddíl Z přelomů obsahuje několik básní bez názvu a dva zápisky snů: Sen o svatyni a Gotický sen.¹⁶⁰

¹⁵⁵ DOLEŽAL, Miloš. *Čas dýmu: (lyrický deník)*. Brno: Atlantis, 2003.

¹⁵⁶ NOVOTNÝ, Vladimír. Opět zajímavé prózy i knihy veršů. *Český jazyk a literatura* 54, 2003/2004, č. 4, s. 187.

¹⁵⁷ ZIZLER, Jiří. Čas, přechodnost, čas. *Literární noviny* 15, 2004, č. 24, s. 8.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ DOLEŽAL, Miloš. *Čas dýmu: (lyrický deník)*. Brno: Atlantis, 2003. s. 11–21.

¹⁶⁰ Tamtéž.

Petra Čecháková zmiňuje druhý oddíl *Zápisky z nemoci*, jenž je uvozen slovy svaté Edity Steinové: „*Díky bezmocnosti se duše podrobuje a stává se poslušnou; touží totiž po poučení, aby se dostala na správnou cestu.*“ Doležal čtenářům ukazuje lidskou bezmocnost bez zbytečných slov, což je ostatně charakteristické pro celou jeho tvorbu, v níž nenajdeme ani náznak patosu či okázalosti.¹⁶¹ Báseň *Dvě nemocniční tváře* je rozdělena na dvě části na Knapovu a Jetmarovu: „*Knapova / mrtvicí rozseklá maska / koudele vlasů položené na polštář / nosní šroubovice / svěšený pysk / zařatá tvář bijce / Jetmarova / pastevce ovcí / o oblým čelem / velké J lícních kostí / zvedlé řasy, nesouměrné s mým tělem / na nose pavoučí nožky chloupků.*“¹⁶²

V posledním oddíle *Rodinná vigilie* kratinká báseň *Dvůr* v dubnu připomíná haiku a přináší nové možnosti Doležalovy poetiky: „*Rašící květy, / po trávě / stín motýlí letí.*“¹⁶³

Josef Mlejnek upozorňuje, že přestože sbírka zanechává silný celkový dojem, její účinek místy oslabují slabší texty. Jak píše: „*Bohužel tento silný dojem kazí několik textů, které byly napsány nejspíš ze zvědavosti nebo ještě nestačily uzrát v báseň.*“¹⁶⁴

9.2 Téma a motivy

Čas je jeden z nejdůležitějších motivů této sbírky, básník zkoumá, jak plynutí času ovlivňuje lidskou existenci. Čas je zobrazen jako neúprosný, neustále se měnící a těžko uchopitelný element. Pomíjivost a krátkost života jsou kladeni do kontrastu s trvalostí přírody nebo neúprosností smrti. Téma smrti souvisí s tématem pomíjivosti, Doležal se nevyhýbá otázkám, jak smrt ovlivňuje lidský život a jak ztráta blízkých či vlastního bytí formuje vnímání světa. Příroda a symbolika dýmu jsou klíčové pro vyjádření křehkosti a neuchopitelnosti života, zatímco introspekce a reflexe přispívají k hlubokému zamyšlení nad samotnou podstatou lidské existence.

Sbírka *Čas dýmu* Miloše Doležala je výjimečným dílem, které citlivě propojuje lyrický a epický styl a vytváří tak komplexní a hluboce působivý obraz lidské zkušenosti. Autor se zde obrací nejen k velkým dějinným událostem, ale i k tichým, nenápadným detailům každodennosti, skrze něž otevírá čtenáři prostor k osobní reflexi i kolektivní paměti.

Lyrický styl se v této sbírce projevuje především v básních, které zachycují niterné pocity, vzpomínky a vjemy, často propojené s konkrétními místy či tělesnými stavy. V oddílech jako *Zápisky z nemoci* se lyrika stává prostředkem pro vyjádření křehkosti lidského bytí – tělo

¹⁶¹ ČECHÁKOVÁ, Petra. Čas dýmu a smrti. *Host* 20, 2004, č. 5, s. 77–79.

¹⁶² DOLEŽAL, Miloš. *Čas dýmu: (lyrický deník)*. Brno: Atlantis, 2003.

¹⁶³ Tamtéž, s. 73.

¹⁶⁴ MLEJNEK, Josef. Osude náš, tak děravý, tak rozviklaný. *Týdeník Rozhlas* 14, 2004, č. 8, 16.–22. 2., s. 4.

zde není jen biologickou schránkou, ale místem záznamu, bolestí i proměny. V básních jako *Nemocniční pokoj* č. 24 nebo *Dvě nemocniční tváře* se jazyk ztišuje a koncentruje, čímž vytváří atmosféru intenzivního soustředění na vnitřní svět, tak typickou pro Doležalovu poezii.

Vedle toho však sbírka nese i silné epické rysy. Doležal detailně vykresluje prostředí českého venkova, místní krajinu a realie, které nejsou jen kulisou, ale nositeli historické i emocionální paměti. Epické fragmenty, často proložené dokumentárním tónem, zachycují nejen příběhy konkrétních lidí, ale i širší obraz doby. Postavy jsou často anonymní, zastupující, ale skrze jazyk a drobná gesta působí velmi živě. Tím se epický styl mění v prostředek kolektivní výpovědi – zaznamenávání, uchovávání, připomínání.

Doležal ve svých verších používá stále stejné motivy: chalupa, pole, les, venkovské prostředí, kostel, hospoda, lidská tvář, počasí, rostlinstvo a zvířata. Podle Jiřího Zizlera Doležal český venkov vnímá tak, že je spojnicí tradic, ale zároveň mu hrozí úpadek: „*Uvádá folklor, mizí či mizel vztah k půdě, k přírodním jsoucňům se chová spíše kořistnický než opatrovnický a ateizace se dovršuje.*“¹⁶⁵

Podle Jiřího Peňáse jde o poezii, která je cítit jádrem, které je pevné a trvalé. Hledá osy i kotvy a člověk se jimi cítí upevněn, díky těmto dvěma bodům drží pohromadě: „*V Doležalových básních je ticho a smír, jako by se nad většinou vznášela atmosféra adventu, do které vítr vnáší štiplavý dým z polí; nešklebí se v nich ironie, není v nich místo pro postmoderní hru.*“¹⁶⁶

Básník podle Radima Kopáče ve sbírce intenzivně vnímá časoprostorovou ohraničenost své existence na chvíli tu jsme a k tomu cítí mráz lidí. Pocit pomíjivosti a osamocení v postmoderním světě, jenž narušuje tradice, přibližují Doležala v této sbírce k poezii Lukáše Marvana ve sbírkách *Je to napsáno v čárách světa* a *Noční cesta denní krajinou*: „*Jenže zatímco Marvanova opuštěnost v mezilidském vesmíru je definitivní a bezvýchodná, Doležal se jí vzpírá: výrazovou expresí, chrlením slov, kterými se těsně přimyká ke zmíněným hodnotám a řádu: k domu, k rodině, a zvláště ke kostelu,*“ kostel dle mínění Radima Kopáče představuje pro básníka uhrančivý a mytický prostor, v němž realita snadno opustí své všední kulisy a básník zírá v úžasu na preludy, zástupy mrtvých, oživé stromy a oživé věci.¹⁶⁷

Motiv vesnice je podle Petry Čechákové častý, mimo jiné také proto, že je stále místem, kde se děti setkávají s přirozeným umíráním a smrtí svých blízkých. Dokonce i obyčejná dětská hra s loutkovým divadlem je zakončena smrtelným kontrastem: „*postavičky v divadle si s*

¹⁶⁵ ZIZLER, Jiří. Čas, přechodnost, čas. *Literární noviny* 15, 2004, č. 24, s. 8.

¹⁶⁶ PEŇÁS, Jiří. Čas dýmu. *Týden* 11, 2004, č. 6, 2. 2., s. 73.

¹⁶⁷ KOPÁČ, Radim. Expresivní vzkazy Miloše Doležala. *Babylon* 13, 2003/2004, č. 6, 23. 2. 2004, s. 4.

koncem strhnou masku / a zpod dveří studený průvan zívne / vzkaz o smrti, o stáří“. Čecháková zmiňuje i to, že přestože je Miloš Doležal pokládán za jednoho z nejvýznamnějších současných básníků „*tradičních katolických hodnot [...] v jeho verších, v nichž dochází k neustálému prostupování života a smrti, světa tady a světa tam, zřetelně cítit pohanský nádech, který se ostatně v podobě různých zvyků a obyčejů uchovává na katolickém venkově až dodnes [...]*“.¹⁶⁸

Básně v oddílu Zápisky z nemoci obsahují motivy především z nemocničního prostředí. Báseň V nemocniční posteli: „*I. / kanyla / rozryla / díru / do těla / ruka / zmodrala / duše / zpívala / II. / Když přerveš spaní / noc po svém promluví / u posteli světelné bílé paní / šlahouny kostlivých strašidel / bezzubé obludy / po tobě šmátrají / na cestu k záchodu se ptají“.*¹⁶⁹

Irena Vaňková tvrdí, že v oddíle Tady a tam je hranice mezi světy zcela zrušena nejen ve snech, ale i v těch vzácných chvílích bdění. Nejvíce je zde zdůrazněn vzduch, jenž je spojen jak s duchem, tak i s dechem a vůněmi: „*Páry, dým a Boží vůně vše jednou vyvane.*“¹⁷⁰

Jiří Zizler o Doležalově tvorbě píše, že „*básníková faktura není sentimentální, malé náznaky idyly a kýče zastupují jen ty slabé chvílky, bez nich by poctivý záznam vidění a prožívání nebyl úplný“.* Podle něj Doležalovy sugestivní obrazy s jemně vykreslenými detaily vytvářejí pocit vinné, natrpklé vtíravosti, která posouvá jeho poezii z dnešního času do cyklického a mytického. Přesto se však v jeho básních „*neděje nic světoborného,*“ což naznačuje i poslední verš jedné z básní: „*papíry s básněmi sežrali moli.*“¹⁷¹

Smrt se nás dnes přímo nedotýká, člověk nemá čas se zastavit a zamyslet se nad ní. Petra Čecháková zastává postoj, že básníková sbírka je tímto potřebným zastavením. A není to zastavení smutné nebo truchlivé, je to zastavení, při kterém nám jako protiklad současného uspěchaného a ustaraného světa mohou na mysli vytanout slova Lukášova evangelia: „*Kdo z vás si může svou starostlivostí prodloužit život i jen o chvílku? Jestliže tedy nedokážete ani to nejmenší, co si děláte starosti o to ostatní?*“¹⁷²

Rudolf Matys vidí obnovující a zviditelňující stopy, které vystupují z bezčasí, přijímají život jako dar, zavazují se vůči minulému dědictví, v bolesti i vině, tohle všechno zároveň zůstává obrazně řečeno největším dluhem řízení našeho času – restituce času: „*Doležalovy verše se právě do takové restituce hlásí, alespoň v mezích svého osobního nároku.*“¹⁷³

¹⁶⁸ ČECHÁKOVÁ, Petra. Čas dýmu a smrti. *Host* 20, 2004, č. 5, s. 77.

¹⁶⁹ DOLEŽAL, Miloš. *Čas dýmu: (lyrický deník)*. Brno: Atlantis, 2003, s. 83.

¹⁷⁰ VAŇKOVÁ, Irena. Osnovo, která mne vineš k sobě. *Souvislosti* 15, 2004, č. 4, s. 234–238.

¹⁷¹ ZIZLER, Jiří. Čas, přechodnost, čas. *Literární noviny* 15, 2004, č. 24, s. 8.

¹⁷² ČECHÁKOVÁ, Petra. Čas dýmu a smrti. *Host* 20, 2004, č. 5, s. 77.

¹⁷³ MATYS, Rudolf. Miloš Doležal a jeho restituce času. *Literární noviny* 15, 2004, č. 23, s. 9.

9.3 Básnické a jazykové prostředky

Doležal v několika básních používá ironii, aby podtrhl rozpory mezi lidským očekáváním a realitou. Ironie zde funguje jako nástroj, jenž poukazuje na absurditu nebo nevyrovnanost ve společnosti nebo v samotném lidském vnímání života. Například smíření se s nevyhnutelnou smrtí nebo ztrátou může být zobrazeno v ironickém tónu, což dává básním humorný, ale zároveň kritický podtext. Aliterace je ve sbírce využívána pro vytvoření rytmického efektu a pocitu soustředění na určité téma. Tato technika napomáhá také zintenzivnění vyjádření emocí a zvýšení melodie textu. Autor v některých básních používá oxymoron, což znamená, že spojuje protikladné pojmy, které vytvářejí paradox. Tato technika podtrhuje napětí a rozpor mezi různými aspekty lidské existence, jako je život a smrt, světlo a tma, přítomnost a minulost. Metafory, symbolika, ironie, opakování a další techniky vytvářejí komplexní vrstvy významů a atmosféru, která čtenáře podněcuje k hlubokému zamyšlení nad pomíjivostí lidského života a jeho vztahu k času.

Básně v oddíle Zápisky z nemoci jsou podle Josefa Mlejníka strohé, zrcadlí se v nich poslední věci člověka a nejsilnější texty vznikají tehdy, když přes konkrétní obrazy prosvitne zásah vnitřním poznáním,¹⁷⁴ příkladem je báseň IX.: „*Kýbl s pomyjemi / bažant na moč / koš plný jehel, krvavých motouzů / roztrhané rentgenové snímky / zprávy krevních obrazů / studené tělo na vozíku / cedulka na palci.*“¹⁷⁵

Jaroslav Med tvrdí, že „*Doležalova poezie, díky intenzitě setkání s tajemstvím lidské konečnosti, se oprostila od mnohého, co hrozilo být pouhým vnějším ornamentem, a stále se výraznějším a upřímnějším gestem básnické opravdovosti*“. Podle Meda poznání o tom, že nic nemizí ani se neztrácí, prohloubilo básnickou výpověď a zařadilo jeho verše k blízkosti Reynka či Hejdy a Doležal tím jen potvrdil zřejmost svého básnického světa.¹⁷⁶

Ve sbírce vstupují do popředí ještě jiné textové kvality, Doležal dle Radima Kopáče ve sbírce používá výrazovou expresivitu, která je hodně ovlivněná dekadentně-naturalistickým akcentem fenoménů temnoty, záhrobí, smrti a nemoci a tajemná atmosféra, která je prostoupena celou básnickou skladbou: „*Slova nepojmenovávají pouze přímo, ale předávají také šifru, vzkaz, který je třeba dál luštit – byť mnohdy jde o ‚vzkaz‘ smrti, stáří.*“¹⁷⁷

Podle Jakuba Grombíře se v básních objevuje sporadický rým, navíc ne vždy dokonalý: „*stěbla/belhá, škola/kořala*“, některé básně přinášejí privátní události natolik subtilní, že je až

¹⁷⁴ MLEJNEK, Josef. Osude náš, tak děravý, tak rozviklaný. *Týdeník Rozhlas* 14, 2004, č. 8, 16.–22. 2., s. 4.

¹⁷⁵ DOLEŽAL, Miloš. *Čas dýmu: (lyrický deník)*. Brno: Atlantis, 2003, 83 s.

¹⁷⁶ MED, Jaroslav. Kniha, kterou byste neměli přehlédnout. *Katolický týdeník* 15, 2004, č. 9, 29. 2., příl. *Perspektivy*, č. 2, s. 6.

¹⁷⁷ KOPÁČ, Radim. Expresivní vzkazy Miloše Doležala. *Babylon* 13, 2003/2004, č. 6, 23. 2. 2004, s. 4.

škoda je zveřejňovat, příkladem je báseň Horní Žandov. To stejné platí také o záznamech snů, to bývá problematická záležitost, jenž se snadno může obrátit proti autorovi. Doležal místy působí dojmem, že se snaží uplatnit recept na výrobu básní: „Začne nějakým detailem z vesnického života, načež transfokuje na krajinu a posléze nebe.“¹⁷⁸

9.4 Shrnutí

Sbírkou *Les, České feferony* a *Čas dýmu* spojuje především téma domova a smrti, které se v různých podobách objevuje napříč celou tvorbou. *Čas dýmu* se od předchozích sbírek odlišuje svou formou – má charakter osobního, téměř deníkového záznamu, v němž autor reflektuje zásadní životní momenty, ztráty i otázky spojené s časem a pomíjivostí.

Významnou roli hraje v *Času dýmu* i v *Lese* příroda, která zde není pouhým pozadím, ale zrcadlí vnitřní svět postav. V *Lese* funguje jako prostor duchovního hledání, zatímco v *Času dýmu* slouží jako kulisa k existenciálním otázkám a osobním krizím. *České feferony* a *Čas dýmu* pak spojuje motiv hledání identity – zatímco první klade důraz na národní a kulturní kontext, druhá se soustředí na individuální introspekci. Všechny tři sbírky však pojí hluboký zájem o psychologii, paměť a duchovní rozměr lidské existence.

Doležalova poezie se ve sbírkách *Podivice, Obec* pohybovala spíše po genealogické stránce. Doležal v těchto knihách často zpracovává témata rodinné historie, paměti předků, života v konkrétní krajině, s níž je spjat on i jeho rod. Podle Josefa Mlejníka se v nich Doležal snažil zachytit pomalu mizející venkovský svět a důležité body svého dětství, tyto myšlenky básník ve sbírce *Čas dýmu* dovršuje.¹⁷⁹

Jiří Peňás píše, že se *Čas dýmu* od předchozích sbírek liší tím, že „je méně příběhová [...] je útržkovitější, se záznamy snů, impresů a vjemů krajiny, toho, co je v ní věčné a nevyvratitelné, ať se jí režimy snaží zničit, jak chtějí.“¹⁸⁰

10. Sansepolcro

Sbírka *Sansepolcro* s podtitulem *Kresby a obrazy* byla vydaná nakladatelstvím Arbor vitae v roce 2004, je inspirovaná pobytem Miloše Doležala a Jiřího Šťouráče v Itálii. Oba autoři v letech 1997–2004 navštívili Itálii a na svých poutích za starým uměním a krajinou psali, kreslili a malovali. Petr Čermáček říká, že „*I Sansepolcro* [...] je knihou, kde je výtvarná část je svou kvalitou a významem rovnocenná s textem“.¹⁸¹

¹⁷⁸ GROMBÍŘ, Jakub. Dým nad vesnicí. *Weles* 2004, č. 20, s. 110.

¹⁷⁹ MLEJNEK, Josef. Osude náš, tak děravý, tak rozviklaný. *Týdeník Rozhlas* 14, 2004, č. 8, 16.–22. 2., s. 4.

¹⁸⁰ PEŇÁS, Jiří. Čas dýmu. *Týden* 11, 2004, č. 6, 2. 2., s. 73.

¹⁸¹ ČERMÁČEK, Petr. Šestero. *Host* 21, 2005, č. 4, s. 76.

10.1 Kompozice

Sbírka *Sansepolcro* Miloše Doležala se vyznačuje komplexní a vrstevnatou kompozicí, která je charakteristická pro autorovu tvorbu. Doležal se zde odklání od tradiční lineární struktury a volí způsob vyprávění, zaměřující na introspekci, fragmentaritu a prolínání minulosti s přítomností.

Vnitřní konflikty postav jsou často závislé na jejich vztahu k minulosti, k tělu, k smrti nebo k nezbytnosti změny. Tento aspekt kompozice vytváří hluboký psychologický základ celého příběhu, což dává sbírce existenciální nádech. Postavy nejsou jen nositeli děje, ale i samotného smyslu příběhu.

Kompozice sbírky *Sansepolcro* je fragmentární a nelineární, s prolínajícími se časovými rovinami a více narativními liniemi. Postavy jsou propojeny osudy napříč minulostí a přítomností, přičemž důraz je kladen na jejich psychologii a existenciální úvahy.

Symbolika přírody, těla a města Sansepolcro tvoří rámec pro hlubší zamyšlení nad pomíjivostí, smrtí a hledáním smyslu. Tato mnohvrstevnatá kompozice otevírá prostor pro různé interpretace a podtrhuje filozofický rozměr sbírky.

Obálka sbírky je žlutá až zlatá a ukazuje slunečný letní den v daleké Itálii. Typografie a Šťouračovy kresby připomíná album z cest, relikviář momentek, které svou formou představují osvědčené hodnoty. Marek Vajchr podotýká, že Doležal tyto hodnoty nebere příliš na vědomí a spíše se stylizuje do role poutníka, který vynáší na světlo neznámá díla zapomenutých mistrů.¹⁸²

Podle Petra Hrušky jde o básnický deník, jenž zaznamenává pro autora podstatnou cestu a v básních je přítomen motiv hledání, poznání i ztrát. To vše zobrazuje sbírka Miloše Doležala *Sansepolcro*.¹⁸³

V knize je poznámkový aparát, který v mnoha případech objasňuje, jaká umělecká díla autor v básních odkazuje. Marek Vajchr autorovi vytýká, že k poznámkovému aparátu nepřipojil odpovídající reprodukce, což by bylo vůči čtenáři přinejmenším uctivější. Zvláště tam, kde si básník není jistý, zda se mu podařilo vyvolat zamýšlenou atmosféru, a proto se ujišťuje: „*znáte to – jak z obrazů Edwarda Hoppera.*“¹⁸⁴

Podle Bronislava Pražana lze básnickou sbírku *Sansepolcro* považovat za lyrický cestopis, ale i za sbírku epifanií. Kouzelné momenty prozření, v nichž se skutečnost rozestoupí a čtenář je na okamžik oslněn světlem věčnosti. Chvilé při kontaktu s obrazy nebo při setkávání

¹⁸² VAJCHR, Marek. Pomerančově zlatý relikviář. *Revolver Revue*. 2005, 60, září, s. 241–245.

¹⁸³ HRUŠKA, Petr. Poezie. In. ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Literární řada. Praha: Academia, 2014, s. 58.

¹⁸⁴ VAJCHR, Marek. Pomerančově zlatý relikviář. *Revolver Revue* 2005, č. 60, září, s. 244.

s lidmi se dotýkají obou poutníků. Někdy jsou tyto okamžiky bezděčné, jindy je básník čtenáři podává jako výsledek mentálního dění, kdy se ze zachycených vjemů formují jednotlivé příběhy a nad nimi se zatřpytí krůpěje nadzemského světla. To můžeme vidět na čtrnácti kresbách Jiřího Šťouráče, což ve čtenáři vyvolává představu záři duhy andělských křídel.¹⁸⁵

Na začátku sbírky je citace od Alberta Camuse z jeho zápisníku o tom, jak by se chtěl vrátit zpátky do údolí Sansepolcra a tam v klidu spočinout. Jsou zde zmíněny místa a města, podle kterých jsou pojmenovány oddíly sbírky např. Borgo Sansepolcro I, Arezzo, Řím, Campagna, Borgo Sansepolcro II a Návraty.¹⁸⁶

První část Borgo Sansepolcro I¹⁸⁷ zahrnuje dvě básně: Noc na Via Aggiunti a Ulice v dešti. Báseň Noc na Via Aggiunti obsahuje intertextualitu v podobě citátu od Andrého Suarese: „*Piero della Francesca je jediný, který by ve mně vzbudil sen o řeckém malířství.*“ Básník v ní líčí srpnovou noc v Sansepolcru, olivovou zeleň, rosnou růžovou, Krista, který vstává z hrobu, a to vše v něm probouzí fresku zahrady domova: „*Na panty jsem zavěsil okenice / umyl cihlovou podlahu [...] / ta, sedřené dlaně / rozhlédl ses kolem – země / taková samota! Tak přibíhá máma [...] / A tenkrát říkala / že prý nikdy nejsme sami... / ale co ten pátý, když ti čtyři spali?*“¹⁸⁸

Druhý oddíl Arezzo¹⁸⁹ je pojmenován podle italského města v oblasti Toskánska a hlavního města provincie, zahrnuje dvě básně s názvem Konstantinův sen a Magdalena. Třetí oddíl pojmenovaný podle hlavního města Itálie Řím¹⁹⁰, v sobě ukrývá sedm básní například Via Mammeli, která je věnována Josefu Kroutvorovi, báseň Masolino je věnována profesoru Karlu Vránovi. Ve čtvrtém oddíle Campagna¹⁹¹ jsou básně s názvem Pod Castagnetem Carducci, Za Volterrou, Fiesole, Elba jsou napsány v próze. V básni Pod Castagnetem Carducci básník uspává své syny pomocí hlasů mrtvých žen, které se scházely u prádelny, jako zátiší mu slouží kaskády olivových sadů a obehnaný hrad. V básni Fiesole je intertextualita od Alberta Camuse ze zápisníku I.: „*Vůně vavřínu, s níž se člověk ve Fiesole setkává na každém rohu. [...] Za zdí, o níž se opírám, vím, že je kopec svažující se k městu a ona ofěra celé Florencie s jejími cypřiši.*“¹⁹²

¹⁸⁵ PRAŽAN, Bronislav. Kniha zářivých barev, andělských křídel a světla. *Týdeník Rozhlas* 15, 2005, č. 5, 31. 1.–6. 2., s. 4.

¹⁸⁶ DOLEŽAL, Miloš. *Sansepolcro*. Praha: Arbor vitae, 2004.

¹⁸⁷ Tamtéž s. 13–15.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 17–20.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 23–32.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 36–59.

¹⁹² Tamtéž, s. 50.

Oddíl Borgo Sansepolcro II¹⁹³ se skládá z devíti básní, v básni Skryté autoportréty Piera della Francesca básník použil intertextualitu od Giorgiho Vasariho ze Životů malířů: „Když bylo Pierovi z Borga Sansepolcra šedesát let, ztratil následkem kataru zrak a tak žil až do svých šestaosmdesáti let.“ „*Mezi spícími vojáky / u tumb Vzkříšení / klečící pod pláštěm / Madony Milosrdství: / široká ramena / husté temné kudrliny / nápadně vystouplý ohryzek / a bulvy očí – vlašské ořechy / které se stářím vytratily. / Jas nebe v něm.*“¹⁹⁴ Poslední oddíl Návraty¹⁹⁵ obsahuje tři básně: S malířem v Měsíčních horách, Na poslední ráno v Sepolcru a Návrat.

10.2 Téma a motivy

Miloš Doležal ve sbírce *Sansepolcro* používá symboliku, která propojuje různé tematické linie. Jedním z hlavních motivů je konflikt mezi minulostí a přítomností, jenž je zobrazen prostřednictvím symbolických prvků. Město Sansepolcro samotné je jedním z takových symbolů, protože představuje místo, kde se střetávají historické události a osobní příběhy postav. Symbolika se projevuje i v obraznosti přírody, těla a historických momentů. Příroda zde není jen pasivním prostředím, ale aktivně ovlivňuje postavy, často reflektuje jejich vnitřní pocity nebo je kontrastuje s jejich osudy.

Prostor městečka Sansepolcro má ve sbírce symbolický charakter. Město není pouze geografickým rámcem, ale stává se metaforou pro konflikt mezi minulostí a přítomností, mezi reálnými a ideálními světy. Sansepolcro představuje místo, kde se setkávají různé vrstvy historie, osobní vzpomínky a ideály postav.

V této sbírce je čas relativní pojem, tento čas není měřen podle hodin a kalendářů, ale vztahuje se k prožitkům lyrického subjektu a jeho vztahu k minulosti. Když lyrický subjekt vzpomíná na dění během války nebo na předchozí léta, čas se stává spíše prostorem pro introspekci a zpracování minulosti. Vzpomínky jsou často fragmentární a postupně se skládají jako mozaika, což vytváří dojem, že minulost není pevně daná, ale spíše neustále mění a je zpochybňována. Doležal tedy manipuluje s časem, aby ukázal, jak je vztah s minulostí, přítomností a budoucností složitý. Minulost je zde často těžko uchopitelná, přičemž jednotlivé momenty z jejího prožívání jsou přítomné v jejich vědomí a v rozhodnutích, které činí v přítomnosti. Tímto způsobem Doležal vykresluje složité vztahy mezi jednotlivci, historií a osobním hledáním smyslu života.

Sbírka *Sansepolcro* Miloše Doležala je výjimečným básnickým celkem, v němž se lyrický i epický styl neoddělují, ale naopak organicky prostupují. Doležal zde nevystupuje

¹⁹³ Tamtéž, s. 61–83.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 61.

¹⁹⁵ Tamtéž, 90–96.

pouze jako básník, ale také jako poutník, svědek a meditující pozorovatel, který hledá hlubší významy v krajině, umění i každodenních událostech.

Lyrický prvek sbírky se projevuje v autorově schopnosti zachytit jemné odstíny vnímání – momenty zastavení, ticha, ztišení. V básních jako *Noc na Via Aggiunti* nebo *Ulice v dešti* se krajina stává nositelkou duchovního sdělení. Doležal zde nepoužívá jazyk k popisu, ale k naslouchání – slova odkrývají ticho, které v sobě nese hluboké vnitřní soustředění. Lyrika v *Sansepolcro* není sentimentální; je to kontemplace, pozorné vnímání přítomnosti, v níž se zjevuje věčnost.

Epický styl se do sbírky wpisuje především skrze historické a kulturní vrstvy, které Doležal do svých textů začleňuje. Nejde mu však o lineární vyprávění, ale o vyvolání paměti. Básně jako *Caravaggiova smrt v Portu Ercole pod červencovým sluncem l.p. 1610* nebo *Skryté autoportréty Pierra della Francesca* propojují konkrétní místa a postavy s nadčasovými otázkami – co zůstává, když odejde tělo, a co znamená otisk tváře na plátně i v dějinách. Epika tu vytváří rámec, v němž se osobní zkušenost jednotlivce stává součástí širšího, kulturně zakotveného světa.

Ve sbírce *Sansepolcro* básník defiluje jmenovitě řadu malířů především mistrů italské renesance, k jejichž dílům básník projevuje úctu. Marek Vajchr v knize nachází jednotlivé básně, které jsou popisem určitých výtvarných děl: „*Sbírka Sansepolcro jen umocňuje tendenci, kterou Miloš Doležal již představuje v předchozích sbírkách.*“¹⁹⁶

Šťouračovy kresby či malby i Doležalovy básně v sobě mají podobný dramatický klid jako Francescova díla. Atmosféra jeho nejlepších fresek a obrazů, jejich jednoduchost, která vyvolává přesvědčivý efekt, jejich smysl pro detail, světlo kreslicí pravdivě i iluzorně, to vše se odráží v textech a kresbách *Sansepolcro*. Petr Čermáček na závěr recenze oceňuje na sbírce její nápaditý, a přitom neokázalý námět.¹⁹⁷

Petr Čermáček zmiňuje i to, že v Doležalovi pohled na fresku Vzkříšení Piera della Francesca vyvolává vzpomínku na zahradu domova a svůj prožitek zprostředkovává popisem nebo citací obrazu. Petr Čermáček v recenzi napsal, že „*Doležalovy básně zachycují atmosféru míst, jejich obyvatele i umělecká díla starých mistrů. Šťouračovy kresby a malby zpodobňují krajinu i architekturu. Z textů i kreseb lze pochopit, proč je nejvíce pozornosti věnováno malebné krajině Toskánska v okolí městečka Sansepolcro a zejména mistru Pieru della Francesca.*“¹⁹⁸

¹⁹⁶ VAJCHR, Marek. Pomerančově zlatý relikviář. *Revolver Revue*, 2005, č. 60, září, s. 241–245.

¹⁹⁷ ČERMÁČEK, Petr. Šestero. *Host* 21, 2005, č. 4, s. 76.

¹⁹⁸ Tamtéž.

Miloš Doležal řekl v rozhovoru pro časopis *Host*, že pro něj a Jiřího Štůrače bylo italské městečko Sansepolcro středobodem jejich putování, toto městečko si vybrali z toho důvodu, že se mistr Piera della Francesca nedaleko narodil: „Zaměřili jsme se na krajinu, protože právě ona vstupovala do Francescova díla. V roce 2001 jsme zde pobývali tři měsíce, ve starém domě na Via Aggiunti, pracovali jsme na svých věcech a důkladně poznávali členité pomezí Toskány a Umbrie.“ Pro časopis *Host* v roce 2005 Miloš Doležal prozradil, že za jejich cestami stál Karel Vrána, který jim pomohl střechou nad hlavou a radou.¹⁹⁹

10.3 Básnické a jazykové prostředky

Doležalův jazyk je plný symboliky, prolíná se s motivy smrti, ztráty i s historií, symbolické jsou i obrazy, které z knihy tvoří cestovatelský deník. Doležal využívá dvě roviny, používá minulost i přítomnost a společně se to prolíná. Doležalovou předností je jeho mnohvrstevnatý jazyk, což umožňuje čtenáři domyslet si několik interpretačních možností.

Lyrický subjekt neustále odkazuje k vyššímu světu jistých uměleckých hodnot, působí kontraproduktivně. Lyrický subjekt má vytríbený estetický vkus, ale zároveň je tu otázka, zda úžasný popis výtvarných děl, který Marka Vajchra fascinuje je tou nejlepší cestou osobitého slovesného díla.²⁰⁰

10.4 Shrnutí

Sbírky *Podivice*, *Obec*, *Les* a *Čas dýmu* spojuje motiv domova a přírody, přičemž domov je nejčastěji spojen s krajinou Vysočiny a s blízkými lidmi, kteří básníka provázejí. Ve sbírce *Sansepolcro* se pojetí domova posouvá – domov zde symbolizují místa a obrazy, které evokují pocit sounáležitosti, například freska připomínající zahradu z dětství. Doležal tak vyjadřuje, že domov není nutně vázán na konkrétní místo, ale je spíše vnitřním pocitem, který lze nalézt kdekoliv.

Sbírky *Čas dýmu* a *Sansepolcro* kladou větší důraz na historické a kulturní hodnoty. *Sansepolcro* zároveň představuje Doležalův experiment s jazykem, inspirovaný jeho cestami. Důležitým společným tématem knih *Sansepolcro* a *České feferony* je vztah k umění – v první knize je úzce propojen s duchovní atmosférou místa, ve druhé s kulturním dědictvím a identitou. Obě knihy zkoumají minulost a její vliv na přítomnost, liší se však přístupem: *Sansepolcro* je filozofičtější a spirituálnější, zatímco *České feferony* se více zaměřují na každodennost a vztah k národní kultuře.

¹⁹⁹ DOLEŽAL, Miloš. „Prodal se kalhoty, aby bylo na cyklostyl...“: rozhovor s básníkem Milošem Doležalem o jeho nové knize a otci Karlu Vránovi. *Host* 21, 2005, č. 2, s. 38.

²⁰⁰ Tamtéž.

Sbírka *Sansepolcro* se podle názoru Bronislava Pražana odlišuje od předešlé tvorby v tom, že v ní Miloš Doležal nehledal inspiraci v rodné Vysočině jako v předchozích sbírkách, ale ve slunné Itálii, Bronislav Pražan říká, že „sbírka se pohybuje mezi trojmezím Toskánska, Umbrie a Marche. Oblast střední Itálie je plná vinic, olivových hájů, kam Miloš Doležal se svým přítelem Jiřím Šťouračem jezdil několik let“.²⁰¹

Marek Vajchr mezi sebou srovnává sbírky *Les*, *Čas dýmu* a *Sansepolcro* a zastává názor, že to, o co se Doležal pokoušel v *Lese* a v *Času dýmu* tak v *Sansepolcro* to jen umocňuje a nabírá na intenzitě. V knize lze nalézt básně, které jsou popisem výtvarných děl, příkladem je báseň Kostantinův sen, jiné básně jsou záznamem skutečného či fiktivního setkání s uměleckou osobností, příkladem jsou básně Caravaggiův byt a Balthus a Masolino.²⁰²

11. Bodla stínu do hrudního koše

Povídkový soubor *Bodla stínu do hrudního koše* vydalo nakladatelství Thyrus v roce 2009. Miroslav Chocholatý připomíná, že autor ani v tomto povídkovém souboru nezapírá své básnictví, což plyne z pojetí příběhu, který je rozveden jako obraz poezie.²⁰³

Povídkový soubor má podtitul *črty z krabatiny*, črta znamená krátký prozaický útvar²⁰⁴, je neukončená a nahodilá a má ve čtenáři probudit očekávání, že se k ní autor někdy v budoucnu vrátí, aby ji zkusil dát ucelenější a konečnou formu, ale Igor Fic by Doležalovy texty črtami nenazval, už jen z toho důvodu, že autor s nimi dlouhá léta žil, pracoval na nich a některé z nich se objevují znovu, i když už předtím byly publikovány.²⁰⁵

11.1 Kompozice

Kompozice této knihy se vyznačuje svou intenzivní, dramatickou povahou, použitím disonance, dynamických kontrastů a temných orchestrálních textur. Kompozice obsahuje fragmentované rytmy, kde se jednotlivé nástroje vyhýbají pevným, pravidelným rytmickým vzorcům. Tento rytmický neklid by podporoval vyjádření vnitřního zmatku. Celkově, jde o dílo, které si klade za cíl vyvolat silné emocionální reakce a zároveň prozkoumat složité aspekty lidského psychického stavu.

Miroslav Chocholatý uvádí vstupní citaci, což je zároveň intertextualita z Vančurova *Pekaře Jana Marhoulá* a zároveň to nabízí jako možnost srovnání obrazné intenzity obou autorů, ale tvrdí, že právě tento efekt není v Doležalově zájmu: „*Prostor noci je tichý, nikde se*

²⁰¹ PRAŽAN, Bronislav. Kniha zářivých barev, andělských křídel a světla. *Týdeník Rozhlas* 15, 2005, č. 5, 31. 1.–6. 2., s. 4.

²⁰² VAJCHR, Marek. Pomerančově zlatý relikvíř. *Revolver Revue*, 2005, č. 60, září, s. 241–245.

²⁰³ CHOCHOLATÝ, Miroslav. Zápisky ze ztraceného světa. *Host* 25, 2009, č. 10, s. 58.

²⁰⁴ FIC, Igor. Stíny z krabatiny. *Tvar* 20, 2009, č. 12, s. 2.

²⁰⁵ Tamtéž.

neozývá hlas a mrazem a tmou fičí vesmír: Lidé podobni tajemné setbě spí v domech. Kdyby chudoba a bolest řvaly, sloup volání šlehal by vzhůru až tam, kam dosahuje tma.“²⁰⁶

Petr Čermáček upozorňuje, že je možné porovnat portréty stejných postav v různých knihách. V *Českých feferonech* je postava Oliny představena stručně a idylicky, i přes její outsiderství. V *Bodla stínu...* je její obraz výrazně expresivnější – přepracovaný text působí syrověji a přináší bolestivější životní příběh, včetně pasáže o jejím nechtěném původu a zmařeném vztahu.²⁰⁷

11.2 Téma a motivy

Klíčovým tématem v knize je kontrast mezi nadějí a beznadějí. Motiv stínu jako bolesti je ústředním tématem a vyjadřuje beznaděj a neúspěch, zatímco světlo je spojeno s pravdou a nadějí. Téma knihy se soustředí na vnitřní konflikt člověka, bolest, a aby se člověk dokázal vyrovnat s tím, jaký doopravdy je. Hlavním tématem souboru je samota postav, smrti a křehkost mezilidských vztahů.

V knize *Bodla stínu do hrudního koše* se setkáváme s důmyslným propojením lyrického, epického a dramatického stylu, které autor využívá k vytvoření hloubkového a mnohvrstevnatého díla. Lyrika v této knize slouží k vyjádření osobních emocí, vnitřních prožitků a reflexí. Doležal se zaměřuje na témata jako smrt, ztráta, hledání smyslu a vztah člověka k přírodě. Jeho jazyk je bohatý, obrazný a symbolický, což čtenáři umožňuje prožívat intenzivní emocionální zážitky a poskytuje prostor pro osobní interpretaci. Lyrické momenty nejsou pouze introspektivní, ale také vysoce estetické a filozofické, což přidává sbírce silný subjektivní náboj.

Epika ve sbírce přináší konkrétní příběhy a historické události, které Doležal zpracovává s důrazem na detail a historický kontext. Když čteme jeho básně, vstupujeme do světa, kde se osobní zkušenosti mísí s kolektivní pamětí, a tím vzniká prostor pro hlubší reflexi dějin a identity. Historické a kulturní reálie, které autor vkládá do textů, odhalují nejen konkrétní události, ale také způsob, jakým jsou tyto události vnímány a jak formují lidskou zkušenost.

Podle Miroslava Chocholatého se svět, který Doležal zobrazuje, pomalu rozpadá a je dramaticky poznamenán dotykem smrti. Básník píše v ruralistickém směru, ale nejde jen o spojení s krajinou, mnohem důležitější je pro básníka rodová vazba: „*Lyrický subjekt připomíná jizvy, které v krajině zanechala minulost, prostřednictvím komentářů, vzpomínek postav a přes zmínky o regionálních pověstech.*“²⁰⁸

²⁰⁶ CHOCHOLATÝ, Miroslav. Zápisky ze ztraceného světa. *Host* 25, 2009, č. 10, s. 58.

²⁰⁷ ČERMÁČEK, Petr. Kam dosahuje tma. *Weles* 2009, č. 38/39, s. 190.

²⁰⁸ Tamtéž.

Vše, co se v básnických prózách zjevuje je podle Igora Fice věčné, konkrétní a faktické, je to strukturováno časem, což odkazuje k archaičnosti, postupně se to prolíná jedno s druhým, tajemné a zřejmé je spojeno v jedné části. Mytičnost umožňuje růst duchovního světa v krajině, právě proto vždy autor směřuje ke smrti, smysluplně a jasně vše vede k jednomu cíli: „*Hospoda je pouze zastávkou cestou na hřbitov.*“²⁰⁹

Podle Petra Čermáčka je hlavním tématem knihy mizení a odcházení. Samotáři z pasek umírají a s nimi se zároveň ztrácí něco podstatného, rozpouští se poslední kousky charakteru tohoto kraje, jež se časem mění stejně jako když ho před lety zaplavila Želivská přehrada, lze jen: „*nahazovat do prázdna*“, právě díky této nevratnosti, je tato kniha tak sevřená a ucelená.²¹⁰

V prostoru hřbitova, hospody, ale i mytického světa se pohybují postavy a odvíjejí se jednotlivé příběhy. Příběhy nejsou smyšlené, ale odposlouchané, viděné a zažité. Igor Fic vidí krajinu jako plochu příběhu, která svým tvarem připomíná jakousi šachovnici. Postavami jsou lidé, kteří v ní žili i žijí, jsou zde mrtví i živí, rodiče i děti, Fic si ovšem pokládá otázku, jaký to má smysl, ale následně si na tuto otázku sám odpovídá: „*Ve spojení krajiny i člověka na věčnosti.*“ Krajina i lidský život jsou pouhým záznamem jednotlivých prožitků a činů, ale i vzpomínek. Podle Igora Fice jeden ze základních kamenů Doležalova vidění světa na Krabatíně je intuice: „*Krajina je skutečností, z níž intuitivně cítíme svět duchů, bohů a síly pradávných archaických společenstev. Nalézáme zde zrcadlení skutečnosti ve snech, a proto je zde zřetelný protiklad mezi viděním městského světa a viděním lesa a jeho tajemných zákoutí.*“²¹¹

Miroslav Chocholatý se zaměřil na to, že autor se vždy soustředí na jednu postavu, často životního outsidera, jenž svou chudobou stojí na okraji společnosti: „*Drsná krása života těchto hrdinů spočívá v jeho ryzí jedinečnosti, tak vzdálené bezduché uniformitě dnešního velkoměsta.*“²¹²

Tomáš Dimter přemýšlí nad tím, co ho na textech přitahuje a dodává svůj subjektivní pohled: „*Sám jsem vyrůstal a žiju v oblasti, kde před válkou žila německá většina. [...] A já jako malý kluk chodil s babičkou na faru, kde žila paní Laura, Němka. Mně dávala bonbóny a s babičkou často plakaly a vzpomínaly na dobu před válkou, kdy ještě na vlastním těle nezažily divoké řádění a běsy. [...] Možná že život ve vzpomínkách je to, co mě přitahuje ke knize Miloše Doležala.*“²¹³

²⁰⁹ FIC, Igor. *Stíny z krabatiny*. *Tvar* 20, 2009, č. 12, s. 2.

²¹⁰ ČERMÁČEK, Petr. *Kam dosahuje tma*. *Weles* 2009, č. 38/39, s. 190.

²¹¹ FIC, Igor. *Stíny z krabatiny*. *Tvar* 20, 2009, č. 12, s. 2.

²¹² CHOCHOLATÝ, Miroslav. *Zápisky ze ztraceného světa*. *Host* 25, 2009, č. 10, s. 58.

²¹³ DIMTER, Tomáš. *Homér na smetišti*. *Souvistosti* 30, 2019, č. 3, 5. 12., s. 188.

Igor Fic nachází kontrast mezi ohledáváním kořenů, které jsou hluboce vrostlé v našich životech i kořenů bludných, kamenů plných životních sil, ztracených kamenů, potůčků a pramenů, tmavého kapradí, jenž se nachází mezi lesními cestičkami a cestami, mezi hledáním a nasloucháním tajemství a mezi bezduchým vířením civilizace a zapomněním, ztrátou citu i intuice: „*Tento kontrast se promítá do myšlení, vidění a cítění postav.*“²¹⁴

Miroslav Chocholatý podotýká, že i když je Miloš Doležal známý spíše jako spirituální autor, tak v knize *Bodla stínu do hrudního koše* se orientuje na tvrdou místní realitu: „*Stylizuje se do role vypravěče-pozorovatele, který stejně jako jeho hrdinové vnímá tento kraj jako svůj úděl.*“²¹⁵

11.3 Básnické a jazykové prostředky

Vnitřní monology postav jsou důležitým nástrojem, jak ukázat jejich vnitřní konflikt a zmatek. Doležal se často zaměřuje na to, jak postavy přemýšlejí o své minulosti, vztazích nebo osudu. Tímto způsobem ukazuje jejich rozpolcenost a touhu po smíření, které však často nenacházejí. Dialogy bývají prosté, ale zároveň nevyřčené. To, co postavy říkají, často neodráží skutečnou podstatu jejich myšlenek a pocitů, což vytváří napětí mezi tím, co je vyřčeno, a tím, co je skutečně prožíváno.

Miroslav Chocholatý píše, že jazyk těchto próz je více básnický, plný obrazů, paralel a zvláštních metafor. Doležal čtenáře přivádí do světa, kde se setkává s portréty samotářů, co žijí na Krabatíně. Chocholatý upozorňuje na to, že v tomto světě je syrová atmosféra, vše se pomalu rozpadá a je zde cítit dotyk smrti. Vypadá to tak, jako kdyby se zde zastavil čas, v němž přežívá několik samotářů z paseckých chalup. Každé místo je především osud či postava místního usedlíka. Autor se vždy zaměřuje na konkrétní postavu, která je často životním outsiderem, jenž je svou chudobou nebo osudem odsouzen k životu na okraji společnosti: „*Drsná krása života těchto hrdinů spočívá v jeho ryzí jedinečnosti, tak vzdálené bezduché uniformitě dnešního velkoměsta.*“²¹⁶

Podle Igora Fice Doležal odkazuje k minulosti, za níž se skrývá celý lidský život a krutý osud. Osud člověka je vtahován do minulosti a osud krajiny, do níž strom zapustil své kořeny jako osamělý samotář. V této souvislosti působí rozvinutá meditace, úvaha, zamyšlení a pohled směrem k budoucnosti. Je zde zobrazen růst života vlastního dítěte, který se konfrontuje s tíhou minulosti, jež zničila nejen lidský život, ale i staletý buk. Je to napsáno tak lehce a je za tím hodně básnických slov. Je zde personifikace, přirovnání, parabola a jazyková i výrazová

²¹⁴ FIC, Igor. *Stíny z krabatiny*. *Tvar* 20, 2009, č. 12, s. 2.

²¹⁵ CHOCHOLATÝ, Miroslav. *Zápisky ze ztraceného světa*. *Host* 25, 2009, č. 10, s. 58.

²¹⁶ Tamtéž.

neotřelost a jemnost. Igor Fic zastává názor, že díky tomuto jsou Doležalovy básnické prózy skutečné umění vzcnosti. Napomáhá tomu i neosobnost a částečná role pozorovatele: „*Autor své nitro promítá do krajiny minulosti, jež je zpřítomňována a aktualizována v jistém nadosobním řádu, jenž podobně jako řád liturgicky nahlížíme srdcem.*“²¹⁷

Doležal je na Vysočině doma, ale zároveň je i jen hostem, díky tomu se dostává do role precitlivělého pozorovatele. Adam Drda se ptá, zda svět, o kterém Doležal píše, existuje jako originální celek i pro někoho jiného, konkrétně jestli se uchová ještě v jiné paměti. Nemůžeme si tím být jisti, v závěrečné básni taková naděje nezazní. Závěrečnou báseň píše člověk, kterého svírá obava, že už nemá za kým jít: „*Ježova není, není ani údolí / ani minulosti není, ani návrší / jen trčící strom přízrak / čelistní kost přízrak.*“²¹⁸

Adam Drda v textech Miloše Doležala nachází romantickou idealizaci, která je spojená s jednotlivci a přáteli, podotýká to, že v pohřební řeči se o mrtvých nemluví kriticky, ale zároveň upozorňuje na to, že „*v knize nevládne jen idylka ‚čistého venkovského prostředí‘, nejde o důvěřivý obdiv, ale spíše o celoživotní spojení s konkrétním místem a jeho obyvateli.*“²¹⁹

11.4 Shrnutí

Sbírku *Podivice* a povídkový soubor *Bodla stínu do hrudního koše* spojuje zájem o konkrétní místo a jeho vliv na člověka. *Podivice* kladou důraz na vesnické prostředí a každodenní život, zatímco *Bodla stínu* se více zaměřuje na psychologii postav a jejich vnitřní prožívání. Kniha *Obec* se zabývá vztahem mezi minulostí a přítomností v širším dějinném kontextu, přičemž *Bodla stínu* přináší pohled spíše osobní a intimní. Sbírka *Les* má s *Bodla stínu* společný motiv hledání pravdy. V *Lese* se toto hledání odehrává prostřednictvím přírody, zatímco v *Bodla stínu* skrze vnitřní prožitky a psychologické situace.

Klíčovým tématem *Bodla stínu do hrudního koše* je rovněž trauma – osobní a psychické – podobně jako v *Českých feferonech*, kde se však přidává rovina národní a kulturní identity. Podobnost s *Časem dýmu* spočívá v meditaci nad pomíjivostí života a významem každodenních rozhodnutí. Paralely se sbírkou *Sansepolcro* lze najít v kulturním a historickém zázemí obou textů.

²¹⁷ FIC, Igor. Stíny z krabatiny. *Tvar* 20, 2009, č. 12, s. 2.

²¹⁸ DRDA, Adam. Nekrolog za kus Vysočiny: Doležal venkov neidealizuje, píše o konkrétních místech a lidech. *Respekt* 20, 2009, č. 18, 27. 4.–3. 5., s. 48.

²¹⁹ Tamtéž.

12. Ezechiel v kopřivách

Básnickou sbírku vydalo v roce 2014 vydalo nakladatelství Atlantis, je pojmenovaná po prorokovi Ezechielovi, který žil pět set let před naším letopočtem. Miloš Horanský poznamenává, že Ezechiel byl prorok, který skrze božskou vizi dokázal přinášet naději a nový život – podle biblického obrazu měl moc vdechnout život mrtvým, obnovit jejich těla a přivést je zpět k existenci.²²⁰

12.1 Kompozice

Sbírka není psána lineárně, ale má spíše fragmentární strukturu. Skladba jednotlivých básní je rozdělena do několika částí, které vyjadřují fáze vnitřní krize, hledání pravdy, a nakonec i spásy nebo osvícení. Některé básně obsahují opakující se fráze nebo motivy, což může sloužit jako technika pro zvýraznění hlavního tématu nebo pro zesílení vnitřního napětí.

Miloš Horanský píše, že „*záznamy snů ve sbírce jsou autentické a datované, nebezpečím je jejich přehnaná popisnost*“. Čtenář důvěřuje nadrealismu snů a začne si myslet, že jde jen o snový spánkogram, z toho důvodu některé sny vyčnívají, neboť báseň je opis a ne popis.²²¹

V první části sbírky *Đáblice* jde především o popis osudů lidí, kteří jsou pohřbeni na již zmíněném hřbitově. Druhá část sbírky *Pra(ch)* vzpomíná na věci, které jsou již zaniklé a minulé: „*Šum večera nese světlo hřbitůvků / spouštějí tam do skály / to není jako u nás na Pasekách / černozem tam mrtví žebrem orají.*“ První básně vyvolávají jisté očekávání, že si formou budou podobné těm, co jsou v první části, ale není tomu tak. Ve druhé části sbírky se proměňuje básnický hlas: „*František čte – Bud' ohnivým šípem, co vzhůru letí - / z věže zazvoní, k jídlu odvádí děti / v trávě ostny, slupky.*“²²²

Podle Vladěny Ptáčkové lyrický subjekt čtenáři představuje postavy, které mizí z jeho života a seznamuje je s osamělostí, nejistou a duševní bolestí, která přichází ve chvíli, když se musíme rozloučit s našimi blízkými, ale odnášíme si je i sebou na onen svět. Vzpomínky vyvolávají potřebu širšího popisu a detailů, lyrický subjekt občas ztrácí emocionální přesvědčivost a obrací se k pozorování konkrétních situací. I když zůstává jako nezúčastněný pozorovatel, tak i přesto se ho některé situace osobně dotýkají.²²³

²²⁰ HORANSKÝ, Miloš. Básnická vertikála Miloše Doležala. *Lidové noviny* 28, 2015, č. 94, 22. 4., s. 8.

²²¹ Tamtéž.

²²² DOLEŽAL, Miloš. *Ezechiel v kopřivách*. Brno: Atlantis, 2014, s. 15.

²²³ PTÁČKOVÁ, Vladěna. Ezechiel se navrátil k lidským troskám, aby vyšel z kopřiv posílen, nesežehnut, ba nesešlehan. In *Dobracescina.cz* [online], 17.2.2015 [cit. 2025-02-16].

Dostupné z: <http://dobracescina.cz/basta/clanek/ezechiel-se-navratil-k-lidskym-troskam-aby-vysel-z-kopriv-posilen-nesezehnut-ba-neseslehan>

Ve druhé části sbírky se prolíná svět mrtvých se světem živých, Ezechiel prorokuje oživlé kosti, jenž mají spíše podobu oživlých duší navracejících se mrtvých, po nichž zůstane jen pocit nenahraditelné a ztracené blízkosti. Vladěna Ptáčková píše, že „*druhá část sbírky plní funkci vsuvky mezi první a třetí částí.*“²²⁴

Podle Vladěny Ptáčkové ve třetí a zároveň poslední části sbírky pojmenované Jámy sílí všechny již dříve zmíněné dojmy. Uvozující monologická báseň napodobuje proud řeči konkrétního člověka a přebírá podobu deníkových záznamů. Zde sledujeme i dějovou rekonstrukci, ukotvení míst z básníkovraje a jeho obyvatel, kterými jsou například hrobař a zvoník. Ptáčková upozorňuje na to, že tematizaci hrobaře a zvoníka Doležal používá již v předchozích básnických sbírkách např. v *Podivících*, *Obci* nebo v *Času dýmu*.²²⁵

Ezechiel v kopřivách nejvíce staví na úvodní části, ale patří mezi sbírky promyšlené, oslovující a naléhavé. Ptáčková upozorňuje, že se uzavírá cyklickým prorokovým vystoupením, básněmi, které jsou nadepsané Ezechiel v kopřivách I a Ezechiel v kopřivách II.²²⁶

První část sbírky je nazvaná Ďáblice, tím odkazuje na ďáblický hřbitov, kam STB pohřbila tělo faráře Josefa Toufara. Sbírkou popisuje osudy nacistů a jejich obětí, kteří byli pohřbeni v masových šachtových hrobech vedle sebe. Zachycuje průřez násilím, jenž se odehrálo ve 20. století, představuje nám příběhy známých, ale i neznámých postav české historie. Vladěna Ptáčková usuzuje, že tyto aspekty přináší atmosféru nicoty a zmaru, v Doležalově pojetí dostává přednost mytologie a navozuje to nejen přítomnost biblického proroka Ezechiela, ale i naléhavou dikci veršů: „*V zatopeném městě / na zasněžené vyvážce / nad vybagrovaným hřbitovem / do tmy káže Ezechiel: / Znovu se kosti do trupů sestavte / maso at' vás drží, páteř vzpřímí.*“²²⁷

12.2 Téma a motivy

Klíčovým tématem je hledání smíření a porozumění, jenž vede postavy k hlubokým introspektivním momentům a reflexím. Důležitým motivem sbírky jsou kopřivy – nejen jako skutečná rostlina, ale i jako symbol vnitřní bolesti a utrpení. V tomto kontextu vyjadřují duševní trápení, která je úzce spojená s básníkovým hledáním smíření a vnitřního klidu.

V mnoha básních je motiv ztráty a obnovení jak na úrovni emocionální, tak duchovní. Postavy čelí těžkostem, které je sice poškozují, ale zároveň i formují a umožňují jim růst a dojít k usmíření. Téma spásy přichází skrze utrpení a očišťující proces, je v souladu s biblickými

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Tamtéž.

kořeny postavy Ezechiela. Tento motiv ukazuje, že cesta k osvětlení a vnitřnímu klidu může být bolestná a plná výzev, ale zároveň nezbytná.

Ve sbírce *Ezechiel v kopřivách* lyrické pasáže slouží jako prostředek k vyjádření osobních emocí, vnitřních prožitků a filozofických úvah. Doležal se zaměřuje na témata, jako jsou smrt, ztráta, hledání životního smyslu a vztah člověka k přírodě. Skrze bohatý obrazný jazyk a symboliku autor otevírá prostor pro silné emocionální zážitky a zároveň čtenáři dává možnost pro osobní interpretace a hlubší zamyšlení. Tento lyrický rozměr je zásadní pro prohloubení vztahu čtenáře k textu, což celou sbírku činí silně introspektivní.

Epika ve sbírce přináší konkrétní příběhy, postavy a historické události, které Doležal zpracovává s důrazem na detail a kontext. Autor čerpá z historických reálií a osobních vzpomínek, čímž vytváří texty, které nejen vyprávějí příběh, ale zároveň reflektují širší kulturní a historické souvislosti. Tento epický prvek přidává dílu hloubku a komplexnost, umožňuje propojení osobních a kolektivních zkušeností, a zároveň čtenáři otevírá prostor pro širší společenské a historické reflexe.

Miloš Horanský upozorňuje, že Miloš Doležal nahlíží na Ezechielovu vizi jako na obraznou paralelu k událostem spojeným s totalitními praktikami komunistického režimu ve 20. století. Tuto souvislost ilustruje prostřednictvím motivů politických vražd, zatopených vesnic a hřbitovů v důsledku budování přehrad, anonymních kostnic obětí poprav a například i nařízením ministra vnitra z roku 1952, které stanovovalo úplné zničení těl politicky popravených vězňů. Podle Horanského Doležal ale není politický nebo mstitelský vypravěč, bolest sděluje v obrazech: „*Představa, že jsme souzeni a zváženi soudy nejen lidskými, je etickým a názorovým kódem jeho sbírky.*“²²⁸

Dalším charakterem sbírky je podle Miloše Horanského autorovo venkovanství. Venkovan má rodové podloží a vztah k poutajícím kořenům. Miloš Horanský je přesvědčený, že Doležalova poetika je harmonická se sdělením „*to je dominantní, obrazy mu slouží*“. Horanský si cení toho, že v textech není nic zbytečného – žádné rozvláčné pasáže ani nadbytečné verše. Básník vyjadřuje myšlenky úsporně, a přesto ve čtenáři zanechávají silný dojem: „*Ezechiel v kopřivách je silná sbírka, autor následuje Boží řád, ale volá po lidskosti.*“²²⁹

Podle Horanského vystupuje Doležal jako hlas venkova – jako ten, kdo mluví z pozice venkovana hluboce spjatého s krajinou, tradicí i způsobem života mimo městský kontext. Venkovan vnímá čas jako cestu od kolébky do rakve, která je naplněna údělem. Miloš Horanský

²²⁸ HORANSKÝ, Miloš. Básnická vertikála Miloše Doležala. *Lidové noviny* 28, 2015, č. 94, 22. 4., s. 8.

²²⁹ Tamtéž.

zastává názor, že „sbírka v sobě ukrývá emoce, které jsou tak silné, že je lidské nitro neuneso a z toho důvodu se mění do slov bez této přeměny by duše pukla.“²³⁰

Tomáš Weiss ve své reflexi připomíná temné paradoxy nedávné české historie, které se odráží mimo jiné i na d'áblickém hřbitově – místě s výmluvným názvem. Upozorňuje, že zde v těsné blízkosti spočívají zcela rozdílné lidské osudy: příslušníci nacistických jednotek, kteří se podíleli na vypálení Lidic, parašutisté z atentátu na Heydricha, jejich zrádce, ale také političtí vězni, jejichž těla byla pohřbena v masových jámách spolu s biologickým odpadem z nemocnic – amputovanými končetinami, plody po potratech a zvířecími zdechlinami. Jak Weiss doslova píše, „všechno téměř v jedné díře“ – tragická koncentrace viny, hrdinství i nevinnosti na jediném místě.²³¹

Podle F. X. Haldy se téma smrti a utrpení ve sbírce jen v příbězích národních hrdinů, ale autor se mu věnuje i v částech své osobní historie, jež se věnuje v posledním oddílu. Expresivita je opřena především na popisech zchátraného a nemocného těla. V některých zápisech snů se zjevují zemřelí rodiče. Návštěvy ze záhrobí nevyvolávají ve čtenáři děs a hrůzu, naopak v něm probouzejí pocity, za něž má být čtenář vděčný, i když vlastně neví čemu: „Mezi různými božstvy a proroky, již se sbírkou mihnou, mi tato cítěná božstva našich snů připadají nejautentičtější a nejdojemnější.“²³²

Tomáš Weiss vyzdvihuje autora a jeho trpělivou a pečlivou práci, kterou na sebe přímo nabaluje. Básník, který ví, odkud přichází a kam směřuje. Ryje se poezií v zemi, ale neztrácí něhu a cit.²³³

12.3 Básnické a jazykové prostředky

Doležalův jazyk je bohatý na obraznost a symboliku. Postavy, prostředí i události jsou často popisovány metaforami, které mají silný emocionální náboj.

Podle Lucie Tučkové několik básní v každém oddílu muselo zůstat stranou, aby vyniklo to podstatné – nezbytné stavební kameny, jak to vyjadřuje prorok Ezechiel: „*Ony kosti, které na magický povel vstanou a obrostou masem.*“²³⁴

Tomáš Weiss ve svém textu popisuje, že Miloš Doležal sehrál klíčovou roli při objasnění osudu faráře Josefa Toufara. Na základě hrobnických záznamů dokázal lokalizovat místo v hromadném hrobě na pražském hřbitově v Ďáblicích, kde bylo Toufarovo tělo po mučení státní

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ WEISS, Tomáš. Sáhni rukou do kopřiv. In *Kosmas* [online]. 5.2.2015 [cit. 2025-02-16]. Dostupné z: <https://www.kosmas.cz/oko/recenze/12583/sahni-rukou-do-kopriv/>

²³² HALDA, F. X.. Kde mastné larvy soukají se do rakví. *Tvar* 26, 2015, č. 10, 14. 5., s. 3.

²³³ WEISS, Tomáš. Sáhni rukou do kopřiv. In *Kosmas* [online]. 5.2.2015 [cit. 2025-01-28]. Dostupné z: <https://www.kosmas.cz/oko/recenze/12583/sahni-rukou-do-kopriv/>

²³⁴ TUČKOVÁ, Lucie. Listování básnickými sbírkami Miloše Doležala. *Kontexty* 11, 2019, č. 2, s. 97.

bezpečností potají pohřbeno. Následná exhumace, kterou Doležal inicioval, podle Weisse znamenala zásadní obrat: „Začalo tím tak farářovo blahořečení.“²³⁵

12.4 Shrnutí

Sbírka *Ezechiel v kopřivách* se oproti *Podivicím* výrazněji soustředí na duchovní a náboženské otázky, přesto i *Podivice* obsahují spirituální prvky, zejména ve vztahu k přírodě a lidským emocím. Obě sbírky kladou důraz na filozofická témata, ale každá z jiného úhlu – *Podivice* skrze přírodní a lidskou zkušenost, *Ezechiel* skrze víru, pokání a spásu.

Společným rysem sbírek *Čas dýmu* a *Ezechiel* je silná obraznost a důraz na téma času – v *Času dýmu* jako pomíjivého momentu, v *Ezechielovi* jako lineárního pohybu k duchovnímu cíli.

Sansepolcro a *Ezechiel v kopřivách* spojuje zájem o historický a existenciální čas, liší se však ve formě – zatímco *Sansepolcro* je otevřenější a experimentálnější, *Ezechiel* je formálně pravidelnější, což podtrhuje jeho rituální a vážný tón. Celkově lze říci, že jazyk sbírky *Ezechiel v kopřivách* působí slavnostněji a autor zde záměrně posiluje důraz na tematickou vážnost a duchovní hloubku.

Lucie Tučková poukazuje na to, že sbírky *Čas dýmu* a *Ezechiel v kopřivách* spojuje pevná vnitřní kompozice, kdy se uvnitř jednoho celku nachází hned několik částí, jež se zároveň nahrazují, ale přitom spolu úzce souvisí. *Čas dýmu* a *Ezechiel v kopřivách* přinesly podle Lucie Tučkové význam pro básnickou jistotu a zralost, které autora již od začátku charakterizují. Vzrostla úloha humoru a ironie coby nezbytné katarze i v zoufalství. Posílil se podíl zapsaných snů coby dalšího projevu básnické imaginace ve spojení s prasným nevědomím i světem tam za hranicí smrti.²³⁶

13. Jana bude brzy sbírat lipový květ

Sbírku v roce 2022 vydalo nakladatelství Revolver Revue (Společnost pro Revolver Revue). Radim Kopáč si o Miloši Doležalovi myslí, že je jeden z nejinspirovanějších a nejinspirativnějších postav české poezie po roce 1989: „*Touto sbírkou básník volá zpátky do života svou milovanou, vzdává jí hold a pečlivě rekonstruuje vše co mu po ní v hlavě a také v srdci zůstalo.*“²³⁷

²³⁵ WEISS, Tomáš. Sáhni rukou do kopřiv. In *Kosmas* [online]. 5.2.2015 [cit. 2025-01-28]. Dostupné z: <https://www.kosmas.cz/oko/recenze/12583/sahni-rukou-do-kopriv/>

²³⁶ TUČKOVÁ, Lucie. Listování básnickými sbírkami Miloše Doležala. *Kontexty* 11, 2019, č. 2, s. 97.

²³⁷ KOPÁČ, Radim. Lipový květ, cesta a dějiny. *Lidové noviny* 36, 2023, č. 90, 18. 4., s. 7.

13.1 Kompozice

Sbírka začíná romanticky, básník vystihuje chvíle pohody se svou Janou na chalupě na Vysočině. Líčí, jak se spolu po probuzení procházejí bosí ranní rosou „*jak po ovčím rouně / našlapujem / plaše a dvorně...*“²³⁸

Jan Paulus uvádí, že jedno červnové odpoledne vtrhne do této idylly náhlá mozková příhoda a vyplení celý básníkův svět.²³⁹ Pes „*ještě olizuje bezvládné nohy*“²⁴⁰, dech se úží a pak „*vrtulník odnáší tělo s duší*“²⁴¹, která bude vypuštěna na věčnost nedlouho poté v jedné pražské nemocnici. První šok z toho, že „*ted' tu byla a už není*“, přerůstá v tichou bolest loučení v želivském chrámu a také v okolní krajině, která je Doležalovým domovem.²⁴²

Podle Jana Pauluse v dalším oddílu této silné básnické výpovědi se dostavuje zoufalství, nářek i hněv. Básník zápasí s Pánem Bohem i o něj samotného. Bere ho za slovo a s výčitkou glosuje slova žalmů:²⁴³ „*Hospodin je můj pastýř, nic nepostrádám / skoro všechno už mi vzal, / servaná pastvina / čeho bych se bál / [...] přebývat smím v Jeho domě / kde mlčí po dlouhé / předlouhé časy.*“²⁴⁴ Nebo o kousek dál jiný obraz: „*Prostíráš stůl, číši mi po okraj plníš, / pak prudce zatáhneš za ubrus / pleníš v nás jak koule v kuželkách...*“²⁴⁵

Podle Jana Pauluse v dalším oddíle přichází meditativní ztišení a hledání útěchy, kterou autor nachází ve vzpomínkách, kdy milovanou ženu připomíná právě vana naplněná deštěm, záhony jejích květin či uzrálé plody z její zahrady.²⁴⁶ „*Každou jahodu jak hostii od tebe přijímám, / jako polibek a zašeptání, / pojídám lusky, rukolu, bazalku a cukety / celé léto dáváš se mi.*“²⁴⁷ V básni Synové vidí Janu ve svých synech – „*modré oči, pihy kolem nosu. / Ty má Vojta po ní / a Antonín rzivou barvu vlasů.*“²⁴⁸ Jan Paulus zdůrazňuje, že do melancholických vzpomínek nakonec proniká naděje, že po loupeživé noci přijde jítro obdarování. Tato sbírka Miloše Doležala se zdá být vyvrcholením jeho básnické cesty a jeho patrně nejnítější

²³⁸ DOLEŽAL, Miloš. *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Praha: Edice Revolver Revue, 2022, s. 13.

²³⁹ PAULAS, Jan. Básník se loučí se svou milovanou: knižní tip Jana Paulase. *Katolický týdeník* 33, 2022, č. 24, 7.–13. 6., příl. *Perspektivy*, s. 9.

²⁴⁰ DOLEŽAL, Miloš. *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Praha: Edice Revolver Revue, 2022, s. 19.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² PAULAS, Jan. Básník se loučí se svou milovanou: knižní tip Jana Paulase. *Katolický týdeník* 33, 2022, č. 24, 7.–13. 6., příl. *Perspektivy*, s. 9.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ DOLEŽAL, Miloš. *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Praha: Edice Revolver Revue, 2022, s. 19.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ PAULAS, Jan. Básník se loučí se svou milovanou: knižní tip Jana Paulase. *Katolický týdeník* 33, 2022, č. 24, 7.–13. 6., příl. *Perspektivy*, s. 9.

²⁴⁷ DOLEŽAL, Miloš. *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Praha: Edice Revolver Revue, 2022, s. 45.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 53.

výpovědí, která je ovšem draze vykoupena. „*Dal bych všechno za to, kdybych ji nemusel napsat,*“ sdělil Miloš Doležal v rozhovoru Janu Paulusovi, když sbírka vyšla.²⁴⁹

13.2 Téma a motivy

Lipové květy fungují nejen jako symbol krásy a pomíjivosti, ale také jako metafora pro osobní změny a hledání smíření s přírodními a životními cykly. Kromě lipových květů, které mají jasně danou sezónnost, se ve sbírce objevuje i širší motiv přírodní cykličnosti. Tento motiv naznačuje, že lidský život je součástí většího celku, stejně jako květiny rostou a umírají, i člověk prochází svými vlastními cykly: růstu, změny a zániku.

Důležitým tématem je nostalgie a vzpomínky. Vzhledem k tomu, že sběr lipového květu je tradiční činností, může mít sbírka i motiv nostalgie, kdy Jana vzpomíná na minulost a rodinné tradice. Sběr květů může být vyjádřením jakéhosi spojení s minulými generacemi nebo s přírodou, která je věčná.

Ve sbírce *Jana bude brzy sbírat lipový květ* se setkáváme s pečlivě zvoleným spojením lyrického a epického stylu, které autor využívá k vytvoření hlubokého a mnohvrstevnatého díla. Lyrický prvek v této sbírce především zprostředkovává osobní emoce a vnitřní prožitky postav. Doležal se zaměřuje na introspekci, zkoumá témata jako smrt, ztrátu a hledání smyslu života, přičemž k tomu využívá bohatý obrazný jazyk a symboliku. Tyto lyrické pasáže poskytují čtenáři silný emocionální zážitek a umožňují osobní interpretaci a hlubší zamyšlení nad obsahem.

Epický prvek sbírky se projevuje v příbězích a událostech, které Doležal propojuje s širšími historickými a kulturními souvislostmi. Tento epický rozměr přidává sbírce hloubku a komplexnost, jelikož čtenář má možnost vnímat jednotlivé příběhy jako součást širšího historického a kulturního celku.

Miloš Horanský poznamenává, že na venkově jsou křest a pohřeb stále významné obřady, které mají hluboký existenciální význam. Janin zánik a básníková touha ji symbolicky znovu probudit k životu mají hluboký emocionální dopad – právě tím se pojí s katarzí, tedy očištěním skrze silný prožitek bolesti a soucitu. Třísloupová stavba sbírky (tedy její rozdělení do tří částí) připomíná zápas biblického Joba – člověka, který trpí, hledá smysl utrpení, a nakonec v něm najde duchovní hloubku. Proto autor tuto básnickou cestu nazývá Jobiádou – osobní výpovědí o bolesti, ztrátě a naději. Horanský poukazuje, že katarze začíná tím, že básník zpřítomňuje Janu – že si vybavuje její hlas, předměty, které ji obklopovaly, i její vnímání světa.

²⁴⁹ PAULAS, Jan. Básník se loučí se svou milovanou: knižní tip Jana Paulase. *Katolický týdeník* 33, 2022, č. 24, 7.–13. 6., příl. *Perspektivy*, s. 9.

Básník se tak snaží cítit svět jejíma očima, vnímat, jak příroda a okolí odpovídaly na její přítomnost. Tento návrat k jejímu bytí není jen vzpomínka, ale hluboký prožitek, který v něm vyvolává bolest, něhu i porozumění – tedy právě onu katarzi.²⁵⁰

Podle Karla Kolaříka se smíření odehrává v krajině domova, kde se při pohledu láskyplným zrakem stírají hranice mezi místnostmi, zahradou či loukou – všechny tyto prostory se spojují v jednotné jeviště tichého a podivuhodného znovuzrození:²⁵¹ „*Vracíš se v pomněnkách, / chrpách, slzičkách Panny Marie, / třezalce a vlčím máku, / zvonku, chrastavci, ach lupinách. / Eva s Markétou, Aničkou a sestrou / tě přenášejí v květinách.*“²⁵²

Karel Kolařík poznamenává, že sbírka je společnou prací básníka i jeho zesnulé manželky, společně ji utvářeli, proto v ní básník připomíná jejich společné chvíle, aby s ním zde zůstaly napořád. Básník svou Janu nechce nechat odejít z tohoto světa, touto sbírkou se její přítomnost snažil zachovat co nejdéle. Motiv vlny se často vztahuje ke všemu, co chlácholí, že se až pozůstalý svět zdá být zaplavován přílivem, v jehož chvění se časy směšují:²⁵³ „*V naší serpentíně / lesklé jak dýně / vánek a vlny v obilí, / stíny a světla na chvíli. / Pukají neslyšně zrna. / Vlna za vlnou — — — / Se strunou a dvěma křemeny / křešeme naději, / jiskro, odlet!*“²⁵⁴ K tomu, kdo se cítí opuštěný, teď přináší ty, kdo odešli: „*Ta chvíle / kdy naše střemcha voní / a je to jen pár dní v roce / zjeví se mi matka s otcem / na poslední návštěvě / a říkají, že nemám se strachovat.*“²⁵⁵ Takové chvíle vyvstávají jako malé zázraky, a tak se – jako velká útěšná milost – vážou i k Bohu, jenž si tehdy bere nazpět svůj kříž, který načas svěřil někomu, o kom dobře ví, že jej unese.²⁵⁶

Podle Martina Lukáše se ve sbírce uplatňuje obvyklá představa, že patos a smrt k sobě patří: „*A co jiného nám, čtenářům, nakonec zbývá než vzít knihu, jak je, a posoudit básně [...] Před majestátem smrti jsme rozpačití a trapní všichni.*“²⁵⁷

²⁵⁰ HORANSKÝ, Miloš. Básníková Jobiáda. *Lidové noviny* 35, 2022, č. 185, 10. 8., s. 7.

²⁵¹ KOLAŘÍK, Karel. Zádušní básně za Janu Doležalovou. In *ILITERATURA* [online]. 31.8.2022 [cit. 2025-01-20]. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/Clanek/45891/dolezal-milos-jana-bude-brzy-sbirat-lipovy-kvet>

²⁵² DOLEŽAL, Miloš. *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Praha: Edice Revolver Revue, 2022, s. 24.

²⁵³ KOLAŘÍK, Karel. Zádušní básně za Janu Doležalovou. In *ILITERATURA* [online]. 31.8.2022 [cit. 2025-01-20]. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/Clanek/45891/dolezal-milos-jana-bude-brzy-sbirat-lipovy-kvet>

²⁵⁴ DOLEŽAL, Miloš. *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Praha: Edice Revolver Revue, 2022, s. 24–25.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 44.

²⁵⁶ KOLAŘÍK, Karel. Zádušní básně za Janu Doležalovou. In *ILITERATURA* [online]. 31.8.2022 [cit. 2025-01-20]. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/Clanek/45891/dolezal-milos-jana-bude-brzy-sbirat-lipovy-kvet>

²⁵⁷ LUKÁŠ, Martin. Miloš Doležal: Jana bude brzy sbírat lipový květ. *A2* 19, 2023, č. 10, 10. 5., s. 31.

13.3 Básnické a jazykové prostředky

Autor ve sbírce pracuje se subjektivitou tím, že jeho Jana vnímá přírodu a okolní svět skrze vlastní vnitřní prožitky, které se promítají i do způsobu jazykového vyjádření. Tato subjektivita dodává textu intimitu a umožňuje čtenáři dostat se do vnitřního světa postavy.

Básník pomocí srovnání a personifikace přírodu oživuje a přibližuje ji emocím postavy například popisem, jak lipové květy šumí nebo tančí ve větru, což přírodě přisuzuje lidské vlastnosti a zároveň podtrhuje její živost a krásu.

Libor Staněk uvádí, že se „*pokouší, většinou ráno, zaznamenávat vjem, který jsem si podržel z noci, či předcházejícího dne*“. Tímto způsobem básník představuje jeden z hlavních motivů sbírky, který spočívá v propojení autentických deníkových zápisků se sněním.²⁵⁸

Martin Lukáš si pokládá otázku, zda lze tuto knihu číst jen jako literární text. Sbíрка se četným užitím rýmů výrazně odlišuje od současné české básnické tvorby. Podle Martina Lukáše je právě využití rýmu a dalších formálních prvků, které podtrhují literární charakter textu, jedním z nejvhodnějších způsobů, jak poezie může ztvárnit téma smrti. Tento přístup umožňuje vložit do textu jakousi tvůrčí obranu, která odvede pozornost od bolesti spojené s událostí, jež ji vyvolala: „*Tak se ukazuje, že když se spojí vhodná slova, báseň se stane literaturou, prožitek ztratí svoji bezprostřednost, text dojmá, ale nebolí. Nebolí? Co o tom vlastně, my čtenáři, víme.*“²⁵⁹

Podle Jana Pauluse má sbírka očividně charakter modlitby, díky narážkám a symbolice dokáže sbírka promluvit ke komukoli a autor nečerpá jen ze své subjektivity. Z básní číší neuchopitelnost, vzdálenost i nepřítomnost, ale přesto jsou psány s nemilosrdnou intenzitou v každém nádechu. Podle Jana Pauluse z básní plyne něco, co je smrtelně krásné a pomíjivé, co ale přes básnickou řeč přetrvává v síle tichého hlasu.²⁶⁰

Tomáš Mazal vnímá tuto sbírku jako silné zahřmění, které odhaluje vnitřní strukturu básnickovy osamělosti. Přirovnává ji k mýtu o Orfeovi a Eurydice, kdy Orfeus „*žalem a zoufalstvím zdrcený [...] vypravil se do podsvětí s odhodláním vzít si svoji manželku zpět. A nesmět se ohlédnout, dokud nebudou na povrchu zemském. Zrádné ohlédnutí, ale již jen za stínem navždy ztracené Eurydiky.*“ Básník podle Mazala jako by podobně ztrácí to, co je mu nejbližší, a s tichým smutkem pronáší: „*Jen vím, že tam někde jsi. V celosti.*“²⁶¹

²⁵⁸ STANĚK, Libor. V čase mezi bezinkami a jasmínem: Miloš Doležal napsal něžnou modlitbu o osobní životní ztrátě. *Host* 38, 2022, č. 10, s. 59.

²⁵⁹ LUKÁŠ, Martin. Miloš Doležal: Jana bude brzy sbírat lipový květ. *A2*. 19, 2023, č. 10, 10. 5., s. 31.

²⁶⁰ PAULAS, Jan. Básník se loučí se svou milovanou: knižní tip Jana Paulase. *Katolický týdeník* 33, 2022, č. 24, 7.–13. 6., příl. *Perspektivy*, s. 9.

²⁶¹ MAZAL, Tomáš. Žalm za ženu. *Lidové noviny* 35, 2022, č. 287, 10. 12., příl. *Orientace*, s. 19.

Podle Miloše Horanského autor ve svých verších vděčně oslavuje polibky, syny a poznání lásky. Další silou Doležalovy tvorby je jeho schopnost vyjádřit obrovskou bolest s nadhledem a jemností. Monumentálnost jeho prožitků spočívá v jednoduchosti jeho sdělení. Paradoxně vyjadřuje nejextrémnější situace intenzivně, ale bez přehánění nebo dramatických projevů. Modlitba je tichá, introspektivní. Tělesnost a duchovnost básníkovy životní situace jsou vyjádřeny skromně, jednoduše, ale vznešeně. Básníková Jana Eurydika se stala součástí poezie.²⁶²

Jan Paulus považuje za správné, že „*básník ve sbírce svou Janu nechává také promlouvat*“ své básně totiž prokládá zápisy jejích duchovně laděných snů, třeba o tom, jak se ocitla v Ježíšově škole.²⁶³

Libor Staněk uvádí, že verše jsou prorostlé květinami, bylinami, zahradami a celou krajinou Vysočiny, která je vryta do básníkovy duše, a to i skrze vzpomínky na jeho životní lásku:²⁶⁴ „*Staletá lípa obsypaná včelami / od rána hučí dlouhé Óm / [...] Od meze voní heřmánek (chamomilla), / je to jak v hádance — kdo nám ji dal? / Na vodě, v zrcadle vzkazy, že byla / a bude. / Kdo ale vzal?*“²⁶⁵

13.4 Shrnutí

Podivice je sbírkou, kde příroda není jen symbolem, ale každodenní potřebou pro přežití. Básně konkretizují venkovské postavy, jejich osudy a vztahy, přičemž nechybí silné přírodní obrazy a hluboké emoce. *Jana bude brzy sbírat lipový květ* představuje vrchol Doležalovy introspektivní, symbolické poezie – soustředí se na pomíjivost života, osobní reflexi a ztrátu blízkého člověka. Sbírka se tak odlišuje od *Podivic* nejen tematicky, ale i stylisticky, zejména v přístupu k přírodě – v *Podivicích* je reálným pozadím, v *Janě* symbolem lidských prožitků.

Sbírky *Obec* a *Jana bude brzy sbírat lipový květ* se tematicky odlišují – zatímco *Jana* se soustředí na introspektivní pohled a filozofické úvahy, *Obec* přináší obraz venkovského prostředí, zachycuje sociální vztahy a společenské normy.

V *Janě* Doležal zkoumá subjektivní prožitky a pomíjivost života. Sbírka je silně emocionální, smutek zde slouží jako symbol pro hlubší filozofické úvahy. Naproti tomu *Les*

²⁶² HORANSKÝ, Miloš. Básníková Jobiáda. *Lidové noviny*. 35, 2022, č. 185, 10. 8., s. 7.

²⁶³ PAULAS, Jan. Básník se loučí se svou milovanou: knižní tip Jana Paulase. *Katolický týdeník* 33, 2022, č. 24, 7.–13. 6., příl. *Perspektivy*, s. 9.

²⁶⁴ STANĚK, Libor. V čase mezi bezinkami a jasmínem: Miloš Doležal napsal něžnou modlitbu o osobní životní ztrátě. *Host* 38, 2022, č. 10, strany 59.

²⁶⁵ DOLEŽAL, Miloš. *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Praha: Edice Revolver Revue, 2022. s. 12.

zobrazuje přírodu konkrétněji a realističtěji – jako krásnou, ale i nebezpečnou entitu, kde se člověk střetává s vlastním strachem a touhou.

V porovnání s *Českými feferony*, které představují Doležalovu sarkastickou a ironickou reflexi společnosti, je *Jana bude brzy sbírat lipový květ* sbírkou křehkou, zaměřenou na introspekci. Rozdíl je i mezi *Janou* a *Časem dýmu* – *Jana* je meditativní a jemná, zatímco *Čas dýmu* je temnější, chaotičtější a plný existenciální nejistoty.

Společné motivy sdílejí *Jana* a *Sansepolcro* – přírodu a vztah k minulosti. *Jana* je však více introspektivní a osobní, zatímco *Sansepolcro* se opírá o historický a kulturní kontext a propojuje přírodu s širšími otázkami kultury a historie. V *Janě* i v *Bodla stínu do hrudního koše* se objevují témata pomíjivosti života, vztahu k přírodě a úvah o čase a bolesti. *Jana* je lyrická, hledající smíření, *Bodla stínu* je temnější a intenzivnější, s tvrdším emocionálním tónem. Podobná témata sdílí *Jana* také se *sbírkou Ezechiel v kopřivách* – dočasnost života, bolest a vztah člověka k přírodě – avšak v odlišném tónu a zpracování.

14. Trnem rejnoka

V roce 2023 vydalo nakladatelství Dauphin výbor z poezie Miloše Doležala. Jedná se o výběr z básní let 1995–2022. Přestože se bibliografie Miloše Doležala v posledních letech výrazně rozšířila, Radim Kopáč zdůrazňuje, že sbírka *Trnem rejnoka* by neměla zůstat bez povšimnutí – považuje ji za jeden z vrcholů Doležalovy básnické tvorby.²⁶⁶

14.1 Kompozice

Sbírka se skládá ze šesti oddílů a v každém z nich je dvanáct básní, které jsou vybrány z devíti básnických sbírek. Básně ve sbírce nejsou uspořádány tak, aby tvořily jednoznačný příběh, ale spíše jako soubor obrazů, myšlenek a emocí.

Šárka Jančíková uvádí, že sbírka *Trnem rejnoka* je členěna do šesti tematických oddílů, z nichž každý obsahuje dvanáct básní. Tyto oddíly se soustředí na motivy smrti, rodného kraje, podzimu, českých dějin, osobnosti pátera Josefa Toufara a naděje. Toto rozvržení není náhodné – vytváří rámec, který umožňuje čtenáři vnímat Doležalovu poezii jako promyšlený celek, kde jednotlivé části rezonují a doplňují se ve svém duchovním i existenciálním rozměru.²⁶⁷

14.2 Téma a motivy

Čas ve sbírce je útržkovitý, není vnějším faktorem, ale stojí spíše na subjektivních prožitcích. Vzpomínky a minulost se prolínají s přítomností a tím autor vytváří dojem, že

²⁶⁶ KOPÁČ, Radim. Rejnok české poezie. *Lidové noviny* 36, 2023, č. 184, 10. 8., s. 7.

²⁶⁷ JANČÍKOVÁ, Šárka. Smrt, paměť, historie, Toufar a naděje – ale i humor. Výbor z básní Miloše Doležala bodá a popichuje Trnem rejnoka. Online. In. *Rozhlas Vltava*, <https://vltava.rozhlas.cz/smrt-pamet-historie-toufar-a-nadeje-ale-i-humor-vybor-z-basni-milose-dolezala-9016632>, [cit. 2025-03-27].

všechny linie se odehrávají současně a tím na sebe mohou i reagovat. Prostor sbírky se odehrává na venkově, kde příroda tvoří spíše kulisu než hlavní motiv. Venkov slouží jako specifický prvek pro vyjádření některých kulturních a sociálních rozdílů, které utvářejí prostředí příběhu.

Z mnoha básní vyznívá beznaděj, vztek, bezmoc a bolest jsou v nich časté náznaky pomíjivosti a přímé zmínky o smrti. Básník píše o věcech, se kterými se již nedá nic dělat, zaměřuje se na téma smrti, ale i na české dějiny, hlavně na dobu komunismu a zločinů v ní.

Sbírka *Trnem rejnoka* propojuje lyrický a epický styl, čímž vytváří mnohvrstevnaté a emocionálně silné dílo. Lyrické pasáže zachycují vnitřní svět postav, jejich úvahy o smrti, ztrátě či smyslu života, a využívají bohatou obraznost a symboliku.

Epický prvek rozšiřuje osobní prožitky do historických a kulturních souvislostí. Příběhy postav jsou zasazeny do širšího kontextu, což sbírce dodává hloubku a propojuje individuální osudy s kolektivní pamětí.

Taťánu Kročkovou sbírka zaujala svou syrovostí, upřímností, ale i metaforami. Všudypřítomnou smrt, utrpení a bolest Doležalových veršů odráží jak název sbírky, tak i verš konkrétní básně *Nech se bodnout trnem rejnoka, neboť rejnoci mají jedovatý trn, jenž způsobuje bolest a smrt.*²⁶⁸

Autorka Šárka Jančíková v článku na webu Českého rozhlasu Vltava píše, že básně Miloše Doležala často vyprávějí o smutku, bolesti nebo těžkých chvílích: „*Většina těch básní v sobě nese nějakou tragédii, tíhu, nebo trápení.*“ S tímto názorem souhlasí i editor výboru Petr Adámek. Podle něj „*je tam vždycky přítomná jiskra poezie, když je k ní příležitost*“.²⁶⁹

14.3 Básnické a jazykové prostředky

Ve sbírce *Trnem rejnoka* Miloše Doležala se setkáváme s řadou básnických a jazykových prostředků, které autor využívá k vytvoření emocionálně silného, mnohvrstevnatého a symbolického díla. Jedním z nejvýraznějších prostředků je metafora, která Doležalovi umožňuje vyjádřit hluboké, abstraktní významy. Metafory dodávají textu obraznost a umožňují čtenáři vnímat svět symbolicky i filozoficky. Častým prostředkem je i personifikace, kdy autor přisuzuje přírodě a věcem lidské vlastnosti. To zvyšuje citový účinek a zdůrazňuje spojení člověka s okolním světem.

²⁶⁸ KROČKOVÁ, Taťána. *Nech se bodnout trnem rejnoka*. In *KULTURA21* [online]. 17.6.2023 [cit. 2025-02-24]. Dostupné z: <https://www.kultura21.cz/literatura/25273-nech-se-bodnout-trnem-rejnoka>

²⁶⁹ JANČÍKOVÁ, Šárka. *Smrt, paměť, historie, Toufar a naděje – ale i humor. Výbor z básní Miloše Doležala bodá a popichuje Trnem rejnoka*. Online. In. *Rozhlas Vltava*, <https://vltava.rozhlas.cz/smrt-pamet-historie-toufar-a-nadeje-ale-i-humor-vybor-z-basni-milose-dolezala-9016632>, [cit. 2025-03-27].

Symbolika hraje v Doležalově poezii zásadní roli – přírodní motivy, zvířata a obrazy nesou hlubší významy a otevírají prostor pro filozofickou reflexi. Doležal rovněž využívá aliteraci, která dodává veršům rytmus a zvukovou harmonii, čímž umocňuje jejich působivost.

14.4 Shrnutí

Trnem rejnoka je sbírka, která se soustředí na jednotlivé lidské osudy v kontextu širších historických a společenských změn. Využívá přírodu a vnější prostředí k vyjádření vnitřních prožitků postav, což dává příběhu silný emocionální náboj. Básně se spíše přibližují k tiché písni, modlitbě nebo zařikávání podobně jako ve sbírkách *Podivice*, *Obec* nebo *Les*.

Sbírky *Trn rejnoka* a *Les* se zabývají stejnými tématy jako jsou mezilidské vztahy, historické změny a osobní hledání identity, ale přistupují k těmto tématům různými způsoby. *Trnem rejnoka* se soustředí na psychologii postav a jejich vnitřní vývoj v poválečném období, kde se klade důraz na introspekci a smíření s minulostí. Oproti tomu *Les* zobrazuje širší politický a společenský kontext, soustředí se na dopady totalitního režimu a analyzuje postavy v rámci ideologických změn. Obě sbírky mají silné historické pozadí a propojují jednotlivce s širšími společenskými procesy, ale sbírka *Trn rejnoka* je více zaměřená na osobní tragédie a introspekci, zatímco *Les* více zkoumá politickou a sociální dynamiku pod vlivem totalitního režimu.

Sbírky *Trn rejnoka* a *Čas dýmu* se zabývají podobnými tématy, jako jsou historické a sociální změny, identita jednotlivce, a složité mezilidské vztahy v kontextu poválečné doby. Rozdíl mezi nimi spočívá především v tónu a stylu. *Trn rejnoka* je vážnější, zaměřuje se více na psychologii postav a jejich vnitřní vývoj, zatímco *Čas dýmu* je živější, satirický a více se soustředí na sociální a politické aspekty poválečného období. V obou knihách však najdeme důraz na introspekci, vývoj postav a hledání pravdy a smíření, což jsou motivy, které spojují obě sbírky.

Knihy Miloše Doležala, *Trnem rejnoka* a *České feferony* se zabývají složitými tématy, jako jsou vztahy mezi lidmi, identita jednotlivce a historické a společenské kontexty, ale každá z nich to dělá jiným způsobem. *Trnem rejnoka* je vážnější, zaměřený na psychologii postav a jejich vnitřní svět, zatímco *České feferony* jsou spíše satirické a ironické, přičemž se více soustředí na mezilidské vztahy v kolektivním rámci. Tím se obě knihy odlišují v tónu, stylu, a také v přístupu k historickým a sociálním tématům.

Jana bude brzy sbírat lipový květ je osobnější, zaměřená na křehkost existence a každodennost. *Trnem rejnoka* se soustředí na duchovní a morální hledání pravdy ve světě plném chaosu – tělesnost a jazyk jsou i zde propojené, ale důraz je více na duchovní rovině.

15. Maso se stává slovem (jedenáct básní pro Josefa Toufara)

Sbírka *Maso se stává slovem* byla poprvé vydána v roce 2021 nakladatelstvím Dobrý důvod, přičemž druhé vydání vyšlo v roce 2024. Doležalova poetika podle Libora Staňka vždy vycházela z explicitní náboženské víry, konkrétně z křesťanského pohledu na svět. Dokazují to i jeho dvě sbírky — *Ezechiel v kopřivách* (2014) a *Maso se stává slovem* — které jsou věnovány mučednické smrti pátera Toufara.²⁷⁰

15.1 Kompozice

Sbírka *Maso se stává slovem* představuje ucelený soubor básní zaměřených na vztah těla a duše, hmotného a nehmotného. Doležal klade důraz na propojení masa a slova – slovo vyjadřuje tělesnou zkušenost, zatímco tělo je vnímáno jako nositel významu a jazyka.

Kompozice sbírky je obrazná a fragmentární, orientovaná na filozofické otázky lidské existence. Jednotlivé texty nejsou narativní, ale vytvářejí síť významů, které dohromady skládají tematicky soudržný celek. Čtenář si tuto mozaiku může skládat individuálně podle svého vnímání.

Důležitou roli hraje i časoprostor – není lineární, ale relativní a fragmentovaný. Čas se stává fyzickým prožitkem, prostor zase odráží vnitřní stav postav a jejich existenciální zkušenost. Často působí nekonečně, neuchopitelně, nebo naopak jako zcela pohlcený emocemi. Tato proměnlivost podtrhuje Doležalovu reflexi tělesnosti jako klíče k pochopení vnitřního světa člověka.

15.2 Téma a motivy

Jak už naznačuje samotný název sbírky, proces přeměny je klíčovým tématem. *Maso se stává slovem*, což může znamenat, že něco hmotného a fyzického, maso, se mění na něco nehmotného a abstraktního na slovo. Tento motiv může reflektovat Doležalovo hledání smyslu a vyjádření něčeho, co je nevyjádřitelné, co nelze uchopit pouze v materiální rovině.

Lyrický styl se projevuje zejména v introspektivních pasážích, plných obraznosti a emocionální hloubky, kde autor reflektuje osobní vzpomínky a vnitřní prožitky. Epický rozměr pak přináší příběhy a postavy zasazené do širšího historického a kulturního rámce, čímž sbírka získává komplexnost.

V této sbírce Doležal zkoumá složité vztahy mezi tělem, duší a jazykem. Název *Maso se stává slovem* odkazuje na proces, kdy se tělo přetváří v abstraktní a filozofickou esenci:

²⁷⁰ STANĚK, Libor. V čase mezi bezinkami a jasmínem: Miloš Doležal napsal něžnou modlitbu o osobní životní ztrátě. *Host* 38, 2022, č. 10, strany 59.

slovo. Tento přechod mezi tělesným a duchovním, mezi hmotným a nehmotným, je významným tématem Doležalovy tvorby a v této sbírce dostává konkrétní formu.

15.3 Básnické a jazykové prostředky

Jazyk sbírky je často obrazný a plný metafor, které přetvářejí realitu do poetického tvaru. Jazyk je zde ukázán jako prostředek k tomu, aby se zprostředkoval hlubší význam, aby se vyjádřila skutečnost, která není jednoduše definovatelná nebo zobrazitelná. Maso je symbolem fyzického světa, zatímco slovo je symbolem abstrakce a intelektuálního či spirituálního rozměru.

Doležalova poezie je úsporná, ale zároveň nesená silnou filozofickou hloubkou. Jeho verše jsou promyšlené a záměrně formulované tak, aby ve čtenáři podnítily reflexi a vnitřní odezvu.

15.4 Shrnutí

Doležal se postavě Josefa Toufara věnoval již ve sbírce *Ezechiel v kopřivách*. Pokud porovnáme *Maso se stává slovem* s jinými sbírkami, jako *Podivice*, *Obec* nebo *Les*, najdeme opakující se filozofické otázky o lidské existenci a roli jazyka. Doležal se pohybuje mezi tělem a duchem konkrétním a abstraktním. Každá sbírka se zaměřuje na jiný aspekt lidské existence, ale všechny zkoumají, jak slovo a jazyk mohou odkrývat či tvořit realitu.

Jazykově je *Maso se stává slovem* více experimentální, bohaté na metafory a symboliku, přičemž autor stále zachovává svou schopnost se dotýkat konkrétních, lidských prožitků a detailů. Zatímco v ranějších dílech byl Doležal více vázán na narativní strukturu a realistický popis, později se soustředí na vnitřní světy postav a filozofické otázky.

V ranějších sbírkách, jako *Podivice* a *Obec*, je silný regionální a historický kontext. Později, například v *Maso se stává slovem*, se autor více soustředí na abstraktní otázky existence, tělesnosti a jazyka. Doležal se tak odklání od místních příběhů a přechází k filozofickým úvahám.

Podivice zobrazuje život v malém venkovském městě, s důrazem na tradiční způsob života a smyslově bohatý jazyk. *Obec* se věnuje dynamice malých vesnic, tématům moci, vztahům a svobodě, která je v *Maso se stává slovem* pojata více filozoficky – jako otázka identity a tělesnosti.

Les využívá přírodní motivy a metafory propojující přírodu s tělem a emocemi. Oproti tomu *Maso se stává slovem* je zaměřeno na vnitřní svět jednotlivce. *České feferony* pracují s humorem a ironií, zatímco *Maso se stává slovem* má vážnější, hlubší tón.

Čas dýmu propojuje minulost a přítomnost skrze historické události a tělesné zážitky jako metafory filozofických otázek. *Sansepolcro* je více lyrické a vizuální, s důrazem na osobní prožitky a krajinu, zatímco *Maso se stává slovem* zůstává u vnitřního rozměru existence.

Bodla stínu do hrudního koše zkoumá život a smrt v konkrétním kulturním a historickém kontextu, s podobně hlubokými filozofickými vrstvami jako *Maso se stává slovem*. *Ezechiel v kopřivách* využívá biblické motivy a zobrazuje konflikt mezi osobním prožitkem a společenskými normami, podobně jako *Maso se stává slovem*.

Závěr

Tato bakalářská práce se soustředila na poezii Miloše Doležala v širším literárním i kulturním kontextu 90. let a současné české literatury. Cílem bylo nejen podrobně analyzovat jednotlivé Doležalovy básnické sbírky, ale také zasadit jeho tvorbu do dobového rámce, a to prostřednictvím poetologických nástrojů a literárních typologií mladé básnické generace.

V úvodních kapitolách byl představen teoretický základ týkající se kompozice, motiviky, práce s veršem a básnického jazyka, který umožnil důkladnější vhled do struktury a směřování Doležalovy poezie. Následná kapitola se věnovala přehledu typologických přístupů Jiřího Trávnička, Miroslava Balaščíka a Karla Pioreckého. Tyto přístupy pomohly nahlédnout na Doležala nejen jako na samostatného tvůrce, ale i jako na součást širší básnické generace, která se v 90. letech formovala v reakci na politickou a společenskou změnu, nově nabytou svobodu a otevřenost vůči duchovním i experimentálním směrům.

Analýza jednotlivých sbírek ukázala, že Doležalova poezie vyrůstá z konkrétní zkušenosti – z krajiny Vysočiny, z osobních vzpomínek, z paměti rodiny, ale i z kulturního a duchovního dědictví, s nímž autor vědomě pracuje. Jeho básně jsou silně zakořeněny v realitě, ale zároveň se v nich objevuje snaha tuto realitu přesáhnout – básnicky ji zpřítomnit, transformovat, proměnit v obecnější výpověď o lidském údělu.

Zvláště v pozdějších sbírkách se poezie Miloše Doležala stává více reflexivní, filozofická a spirituální. V centrech jeho básnického zájmu stojí témata smrti, utrpení, paměti, víry, ale také smíření a naděje. Tyto motivy jsou ztvárněny jazykem, který osciluje mezi prostou výpovědí a symbolicky nasycenou modlitbou. Významný je i Doležalův důraz na jazyk jako nástroj paměti a odolnosti vůči zapomnění. Právě jazyk se v jeho poezii stává prostředkem uchopení minulosti, zachycení bolesti i vyjádření úcty k jednotlivým lidským osudům.

Kromě tematických a formálních posunů lze sledovat i to, jak se Doležal vyrovnává s dějinami – ať už prostřednictvím dokumentární poezie, nebo skrze postavu kněze Josefa Toufara, která se v jeho tvorbě stává nejen symbolem odporu, ale také mezníkem mezi osobní a kolektivní pamětí.

Z uvedených poznatků vyplývá, že Miloš Doležal je výraznou osobností české literatury po roce 1989. Jeho básnická tvorba představuje autentické spojení osobního prožitku s univerzálními otázkami lidské existence. Díky důrazu na krajinu, jazyk, víru a paměť nabývá jeho poezie nadčasového rozměru, který má schopnost hluboce oslovit čtenáře. Zároveň Doležal reprezentuje jeden z vývojových proudů poezie 90. let, který neváhá spojovat estetickou hodnotu se silnou etickou výpovědí.

Tato práce se zaměřila především na básnické dílo Miloše Doležala, avšak jeho literární působení je daleko širší a nabízí řadu dalších výzkumných perspektiv. Za prvé by bylo možné se blíže věnovat jeho prozaické a dokumentární tvorbě, především v souvislosti s postavou p. Josefa Toufara. Kniha *Jako bychom dnes zemřít měli* či *Krok do tmavé noci* představují vrcholné ukázky literárně zpracované orální historie a eticky motivované biografické prózy. Studium těchto děl by umožnilo propojit poetiku se silným etickým a historickým záměrem.

Další možnou oblastí výzkumu je rozhlasová a publicistická práce Miloše Doležala, v níž se rovněž objevují silná témata paměti, svědectví a kulturní identity. Jeho rozhlasové dokumenty mají vysokou uměleckou i historickou hodnotu a propojují literární citlivost s investigativní pečlivostí. Sledování jeho dokumentární práce by mohlo přinést cenné poznatky o způsobech uchování paměti v současné české kultuře.

Za zmínku stojí i možné komparativní studie – například mezi jeho poezií a dílem dalších autorů duchovní či venkovské poezie (např. Jan Zahradníček, Bohuslav Reynek), nebo mezi jeho texty a výtvarným uměním (včetně ikonografie – např. *Sansepolcro* a vztah k Pieru della Francescovi).

Doležalova tvorba je i nadále otevřená novému čtení. Její síla spočívá v tichém, ale i v neúnavném hledání pravdy, krásy a paměti v čase, který těmto hodnotám často nepřeje. Právě proto má jeho dílo i do budoucna co nabídnout – literární vědě, kultuře i jednotlivému čtenáři.

Lze tedy uzavřít, že Doležalova poezie představuje nejen důležitý příspěvek k vývoji české literatury posledních desetiletí, ale také inspirativní výzvu k přemýšlení o smyslu slova, prostoru a paměti v dnešním světě.

Resumé

Výsledkem práce byl ucelený pohled na tvorbu Miloše Doležala jakožto významný a originální příspěvek k současné české poezii, jenž přesahoval běžné žánrové hranice a který dokázal spojit osobní, intimní rovinu lidského prožívání s obecnějšími filozofickými otázkami a kulturními souvislostmi. Jeho poezie a prozaické texty byly nejen emocionálně působivé, ale zároveň i intelektuálně podnětné, což ho řadilo mezi klíčové autory české literatury na přelomu století. Tato práce si kladla za cíl přispět k hlubšímu porozumění Doležalovy poetiky a podnítit další výzkum této významné literární osobnosti.

Práce byla rozdělena do dvou hlavních částí – teoretické a praktické. Teoretická část se zaměřila na literárněvědný kontext 90. let, představila hlavní proudy a tendence poezie mladé generace a analyzovala postavení Miloše Doležala v tomto prostředí. Součástí této části byla také reflexe jeho novinářské a rozhlasové činnosti, která byla nedílnou součástí jeho tvůrčí identity a která mu umožňovala propojit různé umělecké a mediální formy. Praktická část byla zaměřena na detailní analýzu vybraných básnických sbírek (*Podivice, Obec, Les, České feferony, Čas dýmu, Sansepolcro, Bodla stínu do hrudního koše, Ezechiel v kopřivách, Jana bude brzy sbírat lipový květ, Trnem rejnoka a Maso se stává slovem*). V rámci této analýzy byly sledovány tematické, formální i jazykové proměny autorova díla a prohlubování existenciálních, duchovních a estetických motivů. Každá z těchto sbírek nese specifické rysy, které jsou charakteristické pro Doležalovu poetiku – hluboký lyrismus, existenciální úvahy o smrti, pomíjivosti života, vztahu k přírodě a hledání smyslu lidské existence.

Výsledkem práce je ucelený pohled na tvorbu Miloše Doležala, který se profiluje jako autor schopný propojit osobní prožitky s širšími filozofickými úvahami, jehož poezie a prozaické pokusy jsou nejen emocionálně silné, ale i intelektuálně stimulující. Doležalovo dílo je důležitým příspěvkem do současné české literatury, a tato práce si kladla za cíl přispět k jeho dalšímu porozumění a výzkumu, zejména z hlediska jeho specifické poetiky a kulturního významu.

Summary

The aim of this bachelor's thesis was to provide a comprehensive perspective on the literary work of Miloš Doležal, a significant and original contributor to contemporary Czech poetry, whose writing transcended conventional genre boundaries and succeeded in linking the personal and intimate aspects of human experience with broader philosophical questions and cultural contexts. His poetry and prose were not only emotionally powerful but also intellectually stimulating, positioning him among the key authors of Czech literature at the turn of the century. This thesis aimed to deepen the understanding of Doležal's poetics and to encourage further research into this prominent literary figure.

The thesis was divided into two main parts – theoretical and practical. The theoretical section focused on the literary context of the 1990s, presenting the main currents and tendencies of the young poetic generation and analyzing Doležal's position within this landscape. This part also included a reflection on his journalistic and radio work, which formed an integral part of his creative identity and allowed him to connect different artistic and media forms. The practical section was devoted to a detailed analysis of selected poetry collections (*Podivice, Obec, Les, České feferony, Čas dýmu, Sansepolcro, Bodla stínu do hrudního koše, Ezechiel v kopřivách, Jana bude brzy sbírat lipový květ, Trnem rejnoka, and Maso se stává slovem*). The analysis focused on the thematic, formal, and linguistic development of Doležal's work and the deepening of its existential, spiritual, and aesthetic dimensions.

Each of these collections bears specific characteristics typical of Doležal's poetics – profound lyricism, existential reflections on death, the transience of life, the relationship to nature, and the search for the meaning of human existence. The outcome of the thesis was a coherent interpretation of Doležal's oeuvre, presenting him as an author capable of combining personal experience with broader philosophical reflections. His poetry and prose are not only emotionally compelling but also intellectually enriching, making his work an important contribution to contemporary Czech literature. The thesis strived to contribute to a deeper understanding and scholarly exploration of his distinctive poetics and cultural significance.

Seznam literatury:

Primární:

DOLEŽAL, Miloš. *Bodla stínu do hrudního koše: črty z krabatiny*. Praha: Thyrsus, 2009. 109 s. ISBN 978-80-902660-5-6.

DOLEŽAL, Miloš. *Čas dýmu: (lyrický deník)*. V Brně: Atlantis, 2003. 83 s. *Vigilie*; sv. 125. ISBN 80-7108-246-5.

DOLEŽAL, Miloš. *České feferony, aneb, Dojmy, chutě, potulky a uslyšení: (fejetony a jiné)*. Původní česká próza a esejistika Bílá řada. V Brně: Atlantis, 2000. 112 s. ISBN 80-7108-163-

DOLEŽAL, Miloš. *Ezechiel v kopřivách*. Brno: Atlantis, 2014. 80 s. ISBN 978-80-7108-348-

DOLEŽAL, Miloš. *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Praha: Edice Revolver Revue, 2022. 64 s. ISBN 978-80-7622-017-1.

DOLEŽAL, Miloš. *Les*. Brno: Atlantis, 1998. 52 s. ISBN 80-7108-174-4.

DOLEŽAL, Miloš. *Maso se stává slovem: (jedenáct básní pro Josefa Toufara)*. Nová Říše: Dobrý důvod, 2024. 21 s. ISBN 978-80-908764-9-1.

DOLEŽAL, Miloš. *Obec*. Brno: Atlantis, 1996. 77 s. ISBN 80-7108-141-8.

DOLEŽAL, Miloš. *Podivice*. Brno: Atlantis, 1997. 76 s. 999. ISBN 80-7108-149-3.

DOLEŽAL, Miloš. *Sansepolcro*. V Praze: Arbor vitae, 2004. ISBN 80-86300-39-0.

DOLEŽAL, Miloš. *Trnem rejnoka: výběr z poesie 1995–2022*. Praha: Dauphin, 2023. 115 s. ISBN 978-80-7645-436-1.

Sekundární literatura:

BALAŠTÍK, Miroslav. *Postgenerace: zátiší a bojiště poezie 90. let 20. století*. Studium. Brno: Host, 2010. 168 s. ISBN 978-80-7294-355-5.

ČERVENKA, Miroslav. *Pohledy zblízka: zvuk, význam, obraz: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2002. 589 s. ISBN 80-7215-171-1.

Deset let poté: česká a slovenská literatura po roce 1989. Praha: AV ČR. Ústav pro českou literaturu, 2000. 166 s. ISBN 80-85778-33-5.

HRABÁK, Josef. *Poetika*. Praha: Československý spisovatel, 1973. 340 s.

HRUŠKA, Petr (ed.). *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008. 740 s. ISBN 978-80-200-1630-0.

PIORECKÝ, Karel. *Česká poezie v postmoderní situaci*. Praha: Academia, 2011. 300 s. ISBN 978-80-200-1960-8.

STAIGER, Emil. *Základní pojmy poetiky*. Praha: Československý spisovatel, 1969. 181 s. ISBN 22-045-69

ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Literární řada. Praha: Academia, 2014. 860 s. ISBN 978-80-200-2410-7.

ŠIDÁKOVÁ-FIALOVÁ, Alena (ed.). *V souřadnicích neklidu: Česká literatura druhé dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2024. 912 s. ISBN 978-80-200-3574-5.

TRÁVNÍČEK, Jiří – KOŽMÍN, Zdeněk. *Na tvrdém loži z psího vína: česká poezie od 40. let do současnosti*. Brno: Jota, 1998. 318 s. ISBN 80-7242-001-1.

Recepce:

CEKOTA, Petr. [Kdybychom chtěli soudit...]. *Host* 15, 1999, č. 3, březen, Recenzní příloha, s. 23. ISSN 1211-9938

ČERMÁČEK, Petr: Kam dosahuje tma. *Weles* 2009, č. 38/39, s. 190–191. ISSN 1214-2948

ČERMÁČEK, Petr: Malé ostré obrázky. *Sedmá generace* 9, 2000, č. 6, červen, s. 17. ISSN 1212-0499

ČERMÁČEK, Petr. Šestero. *Host* 21, 2005, č. 4, s. 76. ISSN 1211-9938

ČECHÁKOVÁ, Petra. Čas dýmu a smrti. *Host* 20, 2004, č. 5, s. 77–79. ISSN 1211-9938

DĚŽINSKÝ, Milan. Nová knížka Miloše Doležala. *Host* 15, 1999, č. 3, březen, Recenzní příloha, s. 12–13. ISSN 1211-9938

DIMTER, Tomáš. Homér na smetišti. *Souvislosti* 30, 2019, č. 3, 5. 12., s. 188. ISSN 0862-6928

DOLEŽAL, Miloš. „Prodal se kalhoty, aby bylo na cyklostyl...“: rozhovor s básníkem Milošem Doležalem o jeho nové knize a otci Karlu Vránovi. *Host* 21, 2005, č. 2, s. 36–40. ISSN 1211-9938

DOLEŽAL, Miloš. Pět odpovědí – Miloše Doležala: „Já se tam vrátím.“ Otázky položil Pavel Janáček. *Tvar* 6, 1995, č. 17, 19. 10., s. 3. ISSN 0862-657X

DRDA, Adam. Nekrolog za kus Vysočiny: Doležal venkov neidealizuje, píše o konkrétních místech a lidech. *Respekt* 20, 2009, č. 18, 27. 4.–3. 5., s. 48. ISSN 0862-6545

FIC, Igor. Stíny z krabatiny. *Tvar* 20, 2009, č. 12, s. 2. ISSN 0862-657X

GROMBÍŘ, Jakub. Dým nad vesnicí. *Weles* 2004, č. 20, s. 110. ISSN 1214-2948

HALDA, F. X.. Kde mastné larvy soukají se do rakví. *Tvar* 26, 2015, č. 10, 14. 5., s. 3. ISSN 0862-657X

HANUŠKA, Petr. [Bohdan Chlíbec prosvěcuje...]. *Host* 15, 1999, č. 3, březen, Recenzní příloha, s. 23. ISSN 1211-9938

HARÁK, Ivo. Ještě jednou k Obci. *Weles* 2, 1997, č. 2, s. 51. ISSN 1214-2948

HORANSKÝ, Miloš. Básnická vertikála Miloše Doležala. *Lidové noviny* 28, 2015, č. 94, 22. 4., s. 8. ISSN 0862-5921

HORANSKÝ, Miloš. Básníková Jobiáda. *Lidové noviny* 35, 2022, č. 185, 10. 8., s. 7. ISSN 0862-5921

HRBÁČ, Petr. Styky na nejnižší úrovni. *Tvar* 11, 2000, č. 15, 21. 9., s. 21. 0862-657X

CHOCHOLATÝ, Miroslav. Zápisky ze ztraceného světa. *Host* 25, 2009, č. 10, s. 58. ISSN 1211-9938

JŮZL, Jindřich. Obec je cokoli chcete. *Obratník* 2, 1995/1996, č. 14/15, s. 62.

JŮZL, Jindřich. Podivná Podivice. *Obratník* 2, 1996, č. 12, s. 22.

KOPÁČ, Radim. Expresivní vzkazy Miloše Doležala. *Babylon* 13, 2003/2004, č. 6, 23. 2. 2004, s. 4. ISSN 1211-4332

KOPÁČ, Radim. Lipový květ, cesta a dějiny. *Lidové noviny* 36, 2023, č. 90, 18. 4., s. 7. ISSN 0862-5921

KOPÁČ, Radim. Rejnok české poezie. *Lidové noviny* 36, 2023, č. 184, 10. 8., s. 7. ISSN 0862-5921 ISSN 1213-1385

KOTRLA, Pavel: V popředí zájmu smrt. *Tvar* 8, 1997, č. 16, 2. 10., s. 21–22. ISSN 0862-657X

KREJČÍ, Jiří: České feferony. *Host* 16, 2000, č. 9, listopad, Recenzní příloha, s. IV–V. ISSN 1211-9938

KŘEPELKA, Karel. Útěcha z poezie. *Proglas* 6, 1995, č. 9/10, s. 76. ISSN 1802-3142

KUBÍČEK, Tomáš. 3x Atlantis. *Duha* 11, 1997, č. 1, s. 22. ISSN 0862-1985

LUKEŠ, Jan. Knihovnička Literárních novin: Katolické knihkupectví a distribuce Zvon. *Literární noviny* 7, 1996, č. 31, 31. 7., s. 16. ISSN 1210-0021

LUKÁŠ, Martin. Miloš Doležal. Jana bude brzy sbírat lipový květ. *A2* 19, 2023, č. 10, 10. 5., s. 31. ISSN 1803-6635

MÁLKOVÁ, Iva. [Polní práce Petra Borkovce...]. *Host* 15, 1999, č. 3, březen, Recenzní příloha, s. 23. ISSN 1211-9938

MATOUŠEK, Petr. Pozorovatel vesnického mýtu: Poezie: Úspěšný debut Miloše Doležala. *Lidové noviny* 8, 1995, č. 236, 9. 10., s. 11. ISSN 0862-5921

MATYS, Rudolf. Miloš Doležal a jeho restituce času. *Literární noviny* 15, 2004, č. 23, s. 9. ISSN 1210-0021

MAZAL, Tomáš. Žalm za ženu. *Lidové noviny* 35, 2022, č. 287, 10. 12., příl. *Orientace*, s. 19. ISSN 0862-5921

MED, Jaroslav. Kniha, kterou byste neměli přehlédnout. *Katolický týdeník* 15, 2004, č. 9, 29. 2., příl. *Perspektivy*, č. 2, s. 6. ISSN 0862-5557

- MLEJNEK, Josef. Osude náš, tak děravý, tak rozviklaný. *Týdeník Rozhlas* 14, 2004, č. 8, 16.–22. 2., s. 4. ISSN 1213-2098
- NOVOTNÝ, Vladimír. Opět zajímavé prózy i knihy veršů. *Český jazyk a literatura* 54, 2003/2004, č. 4, s. 187. ISSN 0009-0786
- PAZDERKA, Josef. Debutant s kořeny. *Katolický týdeník* 6, 1995, č. 52, 24. 12., příl. Perspektivy, č. 12, s. 7. ISSN 0862-5557
- PAULAS, Jan. Básník se loučí se svou milovanou: knižní tip Jana Paulase. *Katolický týdeník* 33, 2022, č. 24, 7.–13. 6., příl. Perspektivy, s. 9. ISSN 0862-5557
- PEŇÁS, Jiří. Čas dýmu. *Týden* 11, 2004, č. 6, 2. 2., s. 73. ISSN 1210-9940
- PLACHÁ, Veronika: Nad poezií Miloše Doležala. *Psí víno*, 2001, č. 17, 4. 7., s. 19–20. ISSN 1801-0202
- PRAŽAN, Bronislav. Kniha zářivých barev, andělských křídel a světla. *Týdeník Rozhlas* 15, 2005, č. 5, 31. 1.–6. 2., s. 4. ISSN 1213-2098
- PUTNA, Martin C. Zápisník VI: 2, Miloš Doležal, ruralista robustní. *Souvislosti* 6, 1995, č. 3, s. 232. ISSN 0862-6928
- STANĚK, Libor. V čase mezi bezinkami a jasmínem: Miloš Doležal napsal něžnou modlitbu o osobní životní ztrátě. *Host* 38, 2022, č. 10, s. 59–60. ISSN 1211-9938
- STEFANŃSKI, Michał: Stigma humoru: Poznámky k recepci české literatury v Polsku. *Aluze* 13, 2009, č. 3, s. 60–67. ISSN 1212-5547
- SUK, Jan. Tam v lese duše zmůže se. *Nové knihy* 39, 1999, č. 9, 3. 3., s. 1. ISSN 0322-922X
- ŠULC, Jan. Verše Miloše Doležala vzdorují ztrátě historické paměti. *Hospodářské noviny* 2004, č. 12, 19. 1., s. 11. ISSN 0862-9587
- ŠTOLBA, Jan. A chtělo se mi utéct. *Host* 16, 2000, č. 10, prosinec, s. 11–12. ISSN 1211-9938
- TUČKOVÁ, Lucie. Listování básnickými sbírkami Miloše Doležala. *Kontexty* 11, 2019, č. 2, s. 93–97. ISSN 1803-6988
- VAJCHR, Marek. Pomerančově zlatý relikviář. *Revolver Revue* 2005, č. 60, září, s. 241–245. ISSN 1210-2881
- VAŇKOVÁ, Irena: Osnovo, která mne vineš k sobě. *Souvislosti* 15, 2004, č. 4, s. 234–238. ISSN 0862-6928
- WIENDL, Jan. Podél podivických mezí. *Tvar* 6, 1995, č. 21, 14. 12., s. 22. ISSN 0862-657X
- ZIZLER, Jiří. Čas, přechodnost, čas. *Literární noviny* 15, 2004, č. 24, s. 8. ISSN 1210-0021

Studie:

BÍLEK, Petr A. K hledání hranice, kdo kde, co v lyrice mluví. *Česká literatura*. 2006, roč. 54, č. 2/3, s. 140–147.

KAPUSTOVÁ, Andrea. Valence lyrického subjektu (Jak také vnímatel rekonstruuje z básnických textů lyrický subjekt). *Česká literatura* 2011, 59, s. 394–415.

Internetové odkazy:

JANČÍKOVÁ, Šárka. Smrt, paměť, historie, Toufar a naděje – ale i humor. Výbor z básní Miloše Doležala bodá a popichuje Trnem rejnoka [online]. In: *Rozhlas Vltava*. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/smrt-pamet-historie-toufar-a-nadeje-ale-i-humor-vybor-z-basni-milose-dolezala-9016632> [cit. 2025-03-27].

KOLAŘÍK, Karel. Zádušní básně za Janu Doležalovou. In: *iLiteratura.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/45891-dolezal-milos-jana-bude-brzy-sbirat-lipovy-kvet> [cit. 2025-01-20].

KROČKOVÁ, Taťána. Nech se bodnout trnem rejnoka [online]. In: *KULTURA21*. Dostupné z: <https://www.kultura21.cz/literatura/25273-nech-se-bodnout-trnem-rejnoka> [cit. 2025-02-24].

[Redakce Revolver Revue]. Miloš Doležal [online]. In: *Revolver Revue*. Dostupné z: <https://www.revolverrevue.cz/author/103-milos-dolezal> [cit. 2025-02-19].

PIORECKÝ, Karel – PŘIBÁŇOVÁ, Alena. Miloš Doležal [online]. In: *Slovník české literatury po roce 1945*. Dostupné z:

<https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1351&hl=milo%C5%A1+dole%C5%BEa+> [cit. 2025-03-01].

PTÁČKOVÁ, Vladěna. Ezechiel se navrátil k lidským troskám, aby vyšel z kopřiv posílen, nesežehnut, ba nesešlehan [online]. In: *Dobraceutina.cz*. Dostupné z: <http://dobracestina.cz/basta/clanek/ezechiel-se-navratil-k-lidskym-troskam-aby-vysel-z-kopriv-posilen-nesezehnut-ba-neseslehan> [cit. 2025-02-16].

WEISS, Tomáš. Sáhni rukou do kopřiv [online]. In: *Kosmas*. Dostupné z: <https://www.kosmas.cz/oko/recenze/12583/sahni-rukou-do-kopriv/> [cit. 2025-02-16].

ZBOŘIL, Jonáš. Rozhovor s básníkem Milošem Doležalem [online]. In: *Seznam.cz*.

Dostupné z:

<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/kultura-literatura-umi-probouzet-mrtve-rika-basnik-ktery-ziskal-knihu-roku-229930> [cit. 2025-01-25].